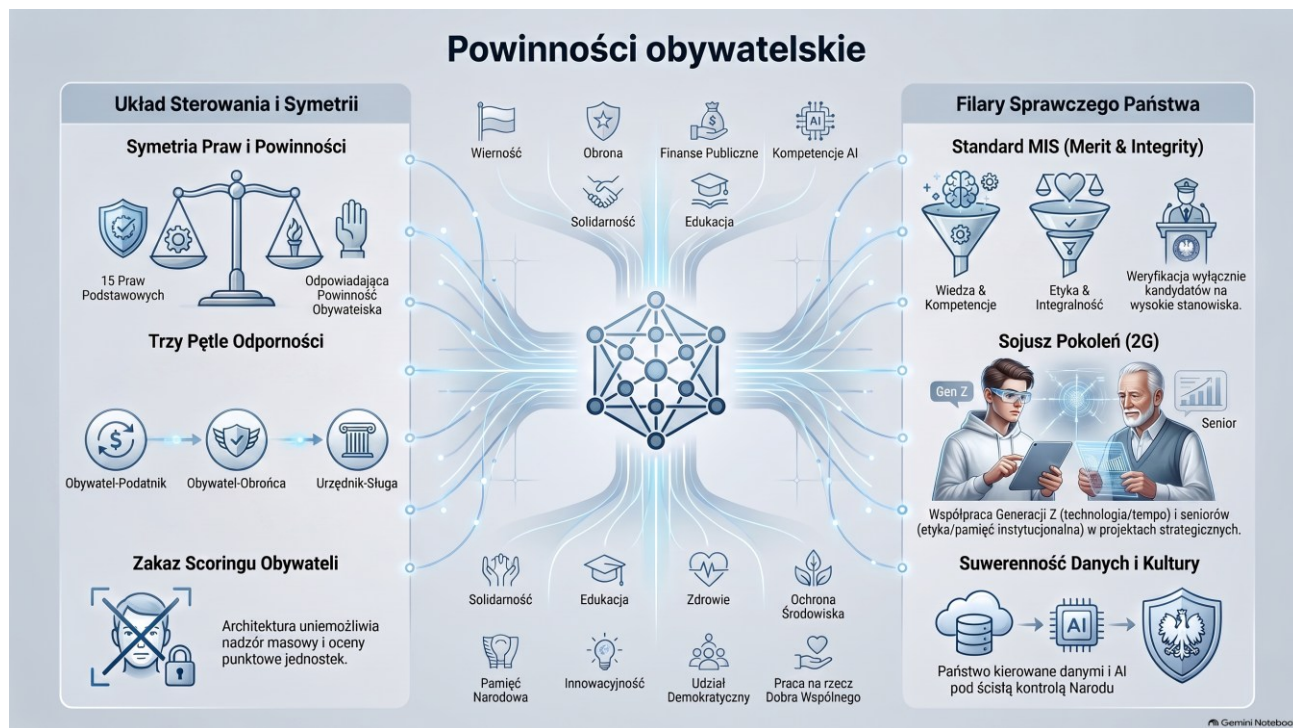

POWINNOŚCI OBYWATELSKIE

Osnowa ustroju i standard oceny kandydatów na stanowiska państwowe

Formuła naczelna

Powinności obywatelskie stanowią prawną i moralną podstawę ustroju Rzeczypospolitej, będąc tym samym podstawowym standardem oceny kandydatów na stanowiska państwowe.

Status dokumentu i zasada odpowiedzialności

Dokument programowy, nie obowiązujące prawo

Opracowanie przedstawia docelowy model TechnoRepubliki Polskiej. Nadanie powinnościom obywatelskim charakteru egzekwowalnej osnowy ustroju, ustanowienie jednolitej administracji państwowej Prezydenta w miejsce urzędów samorządowych, nowy podział funkcji między Prezydentem, Senatem, Sądem Najwyższym i Sejmikami samorządowymi oraz obowiązkowy standard oceny kandydatów na stanowiska państwowe wymagają zmian ustawowych, a w części — zmiany Konstytucji i zatwierdzenia przez Naród w referendum.

Dokument przyjmuje **pięć twardych granic**. Po pierwsze, sztuczna inteligencja pozostaje narzędziem pomocniczym i nie otrzymuje własnego mandatu politycznego. Po drugie, każda decyzja władcza musi mieć wskazanego człowieka lub organ ponoszący odpowiedzialność. Po trzecie, obywatel zachowuje prawo do zrozumiałego uzasadnienia, kontroli człowieka i skutecznego odwołania. Po czwarte, zwiększenie sprawczości państwa nie może prowadzić do państwa nadzoru. Po piąte — granica dodana w tym wydaniu — **powinności obywatelskie egzekwuje się przez architekturę instytucji i etos, nigdy przez scoring obywateli**.

Powinności obywatelskie (obowiązki obywatelskie) to nakazy postępowania nałożone na jednostkę przez państwo lub wynikające z umowy społecznej. Stanowią prawną i etyczną przeciwwagę dla praw i wolności obywatelskich — bez ich spełniania państwo nie jest w stanie zapewnić obywatelom bezpieczeństwa, praworządności ani rozwoju. Są spójne z nadrzędną zasadą Narodowej Strategii Bezpieczeństwa TechnoRepubliki: każda reforma ma zmniejszać podatność państwa, zwiększać zdolności wykonawcze, skracać czas decyzji, wzmacniać odporność społeczną i budować polską własność technologii lub danych. [S4–S5]

Podstawowe zasady

Symetria. Nie ma prawa bez odpowiadającej mu powinności ani powinności bez odpowiadającego jej prawa. Katalog piętnastu praw podstawowych z wydania pierwszego zostaje zachowany w całości i zestawiony z katalogiem dwunastu powinności.

Asymetria wymagań. Od obywatela wymaga się powinności ogólnych, od kandydata na stanowisko państwowe — powinności zaostrzonych i sprawdzalnych. Im bliżej mechaniki władzy, tym wyższy próg.

Nieodwracalność wyznacza granicę automatyzacji. Decyzja o niedopuszczeniu do funkcji publicznej lub o pozbawieniu jej jest trudno odwracalna, więc nigdy nie może być w pełni zautomatyzowana.

Ocena postępowania, nie afiliacji. Integralność mierzy się czynami, nie przynależnością, poglądem ani deklaracją. Weryfikacja oparta na przynależności grupowej jest czystką, nie weryfikacją.

Spis treści

Status dokumentu i zasada odpowiedzialności	2
Spis treści.....	3
Mapa dokumentu	7
0. Streszczenie strategiczne	8
0.1. Siedem decyzji programowych	9
0.2. Test zgodności z Narodową Strategią Bezpieczeństwa	9
1. Powinność obywatelska — pojęcie i uzasadnienie	10
1.1. Od obowiązku deklarowanego do powinności wykonalnej	10
1.2. Charakter prima facie i test praw niegodziwych	10
1.3. Cztery uzasadnienia powinności.....	10
1.4. Obowiązki konstytucyjne — model polski i jego luki	12
1.5. Trzy pętle powinności	12
2. Dwanaście powinności obywatelskich w erze AI	14
2.1. Miernik dotyczy instytucji, nie obywatela	15
2.2. Powinności zaostrome — kandydat i osoba pełniąca funkcję	17
3. Symetria powinności i praw	18
3.1. Zasada symetrii	18
3.2. Piętnaście praw podstawowych.....	19
3.3. Tablica symetrii	21
3.4. Granice automatyzacji władzy	22
4. Diagnoza: dlaczego powinność dziś nie wiąże.....	22
4.1. Norma istnieje, wykonanie bywa nierówne	22
4.2. Dziewięć luk systemowych.....	23
4.3. Erozja zaufania i prestiżu — twarde liczby.....	24
4.4. Regres proceduralnego miernika	25
4.5. Cyfryzacja przyspiesza, ale zostawia ryzyko wykluczenia.....	25
4.6. Ryzyko: automatyzacja chaosu i prywatna władza infrastrukturalna	25
5. Powinność jako podstawowy standard oceny kandydatów	26
5.1. Wywód z formuły naczelnej	26
5.2. Kanon: czym jest weryfikacja integralności.....	27

5.3. Zakres podmiotowy — kogo obejmuje standard	27
5.4. Karta Kandydata — pakiet ujawnień	28
5.5. Rozgraniczenia pojęciowe niezbędne dla scoringu	30
6. Trzy osie oceny	31
6.1. Oś A — przedmiot oceny: zdolność × integralność × poziom	31
6.2. Kultura organizacyjna jako właściwy przedmiot pomiaru	32
6.3. Oś B — moment: ex ante domknięte ex post	32
6.4. Oś C — tryb decyzji	33
6.5. Trafność metod — czego używać, czego nie	34
7. Kręgosłup normatywny i rękojmia	36
7.1. Siedem zasad życia publicznego	36
7.2. Polski dorobek: dziewięć zasad służby cywilnej i sześć zasad etyki	37
7.3. Trzy funkcje infrastruktury etycznej	37
7.4. Rękojmia i nieskazitelność charakteru — polska klauzula i jej granice	38
7.5. Merytokracja — trzy pojęcia, których nie wolno mylić	39
7.6. Oświadczenia majątkowe i drzwi obrotowe	40
8. AI w ocenie kandydatów — granice i reżim	41
8.1. Bias replikuje się i skaluje	41
8.2. Cztery osie reżimu — taksonomia mechanizmów kontroli z AI	42
8.3. Sygnały ostrzegawcze działają na transakcjach, nie na ludziach	43
8.4. Audyt algorytmiczny i jego granice	44
8.5. Ramy prawne — minimum europejskie i polski standard wyższy	45
8.6. Kontestowalność z realnym środkiem naprawczym	46
9. Instytucje standardu	47
9.1. Zasada czterech funkcji	47
9.2. Komisja Rękojmi i Standardów Publicznych	49
9.3. Prezydent, Senat, Sąd Najwyższy	50
9.4. Organy kontroli	50
9.5. Rozliczalność i jej unikanie	51
9.6. Prawo obywateli do dobrych organów wybieralnych	52
10. Infrastruktura wykonawcza	53

10.1. Od archiwum dokumentów do pamięci powinności i praw.....	53
10.2. Warstwy dostępu.....	54
10.3. Minimalne metadane sprawy.....	54
10.4. Ochrona przed halucynacją i błędnym precedensem	54
10.5. Rejestr Interesów i Rejestr Rękojmi	55
10.6. Obywatelskie Konto Kompetencji	55
10.7. Model dual-key i sojusz pokoleń	56
11. Gotowość organizacyjna administracji	57
11.1. Standardu nie wdraża aplikacja — wdraża go zdolna organizacja	57
11.2. Osiem zdolności administracji.....	57
11.3. Role krytyczne	58
11.4. Ocena okresowa bez patologii	58
11.5. Zamówienia publiczne bez utraty kontroli.....	59
12. KPI, KRI, publiczny rejestr i niezależny audyt	59
12.1. Nie mierzymy liczby pism ani lojalności obywateli.....	59
12.2. Zestaw KPI	60
12.3. Zestaw KRI	61
12.4. Publiczny Rejestr Systemów i Naruszeń	62
12.5. Niezależny audyt pięciu warstw	62
13. Polska mapa drogowa	63
13.1. Pierwsze 100 dni — zbudować język i widzialność	64
13.2. Miesiące 3–12 — zbudować instytucje i bezpieczniki.....	64
13.3. Lata 1–3 — przejść od pilotażu do państwa uczącego się.....	64
13.4. Lata 3–5 — ujednolicić wykonanie i uruchomić wspólnoty	65
13.5. Lata 5–8 — mandat konstytucyjny Narodu	65
13.6. Kryteria bram etapowych.....	65
14. Znaczenie gospodarcze i strategiczne	66
14.1. Integralność jako infrastruktura zaufania i inwestycji.....	66
14.2. Prawa i powinności sektorowe jako popyt na polskie technologie	66
14.3. Powinności jako element odstraszenia i odporności	67
15. Sprzeczności i napięcia nierozstrzygnięte	67

16. Karta wzajemnych zobowiązań	70
16.1. Dziesięć zobowiązań państwa wobec obywatela	70
16.2. Dziesięć powinności obywatela wobec wspólnoty	71
Aneks 1. Słownik pojęć, terminów i skrótów	72
A1.1. Pojęcia ustrojowe i etyczne	72
A1.2. Pojęcia oceny i weryfikacji.....	73
A1.3. Pojęcia cybernetyczne i systemowe	75
A1.4. Pojęcia sztucznej inteligencji, danych i audytu.....	76
A1.5. Skróty	78
Aneks 2. Bibliografia i materiały źródłowe.....	79
B2.1. Materiały strategiczne i programowe [S1]–[S30]	79
B2.2. Powinności obywatelskie i teoria zobowiązania politycznego	80
B2.3. Obrona Ojczyzny, obowiązek fiskalny, motywacja służby publicznej	81
B2.4. Weryfikacja, rękojmia, merytokracja	81
B2.5. Integralność, zasady etyczne, konflikt interesów	82
B2.6. Rozliczalność, dobre rządzenie, kontrola społeczna	82
B2.7. Kultura polityczna, zaufanie, selekcja elit, zarządzanie kadrami.....	83
B2.8. Sztuczna inteligencja w ocenie kandydatów i integralności.....	83
Nota metodologiczna	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.

Mapa dokumentu

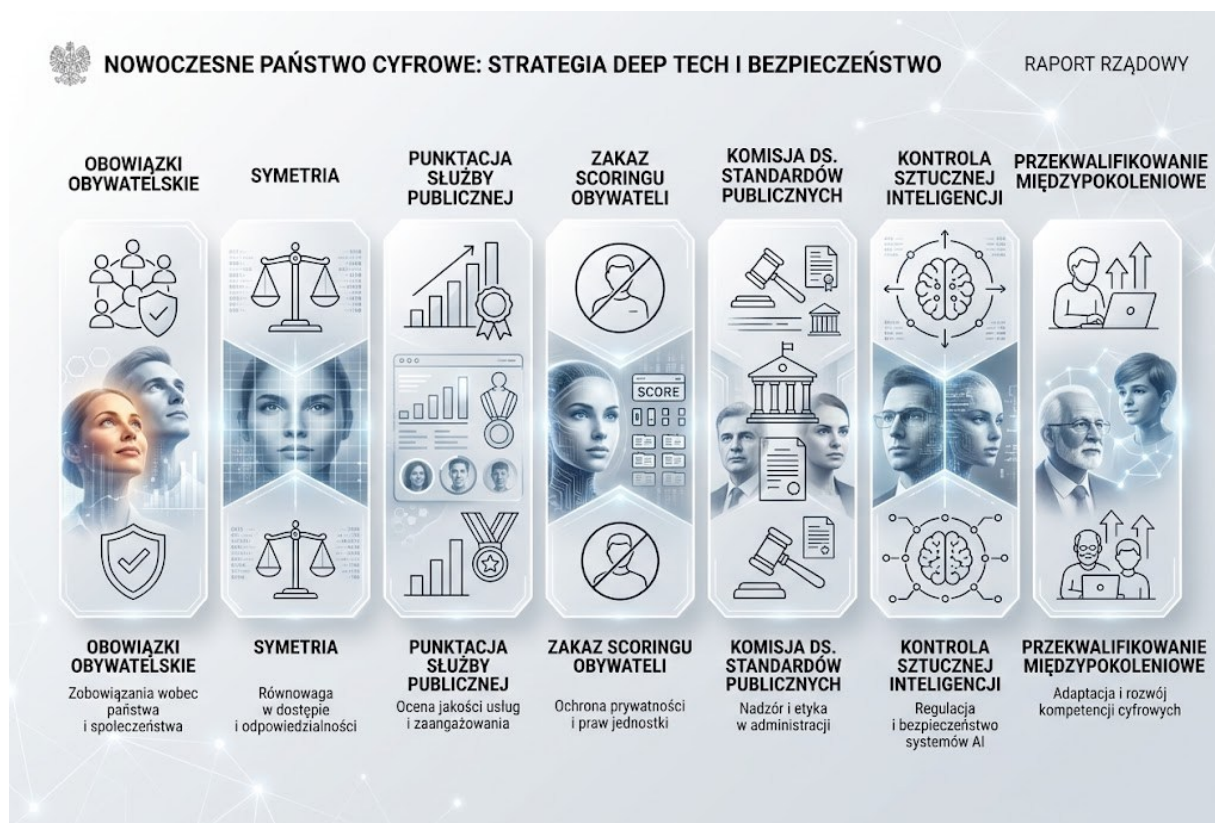
Nr	Rozdział	Funkcja
0	Streszczenie strategiczne	Teza, siedem decyzji programowych, test zgodności
1	Powinność obywatelska — pojęcie i uzasadnienie	Cztery uzasadnienia: cybernetyczne, systemowe, sieciowe, moralne
2	Dwanaście powinności obywatelskich w erze AI	Katalog, treść, adresat, granica
3	Symetria powinności i praw	Piętnaście praw zachowanych i ich korelaty
4	Diagnoza: dlaczego powinność dziś nie wiąże	Luki wykonawcze, erozja zaufania, regres naboru
5	Powinność jako standard oceny kandydatów	Merit & Integrity Scoring — konstrukcja i cel
6	Trzy osie oceny	Przedmiot, moment, tryb decyzji
7	Kręgosłup normatywny i rękojmia	Nolan, OECD, służba cywilna, nieskazitelność charakteru
8	AI w ocenie kandydatów	Bias, autonomia A0–A3, audyt, kontestowalność
9	Instytucje standardu	Kto ustanawia, wykonuje, rozstrzyga i kontroluje
10	Infrastruktura wykonawcza	EZD, RAG, rejestry interesów, Konto Kompetencji
11	Gotowość organizacyjna administracji	Ludzie, procesy, dane, technologia, audyt
12	KPI, KRI, rejestr i audyt	Publiczny pulpit powinności i progi alarmowe
13	Polska mapa drogowa	100 dni, 12 miesięcy, 3, 5 i 8 lat
14	Znaczenie gospodarcze i strategiczne	Zaufanie, inwestycje, odporność, eksport standardu
15	Sprzeczności i napięcia	Czego dokument nie rozstrzyga
16	Karta wzajemnych zobowiązań	Dziesięć zobowiązań państwa i dziesięć powinności obywatela
A1	Słownik pojęć, terminów i skrótów	Aneks
A2	Bibliografia i materiały źródłowe	Aneks

Streszczenie strategiczne

Wydanie pierwsze tego dokumentu opisywało prawa obywatelskie jako zdolności, które państwo ma dostarczyć, zmierzyć, obronić i naprawić. Wydanie drugie domyka tamten wywód od drugiej strony. Prawo, którego nikt nie ma obowiązku współtworzyć, utrzymywać i bronić, jest obietnicą bez pokrycia. **Powinność obywatelska jest tą częścią ustroju, która zamienia katalog praw w działający układ.**

Powinności obywatelskie stanowią prawną i moralną podstawę ustroju Rzeczypospolitej, będąc tym samym podstawowym standardem oceny kandydatów na stanowiska państwowe.

Formuła naczelną zawiera dwa twierdzenia i jedno wynikanie. Pierwsze twierdzenie: powinności są **osnową** - nie dodatkiem do praw, lecz nicią, na której prawa są utkane. Drugie: osnowa ta jest zarazem **prawna i moralna** - częściowo skodyfikowana (art. 82–86 Konstytucji), częściowo etyczna i niemodyfikowalna. Wynikanie: skoro powinności wiążą każdego obywatela, to ten, kto ubiega się o władzę nad obywatelami, musi je spełniać w stopniu **sprawdzalnym i zaostrożnym** - inaczej żąda uprawnień bez podstawy. Stąd „tym samym”: standard oceny kandydatów nie jest osobnym wynalazkiem instytucjonalnym, lecz **koniecznym następstwem** uznania powinności za osnowę ustroju. Dokument nie proponuje mierzenia obywateli. Proponuje mierzenie **tych, którzy chcą obywatelami rządzić** — i mierzenie **instytucji**, w których pracują. Ta asymetria jest świadoma i stanowi centralną decyzję konstrukcyjną całego opracowania.

Rysunek 1. Siedem decyzji programowych.

0.1. Siedem decyzji programowych

Decyzja	Nazwa	Treść
1	Karta Powinności Obywatelskich	Dwanaście powinności ujętych jako normy programowe: cel-powinność z jawnym adresatem, sposobem wypełnienia i miernikiem instytucjonalnym — nigdy jako ocena punktowa obywatela.
2	Zasada symetrii	Każda powinność ma przypisane prawo, które ją równoważy, i zdolność państwa, która ją umożliwia. Powinność bez odpowiadającego prawa jest ciężarem; prawo bez powinności jest fikcją.
3	Public Service Merit & Integrity Scoring	Obowiązkowy, jawny standard dopuszczenia do funkcji wybieralnych i wysokich stanowisk państwowych: capacity × integrity, ex ante domknięte ex post, decyzja uznaniowa pod nadzorem.
4	Zakaz scoringu obywateli	Konstytucyjny zakaz agregatowego wskaźnika wiarygodności obywatela. Scoring ryzyka dopuszczalny wyłącznie dla transakcji, procesów i instytucji — nigdy jako ogólny „wynik człowieka”.
5	Komisja Rękojmi i Standardów Publicznych	Niezależny organ prowadzący rejestr rękojmi, weryfikację oświadczeń, testy integralności i publikację uzasadnień; rozstrzygnięcia zaskarżalne do Sądu Najwyższego.
6	Publiczna AI pod kontrolą	Rejestr systemów AI, ocena wpływu na prawa i powinności, human-in-command definiowany warunkami, audyt i techniczna możliwość zatrzymania.
7	Sojusz 2G i powszechny reskilling	Powinność uczenia się przez całe życie wsparta prawem do reskillingu; Generacja Z wnosi tempo i AI, seniorzy — doświadczenie, etykę konsekwencji i pamięć instytucjonalną.

0.2. Test zgodności z Narodową Strategią Bezpieczeństwa

Interes strategiczny	Wkład programu powinności obywatelskich
Przetrwanie	Powinność obrony, powinność solidarności kryzysowej i powinność informacyjna tworzą rezerwę zdolności, której nie da się kupić w momencie kryzysu.
Suwerenność	Powinność fiskalna finansuje własność krytycznych danych, chmury, modeli i energii; standard oceny kandydatów zamyka drogę do stanowisk osobom o niejawnym zobowiązaniach zewnętrznych.
Odporność społeczna	Zaufanie do instytucji rośnie wraz z percepcją integralności silniej niż wraz ze wskaźnikami gospodarczymi; standard rękojmi jest inwestycją w rezerwuuar poparcia.
Dobrobyt technologiczny	Powinność uczenia się i prawo do reskillingu zamieniają zmianę technologiczną z zagrożenia w mechanizm awansu; merytoryczny nabór podnosi zdolność wykonawczą państwa.
Wpływ	Polska jako dostawca sprawdzalnego standardu integralności służby publicznej w erze AI — produkt eksportowy o wyższej trwałości niż pojedyncza technologia.

1. Powinność obywatelska — pojęcie i uzasadnienie

1.1. Od obowiązku deklarowanego do powinności wykonalnej

Konstytucja RP poświęca obowiązkowi pięć artykułów i mniej niż dwieście słów. Doktryna ocenia tę regulację jako **skromną**: odzwierciedla europejską, indywidualistyczną filozofię praw człowieka, w której prawa są wyeksponowane, a obowiązki zminimalizowane. Pominęto obowiązki wobec rodziny i wspólnot lokalnych, a katalog nie zawiera żadnego mechanizmu wykonawczego poza ustawami szczególnymi. [S17]

Najtrafniejszym ujęciem obowiązku konstytucyjnego jest **norma programowa**: przepis określa cel-powinność, a adresat sam dobiera optymalny zespół działań i zaniechań. Proste nakazy są na poziomie konstytucji technicznie niemożliwe — „troski o dobro wspólne” nie da się zapisać jako listy czynności. Wynika stąd konsekwencja projektowa, którą dokument przyjmuje bez wyjątku: **powinności egzekwuje się pośrednio — przez architekturę instytucji, przez warunki dostępu do funkcji publicznych i przez etos — a nie przez ocenę obywatela.**

Granica, której dokument nie przekracza

Powinność obywatelska nie może stać się podstawą punktowej oceny człowieka. Każdy mechanizm, który agregowałby niepowiązane zachowania obywatela w ogólny wskaźnik wiarygodności, lojalności lub dostępu do praw, jest w tym projekcie zakazany na poziomie konstytucyjnym — niezależnie od tego, jak szlachetny byłby jego cel deklarowany.

1.2. Charakter prima facie i test praw niegodziwych

Powinność obywatelska jest zobowiązaniem **prima facie**, nie konkluzywnym. Ustępuje wobec obowiązku silniejszego: prawo łamiące prawo podstawowe nie rodzi powinności posłuszeństwa. Klasyczne kontrprzykłady — Fugitive Slave Act, ustawy norymberskie — są testem, który każda teoria zobowiązania politycznego musi przejść. Obywatelskie nieposłuszeństwo jest zatem **rewersem powinności, nie jej zaprzeczeniem**: odwołuje się do tej samej osnowy moralnej, z której powinność czerpie moc wiążącą.

Żadne pojedyncze uzasadnienie filozoficzne nie wystarcza. Zgoda, fair play, wdzięczność, przynależność, naturalny obowiązek sprawiedliwości i samarytanizm — każde zawodzi albo na **wymogu szczególności** (dlaczego akurat, wobec tego państwa), albo na teście praw niegodziwych. Ustrój musi więc podeprzeć powinność **wieloma podstawami naraz**. Dokument przyjmuje cztery porządki uzasadnienia i stosuje je konsekwentnie w całym tekście.

1.3. Cztery uzasadnienia powinności

Uzasadnienie cybernetyczne odpowiada na pytanie **czy układ da się sterować**; systemowe - **czy da się go utrzymać**; sieciowe - **czy da się go obronić**; moralne - **czy warto go bronić**. Odpowiedź twierdząca musi paść we wszystkich czterech, inaczej powinność jest albo niewykonalna, albo nieuprawniona.

Porządek	Teza	Konsekwencja projektowa
Cybernetyczny	Państwo jest regulatorem działającym w pętli sprzężenia zwrotnego. Powinności obywatelskie są jego zmiennymi wejściowymi: podatkiem, zgodnością z prawem, gotowością obronną, informacją zwrotną. Regulator pozbawiony wejść nie steruje — tylko reaguje z opóźnieniem.	Każda powinność musi mieć zdefiniowany kanał wykonania, czas odpowiedzi i mechanizm korekty. Powinność bez kanału jest szumem, nie sygnałem.
Systemowy	Prawo wymaganej różnorodności: regulator musi dysponować repertuarem reakcji nie uboższym niż repertuar zaburzeń otoczenia. Wariety państwa buduje się z kompetencji ludzi, jakości danych i zdolności instytucji — a te są funkcją powinności wypełnianych przez obywateli i urzędników.	Powinność uczenia się i merytoryczny nabór do służby publicznej nie są postulatami kulturowymi, lecz warunkiem sterowalności państwa.
Sieciowy	Wspólnota polityczna jest siecią, w której zaufanie pełni funkcję przepustowości, a osoby na stanowiskach państwowych są węzłami o wysokim stopniu. Uszkodzenie węzła centralnego degraduje sieć nieproporcjonalnie do jego liczebnego udziału.	Weryfikacja kandydatów na stanowiska państwowe jest zagadnieniem bezpieczeństwa sieci, nie kwestią kadrową. Free-riding jest zagrożeniem dla dostarczania dobra publicznego, nie prywatną sprawą jednostki.
Moralny / etyczny	Beneficjent niewyklucznego dobra publicznego ma obowiązek wnieść udział (fair play); każdy ma naturalny obowiązek wspierania sprawiedliwych instytucji; godność człowieka i dobro wspólne (art. 1 Konstytucji) są normą, nie deklaracją.	Powinność wiąże także wtedy, gdy nikt nie patrzy i gdy sankcja jest nieskuteczna — dlatego etos jest częścią infrastruktury, a nie jej ozdobą.

Dlaczego cztery, a nie jedno

Uzasadnienie wyłącznie moralne produkuje kazanie: powinność, której nikt nie potrafi wykonać. Uzasadnienie wyłącznie cybernetyczne produkuje inżynierię bez legitymacji: sprawny mechanizm, którego nikt nie uznaje za swój. Ustrój potrzebuje obu naraz — a sieciowe i systemowe pokazują, **gdzie i jak mocno** trzeba je zastosować.

1.4. Obowiązki konstytucyjne — model polski i jego luki

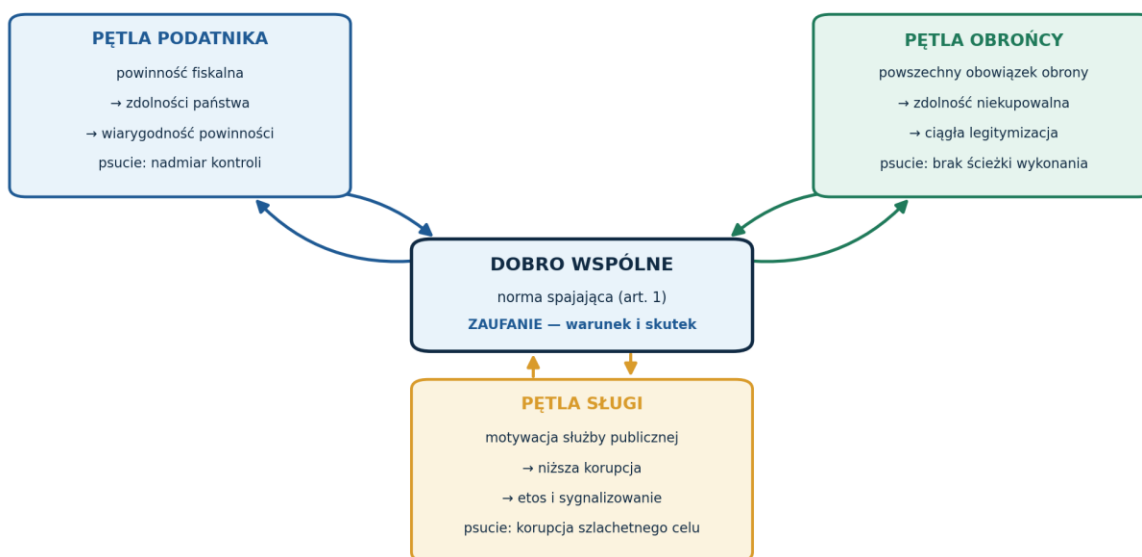
Art.	Treść obowiązku	Luka wykonawcza
82	Wierność Rzeczypospolitej i troska o dobro wspólne	Brak jakiegokolwiek mechanizmu konkretyzacji; „dobro wspólne” bywa użyte jako zakłęcie zastępujące argument, gdy wzywający ma własny, jedyny słuszny jego obraz.
83	Przestrzeganie prawa Rzeczypospolitej	Obowiązek egzekwowany wyłącznie represyjnie; brak warstwy pozytywnej — zrozumiałości prawa, dostępności procedury, realnego czasu odpowiedzi państwa.
84	Ponoszenie ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków	Ujęcie czysto odstraszające; pomija dowody, że nadmiar kontroli obniża dobrowolną zgodność, a zaufanie do władz podnosi ją bardziej niż sankcja.
85	Obrona Ojczyzny; służba zastępcza z przyczyn sumienia	Ustawa wprowadza wyłączenia (wiek, zdrowie, podwójne obywatelstwo z zamieszkaniem za granicą), których Konstytucja nie zna; powstają grupy bez wskazanego sposobu wypełnienia obowiązku w razie mobilizacji.
86	Dbłość o stan środowiska i odpowiedzialność za jego pogorszenie	Odpowiedzialność bez miernika i bez adresata instytucjonalnego; brak powiązania z prawem przyszłych pokoleń.
—	Obowiązki wobec rodziny i wspólnot lokalnych	Nieobecne w Konstytucji mimo ich centralnej roli w odporności społecznej — najpoważniejsza luka katalogu.
—	Powinności informacyjne i poznawcze	Nieobecne, bo powstały wraz z technologią: odporność na manipulację, higiena informacyjna, nierozpowszechnianie treści syntetycznych bez oznaczenia.

1.5. Trzy pętle powinności

Model integruje trzy sprzężenia, dziś badane i regulowane rozłącznie. Każde ma inny regulator, inny czas reakcji i inny mechanizm psucia się.

TRZY PĘTLE POWINNOŚCI OBYWATELSKIEJ

Każda pętla ma inny regulator, inny czas reakcji i inny mechanizm psucia się

Spoiwem jest dobro wspólne jako norma; napędem — percepcja integralności, silniejsza niż wskaźniki gospodarcze.

Rysunek 2. Trójpętlowy układ powinności obywatelskich.

Pętla	Mechanizm	Warunek domknięcia	Mechanizm psucia się
Obywatel — podatnik	Powinność fiskalna finansuje zdolności państwa, które z kolei uwiarygodniają powinność.	Klimat podatkowy jest funkcją dwóch osi: zaufania do władz i siły władz. Wysokie zaufanie daje zgodność dobrowolną; sama siła — wymuszoną i kruchą.	Nadmiar kontroli obniża dobrowolną zgodność. Państwa o bardzo niskich sankcjach potrafią mieć bardzo wysoką zgodność, co obala model czysto odstraszający.
Obywatel — obrońca	Powszechny obowiązek obrony tworzy zdolność, której nie da się nabyć w momencie kryzysu.	Pobór i obowiązek obronny w demokracji wymagają ciągłej legitymizacji opinią publiczną; klauzula sumienia jest zaworem, nie wyłomem.	Obowiązek deklarowany bez ścieżki wykonania (kto, kiedy, jak) zamienia się w fikcję administracyjną ujawnianą dopiero przy mobilizacji.
Urzędnik — służa	Motywacja służby publicznej (PSM) jako etos wejściowy: wyższe PSM wiąże się z niższą korupcją, etycznym postępowaniem i wyższą gotowością do sygnalizowania nieprawidłowości.	Etos musi być podparty warunkami: czasem na weryfikację, ochroną tego, kto zatrzymuje ryzykowny system, i ścieżką eskalacji.	Ciemna strona PSM: korupcja szlachetnego celu — łamanie reguł „dla dobra sprawy”. Krytyczna dla roli urzędnika nadzorującego system AI.

Spoiwem trzech pętli jest **dobro wspólne** jako norma konstytucyjna oraz **zaufanie do instytucji** jako zarazem warunek i skutek. Zaufanie jest napędzane percepcją integralności i responsywności silniej niż wskaźnikami gospodarczymi, a po serii afer nie wraca samo. To jest empiryczna podstawa decyzji, by standard oceny kandydatów uczynić elementem ustroju, a nie regulaminem kadrowym.

2. Dwanaście powinności obywatelskich w erze AI

Katalog jest ujęty jako zbiór **norm programowych**: każda pozycja wskazuje cel-powinność, typowy sposób jej wypełnienia oraz miernik — przy czym miernik odnosi się zawsze do **zdolności instytucji**, nigdy do punktowej oceny obywatela. Powinności 1–8 są rozwinięciem obowiązków konstytucyjnych; powinności 9–12 są nowe i wynikają ze zmiany technologicznej.

1. **Powinność wierności i troski o dobro wspólne.** Obywatel nie działa na szkodę wspólnoty politycznej, której zawdzięcza bezpieczeństwo i prawa, i uwzględnia interes wspólny tam, gdzie jego działanie ma skutki zewnętrzne. Powinność ta jest źródłem pozostałych i sama nie podlega egzekucji administracyjnej.
2. **Powinność przestrzegania prawa.** Obywatel stosuje się do prawa stanowionego w granicach praw podstawowych. Powinność ustępuje wobec prawa niegodziwego; obywatelskie nieposłuszeństwo jest jej rewersem, nie zaprzeczeniem.
3. **Powinność fiskalna.** Obywatel ponosi ciężary publiczne w zakresie ustawy. Państwo odpowiada za to, by ciężar był zrozumiały, przewidywalny i rozliczony: powinność fiskalna jest umową, w której druga strona także ma zobowiązania.
4. **Powinność obrony i gotowości kryzysowej.** Obowiązek obrony dotyczy wszystkich obywateli, a w erze konfliktu hybrydowego obejmuje także gotowość informacyjną, cyfrową i infrastrukturalną. Każda grupa objęta obowiązkiem musi mieć wskazany realny sposób jego wypełnienia.
5. **Powinność rzetelności wobec państwa.** Obywatel podaje prawdziwe dane, nie wyłudza świadczeń i nie wykorzystuje automatyzacji do obejścia obowiązków. Symetrycznie: państwo ma powinność nieżądania danych, których nie potrzebuje, i niewymagania ich po raz drugi.
6. **Powinność troski o środowisko i przyszłe pokolenia.** Obywatel dba o stan środowiska i odpowiada za jego pogorszenie; państwo nie przerzuca na młodszych i nienarodzonych kosztów długu, degradacji środowiska, utraty wiedzy i nieodpornej infrastruktury.
7. **Powinność solidarności wspólnotowej i rodzinnej.** Najpoważniejsza luka polskiego katalogu konstytucyjnego. Obejmuje troskę o osoby zależne, udział w życiu wspólnoty lokalnej i gotowość do wzajemnej pomocy w sytuacji kryzysowej — czyli warstwę odporności, której żadna agencja nie zastąpi.
8. **Powinność uczestnictwa.** Obywatel bierze udział w wyborach, referendach i deliberacji. Powinność ta jest z zasady **niesankcjonowana**: przymus uczestnictwa niszczy jakość sygnału, który uczestnictwo ma przekazać. Państwo odpowiada za usunięcie barier, nie za frekwencję.

Wynikające z presji technologicznej:

9. **Powinność kompetencji.** Obywatel utrzymuje kompetencje pozwalające mu korzystać z praw i wypełniać powinności w zmieniającym się otoczeniu technologicznym. Jest to powinność wprost sprzężona z prawem do reskillingu: bez tego prawa staje się nieegzekwowalnym żądaniem.
10. **Powinność informacyjna i poznawcza.** Obywatel nie rozpowszechnia świadomie treści fałszywych ani nieoznaczonych treści syntetycznych, a w okresie wyborczym i kryzysowym zachowuje podwyższoną ostrożność. Powinność ta nie może być egzekwowana przez cenzurę treści — jej instrumentem jest oznaczanie pochodzenia, edukacja i odpowiedzialność za działanie zorganizowane.
11. **Powinność cyfrowego współobywatelstwa.** Obywatel używający narzędzi AI wobec innych ludzi — w rekrutacji, handlu, mediach, administracji — odpowiada za skutki ich użycia tak samo, jak odpowiadałby za działanie własne. Delegowanie decyzji maszynie nie deleguje odpowiedzialności.
12. **Powinność służby.** Obywatel spełniający jawne kryteria ma powinność rozważenia przyjęcia funkcji publicznej, a przyjmując ją — powinność poddania się weryfikacji, ujawnienia interesów i przyjęcia zaostrzonego standardu postępowania. To ogniwo łączy katalog powinności ze standardem oceny kandydatów.

2.1. Miernik dotyczy instytucji, nie obywatela

Aby powinności nie stały się pretekstem do oceniania ludzi, każda z nich otrzymuje miernik **odwrócony**: mierzone jest to, czy państwo stworzyło warunki wypełnienia powinności, a nie to, czy konkretny obywatel ją wypełnił. Odwrócenie miernika jest technicznym zabezpieczeniem zakazu scoringu obywateli.

Tabela operacjonalizuje jedną z kluczowych granic całego dokumentu: powinność obywatelska ma być wykonalna, ale nie może zostać przekształcona w system punktowej oceny człowieka. Dlatego każdej powinności przypisano **miernik instytucjonalny**, który sprawdza zdolność państwa do stworzenia realnych, proporcjonalnych i dostępnych warunków jej wypełnienia.

W przypadku powinności fiskalnej przedmiotem pomiaru jest więc jakość systemu podatkowego — dobrowolna zgodność, zrozumiałość rozliczenia i czas zwrotu nadpłaty — a nie budowanie indywidualnego profilu „lojalności podatkowej”. Analogicznie w obszarze obrony mierzy się, czy każda grupa objęta obowiązkiem ma rzeczywistą ścieżkę przygotowania i jak szybko system osiąga gotowość, zamiast przypisywać obywatelom arbitralne oceny patriotyzmu. Przy powinności uczestnictwa państwo odpowiada za dostępność głosowania, równość dostępu do argumentów i rzetelność informacji o skutkach decyzji, natomiast nie wolno mu wiązać historii aktywności politycznej jednostki z dostępem do usług. W obszarze kompetencji właściwym miernikiem jest skuteczność reskillingu i dostępność wsparcia doradczego, nie zaś ranking obywateli według poziomu kompetencji cyfrowych.

Powinność	Miernik instytucjonalny	Czego nie wolno mierzyć
Fiskalna	Udział zgodności dobrowolnej; zrozumiałość rozliczenia w teście użytkownika; czas zwrotu nadpłaty.	Indywidualny „profil lojalności podatkowej” obywatela.
Obrony i gotowości	Odsetek grup objętych obowiązkiem, które mają wskazaną realną ścieżkę wykonania; czas osiągnięcia gotowości w ćwiczeniu.	Indywidualna „ocena patriotyzmu” lub gotowości bojowej poza procedurą wojskową.
Uczestnictwa	Dostępność lokalu i kanału głosowania; równość dostępu do argumentów; odsetek spraw referendalnych z rzetelnym opisem skutków.	Rejestr uczestnictwa jednostki wiązany z dostępem do usług.
Kompetencji	Odsetek uczestników reskillingu uzyskujących kwalifikację i pracę; dostępność doradcy kompetencyjnego.	Ranking obywateli wg kompetencji cyfrowych.
Informacyjna	Udział treści syntetycznych oznaczonych u źródła; czas reakcji na zorganizowaną kampanię manipulacyjną.	Ocena „wiarygodności poznawczej” obywatela lub jego wypowiedzi.
Solidarności	Gęstość i finansowanie lokalnych sieci wsparcia; czas dotarcia pomocy w ćwiczeniu kryzysowym.	Punktowa ocena aktywności społecznej jednostki.
Służby	Odsetek stanowisk obsadzonych w otwartym i konkurencyjnym naborze; odsetek kandydatów z pełnym pakietem ujawnień.	Prewencyjny profil ryzyka osoby nieubiegającej się o funkcję.

Powinność informacyjna również została odwrócona: mierzy się jakość infrastruktury oznaczania treści syntetycznych i szybkość reakcji na zorganizowaną manipulację, a nie „wiarygodność poznawczą” konkretnego człowieka. W przypadku solidarności przedmiotem oceny staje się gęstość lokalnych sieci wsparcia i czas dotarcia pomocy, co przenosi odpowiedzialność z moralnej oceny jednostki na realną odporność wspólnoty. Podobna zasada działa przy powinności służby: mierzalna ma być otwartość i konkurencyjność naboru oraz kompletność ujawnień kandydatów, a nie prewencyjne profilowanie osób, które o funkcję publiczną w ogóle się nie ubiegają.

Taka konstrukcja zachowuje asymetrię przyjętą w całym dokumencie: zwykły obywatel nie jest podmiotem scoringu, natomiast kandydat do władzy lub osoba pełniąca funkcję publiczną może podlegać podwyższonym, jawnie określonym wymaganiom ze względu na dobrowolne przyjęcie szczególnego mandatu. Miernik odwrócony pełni więc podwójną funkcję — wzmacnia wykonalność powinności i jednocześnie chroni prawa obywatelskie przed przekształceniem państwa cyfrowego w system nadzoru, selekcji i behawioralnego sterowania ludźmi. W konsekwencji tabela nie opisuje „**jak mierzyć obywatela**”, lecz „**jak mierzyć państwo**”, aby można było sprawdzić, czy rzeczywiście daje ono ludziom warunki do odpowiedzialnego udziału we wspólnocie, nie naruszając przy tym ich godności, prywatności i wolności od arbitralnej oceny.

2.2. Powinności zastrzone — kandydat i osoba pełniąca funkcję

Powinności zastrzone nie są nowym katalogiem, lecz **podniesionym progiem** tych samych dwunastu powinności. Przyjęcie funkcji publicznej jest aktem dobrowolnym, więc podniesienie progu nie narusza równości: nikt nie musi ubiegać się o władzę, ale kto się o nią ubiega, przyjmuje wyższy standard wraz z uprawnieniami.

Powinność ogólna obywatela	Wersja zastrzona osoby pełniącej funkcję
Nie działać na szkodę wspólnoty	Działać wyłącznie w interesie publicznym; bezinteresowność jako pierwsza zasada służby.
Przestrzegać prawa	Wykonywać prawo także wtedy, gdy jest niewygodne dla własnego środowiska; ujawniać i rozwiązywać konflikt interesów, nie tylko go rejestrować.
Ponosić ciężary publiczne	Ujawniać stan majątkowy i źródła dochodu; wyjaśniać przyrost majątku nieznajdujący pokrycia w ujawnionych dochodach.
Podawać prawdziwe dane	Poddawać się weryfikacji, wystuchaniu i ocenie następczej; przyjmować ciężar wyjaśnienia tam, gdzie ubiega się o powołanie.
Utrzymywać kompetencje	Wykazywać kompetencję przed objęciem funkcji i poddawać się okresowej ocenie w trakcie; przy nadzorze nad systemami AI — wykazywać kompetencję techniczną.
Nie rozpowszechniać treści fałszywych	Nie używać środków państwa do niejawnego wpływu politycznego, emocjonalnego lub behawioralnego; nie personalizować przekazu politycznego narzędziami AI.
Odpowiadać za użycie AI wobec innych	Podpisywać się imiennie pod decyzją wspieraną przez AI; dokumentować odstępstwo od rekomendacji systemu i mieć realną władzę jego zatrzymania.

Skąd bierze się prawo do zastrzenia

Z dobrowolności. Powinność ogólna wiąże obywatela z racji przynależności do wspólnoty; powinność zastrzona wiąże z racji **przyjętej funkcji**. Dlatego weryfikacja kandydata nie jest wyjątkiem od równości wobec prawa, lecz jej zastosowaniem: równy dostęp do służby publicznej „na jednakowych zasadach” (art. 60 Konstytucji) oznacza zasady jednakowo wymagające, a nie jednakowo puste.

3. Symetria powinności i praw

3.1. Zasada symetrii

Prawa obywatelskie są wiążącymi roszczeniami obywatela wobec państwa oraz granicami działania państwa, korporacji i systemów algorytmicznych. Obejmują prawa wolnościowe, polityczne, proceduralne, cyfrowe, społeczne i cywilizacyjne. Ich wspólnym źródłem jest godność człowieka i republikańska zasada, że władza istnieje dla dobra wspólnego, a nie dla reprodukcji własnego aparatu. **Katalog piętnastu praw z wydania pierwszego zostaje zachowany w całości** — niniejszy rozdział dodaje do niego drugą kolumnę.

Prawo egzekwownalne

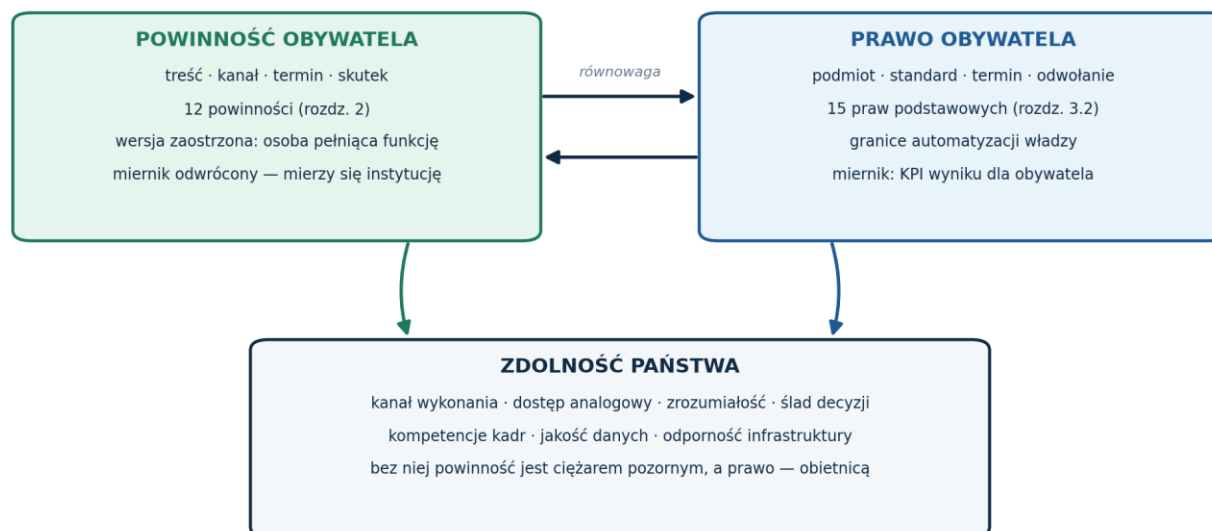
Prawo jest egzekwownalne, gdy obywatel zna podmiot zobowiązany, minimalny standard, termin, koszt lub zasady finansowania, sposób pomiaru, człowieka odpowiedzialnego, ślad decyzji, organ kontrolny i środek odwoławczy.

Powinność wykonalna

Powinność jest wykonalna, gdy obywatel zna jej treść, sposób wypełnienia, kanał, termin i skutek niewypełnienia, a państwo zapewnia warunki, bez których wypełnienie byłoby niemożliwe lub nieproporcjonalnie kosztowne. Powinność bez warunków wykonania jest ciężarem pozornym: pozostaje w tekście prawa i znika z rzeczywistości.

SYMETRIA POWINNOŚCI I PRAW

Nie ma prawa bez powinności ani powinności bez warunków jej wykonania

Każdy projekt ustawy wskazuje: którą powinność wzmacnia, które prawo ją równoważy, jaką zdolność trzeba utrzymać.

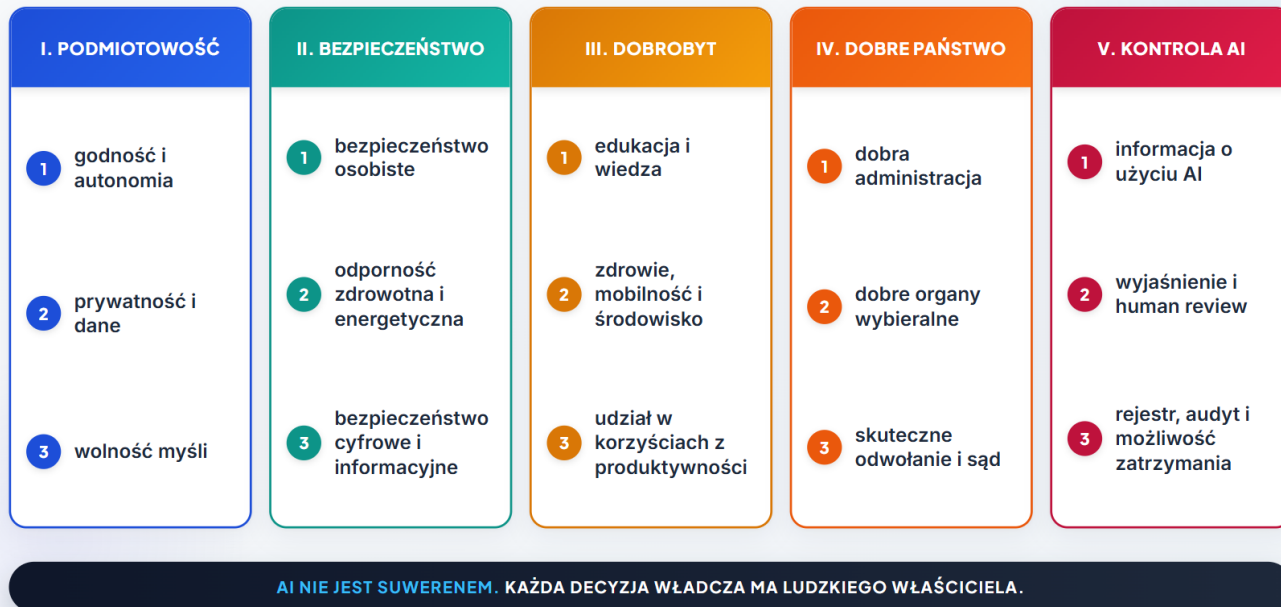
Rysunek 3. Symetria powinności i praw jako pętla legitymacji.

3.2. Piętnaście praw podstawowych

1. **Prawo do godności i autonomii.** Obywatel nie może być traktowany jako punkt danych, cel manipulacji ani element maszyny administracyjnej. Technologia ma zwiększać jego sprawczość.
2. **Prawo do wolności od dominacji.** Nikt nie może pozostawać pod arbitralną władzą państwa, korporacji, platformy lub systemu AI bez realnej kontroli, uzasadnienia i odwołania.
3. **Prawo do bezpieczeństwa cywilizacyjnego.** Państwo utrzymuje zdolności ochrony życia, zdrowia, energii, wody, żywności, łączności, płatności, danych, transportu i infrastruktury krytycznej.
4. **Prawo do warunków dobrobytu.** Obywatel ma dostęp do edukacji, zdrowia, mobilności, czystego środowiska, kultury, infrastruktury cyfrowej i możliwości rozwoju zawodowego.
5. **Prawo do prywatności i samostanowienia informacyjnego.** Obywatel wie, jakie dane są używane, w jakim celu, przez kogo i jak długo; może żądać korekty, ograniczenia lub usunięcia zgodnie z prawem.
6. **Prawo do rozpoznania AI.** Instytucja informuje, kiedy system AI uczestniczy w obsłudze, analizie, rekomendacji lub decyzji.
7. **Prawo do zrozumiałego uzasadnienia.** Uzasadnienie opisuje podstawę prawną, fakty, dane, rolę AI, istotne przesłanki oraz odpowiedzialnego decydenta.
8. **Prawo do człowieka i skutecznego odwołania.** Obywatel może przejść z kanału automatycznego do kompetentnej osoby oraz uzyskać ponowną ocenę sprawy.
9. **Prawo do równego traktowania.** Zakazane jest automatyczne wykluczenie, dyskryminacja statystyczna i używanie danych zastępczych prowadzących do nierównego traktowania.
10. **Prawo do wolności poznawczej.** Obywatel jest chroniony przed ukrytą spersonalizowaną perswazją, manipulacją emocjami i profilowaniem politycznym przez władzę publiczną.
11. **Prawo do wiarygodnej przestrzeni informacyjnej.** Państwo chroni integralność wyborów, oznaczanie treści syntetycznych, pluralizm i odporność na zorganizowaną manipulację.
12. **Prawo do usług dostępnych dla wszystkich.** Usługa publiczna pozostaje dostępna cyfrowo, głosowo, stacjonarnie lub przez pełnomocnika; nikt nie traci prawa z powodu braku kompetencji cyfrowych.
13. **Prawo do edukacji AI i reskillingu.** Każdy obywatel otrzymuje realną możliwość uczenia się przez całe życie i dostosowania kompetencji do zmian technologicznych.
14. **Prawo do kontroli publicznej AI.** Obywatel ma dostęp do rejestru systemów, ocen wpływu, wskaźników, incydentów i raportów z niezależnego audytu.
15. **Prawo przyszłych pokoleń.** Państwo nie przerzuca na młodszych i nienarodzonych kosztów długu, degradacji środowiska, utraty wiedzy, zależności technologicznej i nieodpornej infrastruktury.

ARCHITEKTURA PRAW OBYWATELSKICH

Pięć filarów i piętnaście praw egzekwowalnych

Rysunek 4. Pięć filarów katalogu praw TechnoRepubliki.

Architektura praw obywatelskich TechnoRepubliki porządkuje piętnaście praw egzekwowalnych w **pięciu wzajemnie uzupełniających się filarach**, dzięki czemu prawa nie tworzą przypadkowego katalogu, lecz spójny system ochrony obywatela.

Pierwszy filar — **Podmiotowość** — chroni godność i autonomię, prywatność i dane oraz wolność myśli, czyli obszary, w których obywatel nie może zostać zredukowany do profilu, rekordu lub przedmiotu sterowania. Drugi filar — **Bezpieczeństwo** — obejmuje bezpieczeństwo osobiste, odporność zdrowotną i energetyczną oraz bezpieczeństwo cyfrowe i informacyjne, traktując ochronę człowieka jako warunek realnego korzystania z pozostałych praw. Trzeci filar — **Dobrobyt** — wiąże prawa obywatelskie z edukacją i wiedzą, zdrowiem, mobilnością i środowiskiem oraz udziałem w korzyściach wynikających ze wzrostu produktywności. Czwarty filar — **Dobre państwo** — przenosi ciężar z deklaracji na jakość instytucji, gwarantując dobrą administrację, dobre organy wybieralne oraz skuteczne odwołanie i dostęp do sądu. Piąty filar — **Kontrola AI** — ustanawia szczególne zabezpieczenia epoki algorytmicznej: prawo do informacji o użyciu AI, wyjaśnienia i kontroli człowieka oraz dostępu do rejestru, audytu i mechanizmu zatrzymania systemu.

Taka konstrukcja pokazuje, że technologia ma wzmacniać sprawczość obywatela i zdolność państwa, ale nie może tworzyć nowego, niewidzialnego centrum władzy poza demokratyczną odpowiedzialnością. Dlatego zasadą spinającą całą architekturę jest zdanie: **AI nie jest suwerenem — każda decyzja władcza musi mieć ludzkiego właściciela, który ponosi za nią odpowiedzialność.**

3.3. Tablica symetrii

Tablica jest narzędziem redakcyjnym i kontrolnym: każdy projekt ustawy powinien wskazać, którą powinność wzmacnia, które prawo ją równoważy i jaką zdolność państwa trzeba w tym celu utrzymać. Brak którejkolwiek z trzech kolumn jest sygnałem, że projekt nie jest gotowy.

Powinność obywatela	Prawo, które ją równoważy	Zdolność państwa, która ją umożliwia
Fiskalna	Prawo do warunków dobrobytu; prawo do zrozumiałego uzasadnienia	Rozliczenie zrozumiałe i wstępnie wypełnione; jawny rachunek wykonania budżetu praw
Obrony i gotowości	Prawo do bezpieczeństwa cywilizacyjnego	Realna ścieżka wykonania obowiązku dla każdej grupy; ćwiczenia; minimalne państwo żywotne
Przestrzegania prawa	Prawo do skutecznego odwołania; prawo do człowieka	Prawo zrozumiałe, terminy dotrzymane, koszt odwołania proporcjonalny
Rzetelności danych	Prawo do prywatności i samostanowienia informacyjnego	Zasada once-only; minimalizacja danych; pełny ślad dostępu
Kompetencji	Prawo do edukacji AI i reskillingu	Bon reskillingowy; Obywatelskie Konto Kompetencji; doradca kompetencyjny
Informacyjna i poznawcza	Prawo do wolności poznawczej; prawo do wiarygodnej przestrzeni informacyjnej	Oznaczanie pochodzenia treści; ochrona integralności wyborów; edukacja medialna
Cyfrowego współobywatelstwa	Prawo do rozpoznania AI; prawo do równego traktowania	Rejestr systemów AI; audyt algorytmiczny; kontestowalność z realnym środkiem naprawczym
Solidarności wspólnotowej	Prawo do usług dostępnych dla wszystkich	Dostęp analogowy i lokalny; finansowanie sieci wsparcia; Sejmiki jako reprezentacja wspólnot
Troski o środowisko	Prawo przyszłych pokoleń	Rachunek kosztów przerzucanych na przyszłość; obowiązkowy przegląd międzypokoleniowy
Uczestnictwa	Prawo do dobrych organów wybieralnych	Otwartość kandydowania; rzetelny opis skutków; równy dostęp do argumentów
Służby	Prawo dostępu do służby publicznej na jednakowych zasadach (art. 60)	Otwarty i konkurencyjny nabór; jawne kryteria; publikowane uzasadnienia rozstrzygnięć

3.4. Granice automatyzacji władzy

Katalog zakazów z wydania pierwszego zostaje zachowany i uzupełniony o dwa zakazy wynikające wprost z formuły naczelnej.

- Zakaz ostatecznej automatycznej decyzji o pozbawieniu wolności, odpowiedzialności karnej, dostępie do świadczenia podstawowego, zatrudnieniu publicznym, zdrowiu lub użyciu siły.
- Zakaz scoringu obywatelskiego, który łączy niepowiązane zachowania w ogólny wskaźnik posłuszeństwa, wiarygodności lub dostępu do praw.
- Zakaz niejawnego wpływu politycznego, emocjonalnego lub behawioralnego prowadzonego przez organy państwa za pomocą profilowania AI.
- Zakaz masowej identyfikacji biometrycznej bez wyraźnej podstawy ustawowej, wąskiego celu, proporcjonalności, kontroli sądu i pełnego rejestru użycia.
- Zakaz samodzielnego rozszerzania kompetencji przez agentów AI, pobierania nowych narzędzi, danych lub uprawnień bez zatwierdzonej zmiany mandatu.
- Zakaz uzależniania dostępu do usługi publicznej od zgody na profilowanie wykraczające poza dane niezbędne do realizacji sprawy.
- **Zakaz w pełni automatycznego rozstrzygnięcia o dopuszczeniu do funkcji publicznej lub o pozbawieniu jej** — decyzja trudno odwracalna wymaga imiennego decydenta, wysłuchania i odwołania.
- **Zakaz wykorzystania danych o wypełnianiu powinności obywatelskich do celu innego niż ten, dla którego zostały zebrane** — w szczególności do budowy profilu ryzyka osoby nieubiegającej się o funkcję publiczną.

4. Diagnoza: dlaczego powinność dziś nie wiąże

4.1. Norma istnieje, wykonanie bywa nierówne

Polski system konstytucyjny zawiera szeroki katalog wolności, praw i środków ochrony oraz zwięzły katalog obowiązków. Problemem nie jest wyłącznie brak norm. Problemem jest odległość między normą a doświadczeniem obywatela: długi czas sprawy, rozproszenie kompetencji, koszt odwołań, niezrozumiałe uzasadnienie, brak jednego właściciela wyniku oraz wielokrotne przekazywanie tych samych danych. Po stronie powinności odległość jest jeszcze większa, bo obowiązki nie mają nawet tej infrastruktury, którą mają prawa.

Obecny model rozdziela odpowiedzialność pomiędzy administrację rządową, samorządową, jednostki organizacyjne, spółki komunalne, regulatorów, fundusze i systemy branżowe. Rozproszenie może zwiększać pluralizm, lecz bez interoperacyjności i jednoznacznego właściciela procesu prowadzi do sytuacji, w której każdy wykonuje fragment, ale nikt nie odpowiada za całość. W języku cybernetycznym: **pętla regulacji jest przerywana w wielu miejscach, a każde przerwanie wydłuża czas reakcji i osłabia sygnał zwrotny.**

4.2. Dziewięć luk systemowych

Luka	Mechanizm	Skutek
1. Luka wykonawcza	Prawo formalne nie ma minimalnego standardu usługi, terminu i miernika rezultatu.	Obywatel wygrywa normę, lecz przegrywa czas, energię i koszt.
2. Luka odpowiedzialności	Sprawa przechodzi przez wiele instytucji i systemów.	Trudno wskazać człowieka odpowiedzialnego za wynik.
3. Luka cyfrowa	Dostęp do usług i kompetencji jest nierówny między pokoleniami, regionami i grupami.	Cyfryzacja może zamieniać wygodę większości w barierę mniejszości.
4. Luka algorytmiczna	Obywatel nie zawsze wie, że scoring lub model wspiera decyzję.	Brak możliwości skutecznego zakwestionowania danych i logiki.
5. Luka pamięci	Naruszenia, odwołania i orzeczenia pozostają w silosach.	Państwo powtarza błędy i nie widzi wzorca systemowego.
6. Luka kompetencyjna	Urzędnicy nie zawsze mają czas, mandat i wiedzę do krytycznej oceny AI.	Błąd automatyzacji: rekomendacja systemu staje się decyzją z przyzwyczajenia.
7. Luka bezpieczeństwa	Usługi zależą od zewnętrznych chmur, dostawców, energii i łączności.	Awaria lub presja geopolityczna może przekształcić prawo w pustą deklarację.
8. Luka powinnościowa	Obowiązki konstytucyjne nie mają kanału wykonania, miernika ani adresata instytucjonalnego; brak obowiązków wobec rodziny i wspólnot lokalnych.	Powinność pozostaje deklaracją; obywatel nie wie, czego się od niego oczekuje, poza niełamaniem prawa.
9. Luka standardu dopuszczenia	Kryteria rękojmi i nieskazitelności charakteru są klauzulami nieostryimi bez mierzalnych wskaźników; nabór na wyższe stanowiska utracił charakter otwarty i konkurencyjny.	Znika proceduralny miernik pozwalający sprawdzić, czy dostęp do służby odbywa się na równych zasadach.

4.3. Erozja zaufania i prestiżu — twarde liczby

Zaufanie polityczne pełni funkcję **rezerwuaru poparcia**: wiąże się umiarkowanie, lecz odpornie, z frekwencją, z wyborem partii kontestujących i ze zgodnością z prawem, w tym z płaceniem podatków. Determinantą zaufania jest przede wszystkim percepcja korupcji i braku responsywności — silniej niż wskaźniki gospodarcze. Po serii afer zaufanie nie wraca samo. [S18]

Wskaźnik	Wartość	Znaczenie dla standardu oceny kandydatów
Prestiż zawodu pośta	45% (1995) → 27% (2019)	Spadek nie jest funkcją koniunktury; wiąże się z percepcją uczciwości.
Prestiż ministra	49% → 33%	Ten sam kierunek na poziomie egzekutywy.
Ocena uczciwości postów jako niskiej	54% badanych	Deficyt legitymacji, którego nie zamyka wynik wyborczy.
Ocena uczciwości polityków ogółem jako niskiej	61% badanych	Wskaźnik niemal podwoił się w ciągu ok. dwudziestu lat.
Postrzegana ścieżka do elity: majątek	60%	Dominacja kryteriów pozamerytorycznych w percepcji społecznej.
Postrzegana ścieżka: znajomości	42%	Klientelizm jako oczekiwana norma.
Postrzegana ścieżka: zasługi i kompetencje	18%	Merytokracja nie jest przez obywateli uznawana za realną drogę do władzy.
Postrzegana ścieżka: patriotyzm i zaangażowanie obywatelskie	6%	Powinność obywatelska jest postrzegana jako przeszkoda , nie atut, w karierze publicznej.
Wdrożenie rekomendacji GRECO IV rundy (Polska)	8 z 22	Poziom zgodności „globalnie niesatysfakcjonujący” od grudnia 2019 r.
Poparcie dla przywrócenia obowiązkowej służby wojskowej	42,3% (2024)	Powinność obronna wymaga ciągłej legitymizacji, której dziś nie ma.

Odczyt diagnostyczny

Zestawienie „zasługi 18% — patriotyzm 6% — majątek 60%” jest najkrótszym możliwym uzasadnieniem formuły naczelnej. Jeżeli obywatele nie wierzą, że powinności prowadzą do władzy, powinności przestają być racjonalną strategią życiową — i cały układ traci wejście, którym miał być sterowany. Standard oceny kandydatów jest więc narzędziem odbudowy tego wejścia, nie represji.

4.4. Regres proceduralnego miernika

Nowelizacja ustawy o służbie cywilnej z 30 grudnia 2015 r. zniósła **otwarty i konkurencyjny nabór** na wyższe stanowiska, zastępując go powołaniem; Szef Służby Cywilnej przestał podlegać wymogowi bycia urzędnikiem służby cywilnej i stał się odwoływalny w każdej chwili. Wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich do Trybunału Konstytucyjnego ujął istotę problemu w jednym zdaniu: likwidacja postępowania konkursowego oznacza likwidację **proceduralnego miernika** umożliwiającego kontrolę, czy dostęp do służby odbywa się na równych zasadach. [S19]

To jest sedno sprawy w kategoriach cybernetycznych. Konkurs nie był rytuałem — był **czujnikiem**. Regulator pozbawiony czujnika nie wie, czy steruje dobrze; obywatel pozbawiony czujnika nie może tego sprawdzić. Przywrócenie mierzalnej procedury dopuszczenia jest zatem warunkiem obserwowalności układu, a nie kwestią estetyki administracyjnej.

4.5. Cyfryzacja przyspiesza, ale zostawia ryzyko wykluczenia

W 2024 r. podstawowe lub ponadpodstawowe umiejętności cyfrowe posiadało 48,8% osób w wieku 16–74 lata w Polsce. Dane europejskie potwierdzają silną lukę pokoleniową: w 2025 r. co najmniej podstawowe umiejętności miało około 75% młodych Europejczyków, lecz tylko około jednej trzeciej osób w wieku 65–74 lata. Oznacza to, że „cyfrowe domyślnie” nie może znaczyć „wyłącznie cyfrowe” — a powinność kompetencji nie może być egzekwowana wobec ludzi, którym państwo nie dało warunków jej wypełnienia. [S8–S9]

Równocześnie polska administracja szybko wdraża elektroniczne zarządzanie dokumentacją. W czerwcu–lipcu 2026 r. z rozwiązań EZD korzystały już tysiące jednostek, a szkoleniami objęto setki tysięcy użytkowników. Jest to ważna baza, lecz sama cyfryzacja dokumentu nie tworzy jeszcze państwa uczącego się. Potrzebne są wspólne metadane, jakość danych, integracja rejestrów, analiza wzorców naruszeń oraz dostęp obywatela do śladu sprawy. [S10]

4.6. Ryzyko: automatyzacja chaosu i prywatna władza infrastrukturalna

AI może zwiększyć wydajność, lecz użyta w złym procesie zwiększa skalę błędu. Automatyzacja niejasnych kryteriów, brudnych danych, niejawnych wyjątków i fragmentarycznej odpowiedzialności tworzy szybszą niesprawiedliwość. Katastrofy referencyjne — holenderska afera zasitkowa zakończona dymisją rządu w 2021 r., systemy SyRI i Robodebt — wynikły nie z jakości modeli, lecz z **braku kontestowalności i pełnej automatyzacji decyzji trudno odwracalnych**. Dlatego pierwszym krokiem nie jest zakup modelu, ale przeprojektowanie procesu, danych, odpowiedzialności i odwołania. [S20]

Drugim ryzykiem jest zależność od prywatnych dostawców modeli, chmury, tożsamości, płatności i cyberbezpieczeństwa. Dostawca technologii nie może stać się niewidzialnym współdecydem o prawach obywatela ani o dostępie do stanowisk państwowych. Państwo musi zachować przenoszalność danych, możliwość audytu, zdolność działania w trybie awaryjnym i realny plan wyjścia z kontraktu.

Diagnoza w jednym zdaniu

III RP chroni wiele praw normą prawną i deklaruje obowiązki bez mechanizmu. Rzeczpospolita ma chronić prawa architekturą usługi, danych, odpowiedzialności i audytu - a powinności uczynić wykonalnymi przez warunki wykonania i przez standard dopuszczenia do władzy.

5. Powinność jako podstawowy standard oceny kandydatów

5.1. Wywód z formuły naczelnej

Formuła naczelna łączy dwa zdania spójnikiem „tym samym”. To nie jest ozdobnik retoryczny, lecz **wynikanie**, które trzeba wyłożyć krok po kroku, bo na nim opiera się cała konstrukcja rozdziałów 5–8.

1. **Powinności są osnową ustroju.** Ustrój nie jest zbiorem uprawnień, lecz układem, w którym uprawnienia są możliwe dzięki temu, że ktoś wypełnia obowiązki: płaci, przestrzega, broni, uczy się, uczestniczy, troszczy się.
2. **Kto sprawuje władzę, dysponuje wypełnianiem powinności innych.** Urzędnik i osoba pełniąca funkcję wybieralną rozstrzygają o tym, jak ciężar powinności rozkłada się na obywateli i czy państwo dotrzymuje swojej strony umowy.
3. **Dysponowanie cudzą powinnością wymaga własnej.** Nie da się wiarygodnie egzekwować obowiązku, którego samemu się nie wypełnia; nie da się wymagać rzetelności danych od obywatela, jeśli własne oświadczenie majątkowe jest nierzetelne.
4. **Zatem powinności są miarą przydatności do funkcji.** Nie „jedną z miar” obok kompetencji, lecz miarą **podstawową** — bo kompetencja bez integralności zwiększa skalę szkody, a nie skalę pożytku.
5. **Miara musi być sprawdzalna.** Standard, który nie ma jawnych kryteriów, procedury i publikowanego uzasadnienia, nie jest standardem, lecz uznaniem. Uznanie bez miernika jest nieodróżnialne od patronażu.

Definicja robocza

Public Service Merit & Integrity Scoring (MIS) — jawny, ustawowo uregulowany standard dopuszczenia do funkcji wybieralnych i wysokich stanowisk państwowych, oceniający kandydata na dwóch osiach (zdolność i integralność), w dwóch momentach (przed powołaniem i po nim), z decyzją podejmowaną przez człowieka pod nadzorem, z obowiązkiem publikowanego uzasadnienia i z prawem kandydata do wystąpienia oraz odwołania.

MIS **nie jest** rankingiem, nie produkuje jednej liczby dla człowieka i nie obejmuje obywateli nieubiegających się o funkcję publiczną.

5.2. Kanon: czym jest weryfikacja integralności

„Vetting can be defined as assessing integrity to determine suitability for public employment. Integrity refers to an employee's adherence to international standards of human rights and professional conduct, including a person's financial propriety.”

Definicja OHCHR z 2006 r. jest kanonem, od którego zaczyna się każda poważna konstrukcja weryfikacyjna. Zawiera trzy rozstrzygnięcia, które dokument przejmuje w całości: przedmiotem oceny jest **integralność**, celem — ustalenie **przydatności do funkcji**, a treścią integralności jest **postępowanie** wobec standardów praw człowieka i etyki zawodowej oraz **rzetelność finansowa**. Nie ma tu ani słowa o poglądach, afiliacji czy przekonaniach. [S21]

Vetting nie jest ani lustracją, ani czystką

Lustracja wyklucza grupę ze względu na afiliację z poprzednim reżimem. **Czystka** wymierzona jest w ludzi za ich przynależność, a nie za ich indywidualną odpowiedzialność. **Weryfikacja** ocenia przypadek po przypadku, na obiektywnych faktach, z prawem do wystuchania i odwołania.

Weryfikacja oparta na przynależności grupowej — „zarzucenie sieci zbyt szeroko” — narusza rzetelność proceduralną i jest czystką pod nazwą weryfikacji. To rozróżnienie jest w polskim kontekście najważniejszym zabezpieczeniem przed instrumentalizacją MIS w walce politycznej.

Ostrzeżenie empiryczne jest równie ważne jak kanon. Albański nadzwyczajny vetting sędziów i prokuratorów w latach 2016–2024 objął 805 osób; usunięto 47% (268 zwolnień i 113 rezygnacji), a Europejski Trybunał Praw Człowieka podtrzymał 98,9% rozstrzygnięć. Jednocześnie wskaźnik skazań wyniósł 1,1%, a **zdolność orzecznicza sądów spadła o 54%**. Wniosek dla projektu: weryfikacja jest ostatecznością, a jej celem realnym jest „danie systemowi zdolności do samokorekty”, nie oczyszczenie. [S22]

5.3. Zakres podmiotowy — kogo obejmuje standard

Zakres jest decyzją projektową o największych konsekwencjach: zbyt szeroki przekracza pojemność organu weryfikującego i produkuje weryfikację pozorną; zbyt wąski zostawia otwarte drzwi. Dokument przyjmuje model **celowany** — pełny standard dla stanowisk wysokiego ryzyka i wysokiego wpływu, standard podstawowy dla pozostałych.

Poziom	Zakres podmiotowy	Wymagany pakiet
A — pełny	Kandydaci na Prezydenta, senatorów, sędziów Sądu Najwyższego; kierownictwo agencji i wojewodowie; organy kontroli; osoby decydujące o zamówieniach powyżej progu; regulatorzy i inspektorzy; właściciele publicznych systemów AI wysokiego wpływu.	Karta Kandydata w całości; oświadczenie majątkowe jawne; rejestr interesów; wystuchanie publiczne; ocena następcza roczna; karencja po zakończeniu funkcji.
B — rozszerzony	Wyższe stanowiska w służbie cywilnej; kadra kierownicza jednostek wykonujących zadania publiczne; członkowie kolegiałnych organów doradczych o wpływie na decyzje.	Karta Kandydata bez wystuchania publicznego; oświadczenie majątkowe do organu; rejestr interesów; ocena okresowa.
C — podstawowy	Pozostali członkowie korpusu służby publicznej.	Otwarty i konkurencyjny nabór; kodeks postępowania; deklaracja interesów przy objęciu stanowiska i przy zmianie okoliczności; ocena okresowa.

Zasada jednego celu

Systemu oświadczeń i weryfikacji **nie da się zaprojektować bez uprzedniej deklaracji celu**. Wykrywanie nieuzasadnionego wzbogacenia i zapobieganie konfliktowi interesów wymagają innych danych, innej częstotliwości i innych progów.

Rzeczpospolita deklaruje cel wiodący: **zapobieganie konfliktowi interesów**, z wykrywaniem nieuzasadnionego wzbogacenia jako celem wtórnym realizowanym przez organy ścigania, a nie przez organ dopuszczający do funkcji.

5.4. Karta Kandydata — pakiet ujawnień

Karta Kandydata jest jednym dokumentem publicznym, składanym przed dopuszczeniem do procedury. Zastępuje rozproszone oświadczenia i czyni z ujawnienia akt jednorazowy oraz porównywalny. Jej treść odpowiada dokładnie katalogowi powinności zastrzonych z rozdziału 2.2.

Sekcja Karty	Zawartość	Powinność, którą weryfikuje
1. Tożsamość i mandat	Stanowisko, do którego kandydat aspiruje; zakres odpowiedzialności, jaki przyjmuje; cele na pierwsze 100 dni.	Wierności i dobra wspólnego
2. Zdolność	Wykształcenie, doświadczenie, kwalifikacje, portfolio zadań publicznych; zespół, z którym kandydat zamierza pracować.	Kompetencji
3. Rzetelność finansowa	Stan majątkowy, źródła dochodu, zobowiązania, udziały, beneficjenci rzeczywiści powiązanych podmiotów.	Fiskalna i rzetelności danych
4. Interesy i powiązania	Funkcje odpłatne i nieodpłatne, doradztwo, członkostwa, powiązania rodzinne w obszarze właściwości, źródła finansowania kampanii.	Przestrzegania prawa (bezinteresowność)
5. Postępowanie	Prawomocne orzeczenia, postępowania dyscyplinarne, sankcje zawodowe, rozstrzygnięcia w sprawach o naruszenie praw człowieka.	Rzetelności i służby
6. Deklaracja AI	Zobowiązanie do imiennego podpisu pod decyzjami wspieranymi przez AI i do niekorzystania z profilowania politycznego.	Cyfrowego współobywatelstwa
7. Zgoda proceduralna	Zgoda na wystuchanie, weryfikację następczą, publikację uzasadnienia rozstrzygnięcia i karencję po zakończeniu funkcji.	Służby

Sama rejestracja interesu **nie rozwiązuje konfliktu**. Karta musi zawierać wybraną opcję rozwiązania: zbycie lub likwidacja interesu, wyłączenie z określonego procesu decyzyjnego, ograniczenie dostępu do informacji, przeniesienie do funkcji niekolidującej, przebudowa obowiązków, powierzenie majątku niezależnemu zarządowi powierniczemu, rezygnacja z funkcji prywatnej albo rezygnacja z urzędu. Wskazanie opcji jest częścią ujawnienia, nie jego następstwem. [S23]

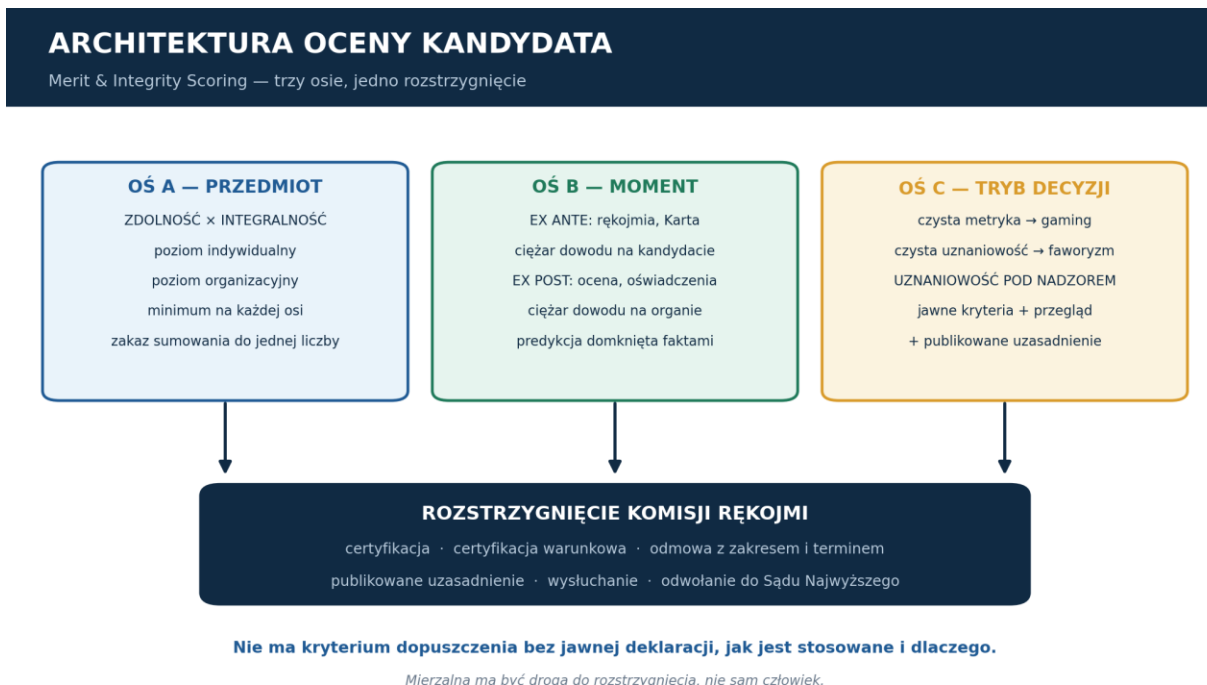
5.5. Rozgraniczenia pojęciowe niezbędne dla scoringu

Zjawisko	Kwalifikacja	Dlaczego rozróżnienie ma znaczenie
Niezadeklarowanie interesu	Naruszenie obowiązku (misconduct)	To nie jest „konflikt interesów”; sankcja dotyczy zaniechania ujawnienia, nie samego posiadania interesu.
Przyjęcie korzyści, korzyść dla rodziny	Nadużycie urzędu / korupcja	Sprawa karna, nie kwestia dopuszczenia do funkcji; organ dopuszczający nie zastępuje prokuratury.
Konflikt rzeczywisty	Interes prywatny mogący nieprawidłowo wpłynąć na wykonywanie obowiązków — obecnie lub w przeszłości	Wymaga rozwiązania jedną z opcji zarządczych, nie samego ujawnienia.
Konflikt pozorny	Wygląda na konflikt, choć nim nie jest	Polski KPA jest w Europie Środkowej jedynym przykładem ustawowej definicji obejmującej także konflikt postrzegany — to atut, który należy wykorzystać, a nie usuwać.
Konflikt potencjalny	Interes, który stanie się konfliktem po objęciu określonych obowiązków	Podstawa do warunkowej certyfikacji z okresem próbnym.

Rozróżnienia przedstawione w tabeli są konieczne, ponieważ **scoring integralności nie może wrzucać do jednej kategorii zaniechania, korupcji oraz różnych postaci konfliktu interesów** — każde z tych zjawisk wymaga innej podstawy prawnej i innego trybu reakcji. Niezadeklarowanie interesu jest naruszeniem obowiązku ujawnienia, natomiast przyjęcie korzyści może stanowić nadużycie urzędu lub korupcję i dlatego powinno podlegać właściwemu postępowaniu karnemu, a nie procedurze kwalifikacyjnej.

Konflikt interesów rzeczywisty, pozorny i potencjalny nie oznaczają automatycznie braku integralności kandydata, lecz wymagają odpowiednio: usunięcia kolizji, ochrony zaufania publicznego albo zastosowania warunków zapobiegających przyszłemu konfliktowi. Precyzja pojęciowa chroni więc system jednocześnie przed **pobłażliwością wobec realnych nadużyć i nadmiernym wykluczaniem kandydatów na podstawie samego podejrzenia lub posiadania legalnego interesu prywatnego**.

6. Trzy osie oceny

Rysunek 5. Architektura oceny kandydata: przedmiot, moment, tryb decyzji.

6.1. Oś A — przedmiot oceny: zdolność × integralność × poziom

Matryca weryfikacyjna ma cztery pola, a nie dwa. Ocenia się nie tylko człowieka, ale też instytucję, do której człowiek wchodzi — bo najlepszy kandydat w instytucji bez procedur dyscyplinarnych, nadzoru i kodeksu jest zasobem marnowanym, a najgorszy w instytucji z działającą kontrolą jest ryzykiem ograniczonym.

	Zdolność (capacity)	Integralność (integrity)
Poziom indywidualny	Wykształcenie, doświadczenie, uzdolnienie do funkcji; zdolność do krytycznej oceny rekomendacji systemu AI.	Postępowanie wobec standardów praw człowieka i etyki zawodowej; rzetelność finansowa; brak nierozwiązanych konfliktów interesów.
Poziom organizacyjny	Liczebność, struktura, skład, zasoby i warunki umożliwiające etyczne działanie (wykonalność).	Rozliczalność, nadzór, procedury dyscyplinarne, kodeks postępowania, kanały zgłaszania nieprawidłowości, jawność.

Zakaz mechanicznego sumowania

Wyników na osi zdolności i na osi integralności **nie wolno sumować do jednej liczby**. Wymagane jest osiągnięcie minimum na każdej osi osobno, a wszelkie kompromisy między nimi muszą być **jawnie zadeklarowane w uzasadnieniu rozstrzygnięcia**. Suma ukrywa to, co w ocenie jest najważniejsze: że wysoka kompetencja nie kompensuje deficytu integralności, bo zwiększa jedynie skalę potencjalnej szkody.

6.2. Kultura organizacyjna jako właściwy przedmiot pomiaru

Skoro scoring jednostki zawodzi na podatności na udawanie, właściwym przedmiotem pomiaru ciągłego jest **instytucja**. Osiem wymiarów cnót organizacyjnych opisuje warunki, w których etyczne postępowanie jest w ogóle możliwe.

Wymiar	Pytanie diagnostyczne
Jasność	Czy standardy etyczne są konkretne i zrozumiałe, czy tylko ogólnikowe?
Zgodność bezpośrednich przełożonych	Czy przełożony daje wzorzec, którego wymaga?
Zgodność kadry najwyższej	Czy kierownictwo postępuje tak, jak deklaruje?
Wykonalność	Czy pracownik ma czas, zasoby i informacje, by postąpić etycznie?
Wsparcie	Czy istnieje wspólne zaangażowanie w wartości, czy tylko formalna zgodność?
Przejrzystość	Czy zachowania i ich skutki są widoczne dla tych, którzy mogą reagować?
Możliwość dyskusji	Czy można podnieść problem etyczny bez kosztu osobistego?
Sankcjonowalność	Czy zachowania etyczne są nagradzane, a nieetyczne — karane realnie?

6.3. Oś B — moment: ex ante domknięte ex post

Test przydatności **przed** dopuszczeniem jest predykcją niesprawdzalną: nie da się przewidzieć, jak człowiek zachowa się w nieokreślonych sytuacjach, jeśli nie zna się go dobrze. Z tego nie wynika jednak rezygnacja z oceny wstępnej, lecz **konieczność jej domknięcia** oceną następczą opartą na obiektywnych faktach i rzeczywistych czynach.

Moment	Instrument	Ciężar dowodu	Standard
Ex ante — przed powołaniem	Karta Kandydata; rękojmia i „fit and proper”; sprawdzenie bezpieczeństwa; ustrukturyzowany wywiad behawioralny; sytuacyjny test osądu integralności.	Na kandydacie — ubieganie się o funkcję nie jest prawem podmiotowym do jej otrzymania.	Kryteria jawne, precyzyjne prawnie i mierzalne; określone terminy; przejrzysty sposób gromadzenia danych.
Ex post — w trakcie i po	Ocena okresowa; kontrola oświadczeń majątkowych; kontrola integralności; postępowanie dyscyplinarne; audyt instytucji.	Na organie — przy przeglądzie osoby już pełniącej funkcję; standard „przewagi prawdopodobieństwa”.	Prawo do wystuchania i do odwołania; rozstrzygnięcie na obiektywnych faktach i rzeczywistych czynach.

Rozróżnienie proceduralne, o którym łatwo zapomnieć: **przeгляд** osoby urzędującej i **ponowny nabór** po rozwiązaniu instytucji to dwa różne reżimy. W pierwszym ciężar dowodu spoczywa na organie, a osoba ma prawo do wystuchania. W drugim ciężar spoczywa na kandydacie, bo nie istnieje prawo do bycia powołanym na urząd publiczny. Mieszanie tych reżimów jest najczęstszym źródłem nadużyć proceduralnych.

Odrębnie należy traktować **sprawdzenie bezpieczeństwa** (prewencyjne, przed nominacją) i **weryfikację bezpieczeństwa prowadzoną w sposób ciągły** po nominacji. Ta druga niesie większe ryzyko ingerencji egzekutywy w niezależność organu i wymaga silniejszych zabezpieczeń: czterocłonowy test niezależności obejmuje sposób powołania, długość kadencji, gwarancje przeciw naciskom i zewnętrzne postrzeganie niezależności.

6.4. Oś C — tryb decyzji

Trzecia oś jest najmniej oczywista i najlepiej udokumentowana empirycznie. Pytanie brzmi: czy decyzja o dopuszczeniu ma zapadać według twardej metryki, według uznania, czy w trybie mieszanym.

Tryb	Mechanizm	Patologia	Werdykt
Czysta metryka	Decyzja wynika automatycznie z punktów.	Gaming — wysiłek przesuwają się ku temu, co mierzalne; kryteria stają się celem, przestając być miarą.	Odrzucony jako tryb wyłączny.
Czysta uznaniowość	Decyzja należy w całości do organu, bez kryteriów.	Pobłażliwość i faworyzowanie według więzi społecznych; brak proceduralnego miernika.	Odrzucony.
Uznaniowość pod nadzorem	Organ decyduje w granicach jawnych kryteriów, a jego rozstrzygnięcia podlegają lekkiemu, lecz realnemu przeglądowi przełożonego i publikacji uzasadnienia.	Kosztowny instytucjonalnie; wymaga kompetentnego nadzoru.	Przyjęty. Eksperyment terenowy na 131 jednostkach administracji i 2595 pracownikach wykazał, że ten tryb daje oceny oparte na zasługach, mniej faworyzowania i korzyści dla grup marginalizowanych.

Reguła miernika w wersji odpornej

Nie ma kryterium dopuszczenia bez jawnej deklaracji, jak jest stosowane i dlaczego.

Dla cech tak wieloznacznych jak „nieskazitelność charakteru” przymus twardego wskaźnika produkuje fikcję. Rozwiązaniem nie jest rezygnacja z miernika, lecz przeniesienie wymogu mierzalności z **wyniku** na **procedurę**: jawne kryteria, udokumentowany tok rozumowania, publikowane uzasadnienie i zaskarżalność. Mierzalna ma być droga do rozstrzygnięcia, nie sam człowiek.

6.5. Trafność metod — czego używać, czego nie

Wybór narzędzi nie jest kwestią gustu. Trafność predykcyjna metod selekcji jest zbadana i różnice są duże. Standard dopuszczenia powinien opierać się na metodach z górnej części tabeli i wykluczać metody z dolnej.

Metoda	Trafność (r)	Zastosowanie w MIS
Rozwojowy ośrodek oceny (assessment centre)	≈ 0,7	Poziom A — kadra kierownicza agencji
Ustrukturyzowany wywiad + test zdolności	≈ 0,6	Poziomy A i B — rdzeń procedury
Próbka pracy	≈ 0,5	Poziomy A–C — zadanie zbliżone do rzeczywistego
Wynikowy ośrodek oceny	≈ 0,4	Uzupełniające
Biodane / kwestionariusz osobowości	≈ 0,3	Wyłącznie pomocniczo; nigdy jako podstawa odmowy
Wywiad nieustrukturyzowany	≈ 0,3	Niedopuszczalny jako podstawa rozstrzygnięcia
Referencje	≈ 0,1	Materiał kontekstowy, nie dowód
Grafologia, astrologia, wiek jako kryterium	≈ 0	Zakazane

Wywiad behawioralny prowadzi się metodą **sytuacja – zadanie – działanie – rezultat**, z pytaniami wywiedzionymi z metody incydentów krytycznych, ze skalami behawioralnie zakotwiczonymi, z tymi samymi pytaniami dla wszystkich kandydatów i z oceną po każdym pytaniu. Strukturyzacja wyjaśnia około 23% zmienności trafności; wywiad prowadzony nieprawidłowo traci trafność do poziomu przypadku.

Test uczciwości: co działa, a co jest złudzeniem

Testy uczciwości dzielą się na jawne (pytania wprost o postawy) i ukryte (oparte na cechach osobowości). W warunkach udawania badani skutecznie przesuwają wynik w pożądanym kierunku dla obu typów pozycji, ale **silniej dla jawnych**. Pozycje ukryte definiują cechę odporniejszą na zniekształcenie i pozwalają identyfikować udających metodami statystycznymi.

Zalecenie operacyjne: mieszać pozycje jawne i ukryte, dołączać skale walidacyjne i uprzedzać kandydata, że udawanie jest wykrywalne. Zastrzeżenie: żaden test nie przewidzi zachowania w sytuacji nieokreślonej — dlatego test jest wejściem do rozmowy, nigdy podstawą odmowy.

7. Kręgosłup normatywny i rękojmia

7.1. Siedem zasad życia publicznego

Zasady Nolana są najstarszym i najczęściej przenoszonym kanonem etyki urzędu. TechnoRepublika przyjmuje je jako **treść powinności zastrzonych** — z jednym istotnym zastrzeżeniem, o którym niżej.

Zasada	Treść	Odpowiednik w katalogu powinności
Bezinteresowność	Działać wyłącznie w interesie publicznym.	Wierności i dobra wspólnego
Integralność	Nie zaciągać zobowiązań finansowych ani innych wobec osób i organizacji, które mogłyby wpływać na wykonywanie obowiązków.	Przestrzegania prawa (zastrzona)
Obiektywizm	Decydować na podstawie zasługi , bezstronnie, w oparciu o najlepsze dowody, bez dyskryminacji i uprzedzeń.	Rzetelności
Rozliczalność	Odpowiadać przed opinią publiczną i poddawać się właściwej kontroli.	Służby
Otwartość	Działać jawnie; ograniczenia jawności tylko wtedy, gdy wymaga tego szerszy interes publiczny.	Informacyjna (zastrzona)
Uczciwość	Deklarować interesy prywatne i rozwiązywać konflikty na rzecz interesu publicznego.	Rzetelności danych
Przywództwo	Aktywnie promować te zasady i reagować na złe zachowania, gdziekolwiek wystąpią.	Solidarności i służby

Zastrzeżenie: zasady bez sankcji erodują

Brytyjski komitet standardów **nigdy nie nałożył żadnej sankcji**. Krytyka jest zasadna: zasady aspiracyjne bez egzekucji ulegają erozji, a rozbudowywanie „deskryptorów” rozmywa ich treść. Dlatego TechnoRepublika nie kopiuje modelu doradczego: zasady zostają **związane z procedurą dopuszczenia** (Karta Kandydata), z oceną następczą i z postępowaniem dyscyplinarnym — czyli z realnym skutkiem.

7.2. Polski dorobek: dziewięć zasad służby cywilnej i sześć zasad etyki

Polska ma własny, dobrze skonstruowany kanon, który nie wymaga zastępowania — wymaga wykonania. Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów z 6 października 2011 r. ustanawia dziewięć zasad służby cywilnej: legalizmu, praworządności i pogłębiania zaufania obywateli; ochrony praw człowieka i obywatela; bezinteresowności; jawności i przejrzystości; dochowania tajemnicy ustawowo chronionej; profesjonalizmu; odpowiedzialności za działanie lub zaniechanie; racjonalnego gospodarowania środkami publicznymi; **otwartości i konkurencyjności naboru**.

Sześć zasad etyki korpusu to: godne zachowanie, służba publiczna, lojalność, neutralność polityczna, bezstronność, rzetelność. [S24]

Istniejący haczyk pod testowalność

§7 pkt 5 zarządzenia stanowi, że członek korpusu służby cywilnej „poddaje się weryfikacji znajomości zasad służby cywilnej”. To zdanie jest gotową podstawą normatywną dla obowiązkowego, cyklicznego sprawdzianu znajomości standardu — elementu MIS, którego nie trzeba wymyślać od nowa, wystarczy go uruchomić i powiązać ze skutkiem.

Zasada bezinteresowności jest w zarządzeniu rozwinięta operacyjnie: nieprzyjmowanie korzyści od osób zaangażowanych w prowadzone sprawy, nieprzyjmowanie zapłaty za wystąpienia publiczne związane ze stanowiskiem, rezygnacja z dodatkowego zatrudnienia mogącego negatywnie wpłynąć na sprawy służbowe. Konstrukcja ta jest bliska amerykańskiej **klauzuli pozeru**, nakazującej unikać działań stwarzających **wrażenie** naruszenia prawa lub standardów etycznych, ocenianego „z perspektywy rozsądnej osoby znającej istotne fakty”.

7.3. Trzy funkcje infrastruktury etycznej

Elementy systemu integralności dzielą się według trzech funkcji. Podział ten jest użyteczny diagnostycznie: braki w państwie polskim koncentrują się w funkcji **kontroli**, a nie w funkcji **poradnictwa**.

Funkcja	Elementy	Stan w Polsce
Poradnictwo (guidance)	Silne zaangażowanie przywództwa politycznego; deklaracje wartości, kodeksy postępowania; socjalizacja zawodowa — edukacja i szkolenia.	Relatywnie mocna: zarządzenie nr 70, poradniki DSC KPRM, szkolenia.
Zarządzanie (management)	Koordinacja przez wyspecjalizowany organ lub centralną agencję zarządzającą; warunki służby, polityki i praktyki kadrowe.	Ostabiona: brak jednolitych ram prawnych zatrudnienia w sektorze publicznym; regres naboru z 2015 r.; Rada Służby Publicznej powoływana przez Premiera.
Kontrola (control)	Ramy prawne umożliwiające niezależne dochodzenie i ściganie; skuteczne mechanizmy rozliczalności i kontroli; przejrzystość, udział i nadzór społeczny.	Najstabsza: 8 z 22 rekomendacji GRECO IV rundy, zgodność „globalnie niesatysfakcjonująca” od 2019 r., uruchomiona procedura niezgodności.

Współczesny paradygmat międzynarodowy przesunął się od podejścia opartego na mnożeniu reguł i zaostrażaniu egzekucji — o „ograniczonej skuteczności” — ku podejściu opartemu na **wartościach i ryzyku**, zależnemu od kontekstu. Trzynastce zasad integralności publicznej porządkuje się w trzy filary: **system** (zaangażowanie, odpowiedzialności, strategia, standardy, całe społeczeństwo), **kultura** (przywództwo, **zasługa**, budowanie zdolności, otwartość) i **rozliczalność** (zarządzanie ryzykiem, egzekwowanie, nadzór, uczestnictwo). Pomiar dotyczy **dojrzałości systemu**, nie oceny jednostek — co jest dokładnie tym rozstrzygnięciem, które przyjmuje niniejszy dokument. [S25]

7.4. Rękojmia i nieskazitelnosc charakteru — polska klauzula i jej granice

Rękojmia i nieskazitelnosc charakteru są ustawowym kryterium dopuszczenia w kilkunastu polskich ustawach: dla sędziów wszystkich sądów, prokuratorów, notariuszy, radców Prokuraturii Generalnej, referendarzy, asesorów, aplikantów, ławników, policjantów, członków korpusu służby cywilnej, pracowników samorządowych oraz pracowników sądów i prokuratury; komornikom stawia się wymóg nieposzlakowanej opinii. Orzecznictwo wypełniło klauzulę treścią: uczciwość w życiu prywatnym i zawodowym, uczynność, pracowitość, poczucie odpowiedzialności za własne słowa i czyny, stanowczość, odwaga cywilna, samokrytycyzm. [S26]

Element konstrukcji	Treść	Konsekwencja dla MIS
Dwa człony rękojmi	Cechy charakteru oraz dotychczasowe zachowanie.	Ocena musi mieć warstwę faktograficzną, nie tylko wrażeńiową.
Nieskazitelnosc materialna	Wewnętrzna, nieocenialna z zewnątrz.	Poza zasięgiem procedury — nie wolno jej udawać wskaźnikiem.
Nieskazitelnosc formalna	Zewnętrzna: konkretne, sprawdzalne zachowania.	Jedyny dopuszczalny przedmiot dowodzenia.
Dwa domniemania	Nieskazitelnosc i godnosc urzędu; obalane wyłącznie prawomocnym orzeczeniem dyscyplinarnym o złożeniu z urzędu.	Domniemanie uczciwości jest regułą; MIS nie może go odwracać.
Kontrola sądowa	Sąd nie wkracza w margines swobody oceny organu, chyba że stwierdzi oczywiste naruszenie norm lub wartości albo nadużycie uprawnień.	Margines swobody musi być zrównoważony obowiązkiem publikowanego uzasadnienia.
„Nieskazitelnosc” jako fikcja	Doktryna: wymóg nieskazitelnosci to stan niemożliwy do zrealizowania; stąd konstrukcja nieskazitelnosci względnej .	MIS ocenia próg przydatności , nie doskonałość; inaczej stanie się narzędziem arbitralnym.

Orzecznictwo dyscyplinarne wskazuje kierunek stosowania: prawomocne skazanie za przestępstwo umyślne co do zasady oznacza utratę nieskazitelności; łagodniej traktuje się przestępstwa nieumyślne. „Istotą charakteru jest trwałość”, a zatarcie skazania „kreuje fikcję, że skazanie nie nastąpiło, nie znosi jednak czynu”. Formalny okres karencji uznano co do zasady za niezgodny z przesłanką rękojmi — z wyjątkiem notariuszy. Standard międzynarodowy dla zawodów zaufania publicznego wymienia: nieskazitelną uczciwość i niechęć do czynów nieuczciwych lub nieprawidłowych dla korzyści osobistej, obiektywizm, godność, wiedzę i umiejętności techniczne, zdolność do ciężkiej pracy, szacunek dla porządku prawnego oraz poczucie słuszności.

7.5. Merytokracja — trzy pojęcia, których nie wolno mylić

Pojęcie	Treść	Status w projekcie
Zasada zasługi (merit principle)	Dobór wykluczający patronaż i zapewniający neutralność polityczną służby.	Przyjęta jako podstawa konstrukcyjna.
System zasługi (merit system)	Zbiór reguł, który z czasem wchłania inne cele — reprezentatywność, równość szans — mogące kolidować z samą zasadą.	Przyjęty z ostrzeżeniem: cele dodatkowe muszą być deklarowane jawnie, nie przemycane.
Merytokracja jako ideologia	„Inteligencja plus wysiłek” jako uzasadnienie nierówności społecznych.	Odrzucona jako nieprzekładalna na administrację, gdzie zasługa oznacza zaangażowanie w służbę publiczną, integralność w wykonywaniu obowiązków i wyniki w realizacji misji instytucji.

Dowody na rzecz zasady zasługi są mocne i pochodzą z niezależnych nurtów badawczych: weberowska struktura administracji wiąże się ze wzrostem gospodarczym, merytoryczny nabór z niższą korupcją, a agencje kierowane przez urzędników zawodowych uzyskują konsekwentnie wyższe oceny skuteczności niż kierowane przez nominatów politycznych — przy czym różnica jest największa dla nominatów nagrodzonych za pracę w kampanii wyborczej.

Zarazem profesjonalizacja pojawia się w praktyce jako rozwiązanie „drugiego wyboru”, gdy instytucje **fragmentują** władzę patronażową. Fragmentacja kontroli nad złym rządzeniem tworzy bodziec do reform dobrego rządzenia. [S27]

7.6. Oświadczenia majątkowe i drzwi obrotowe

Same przepisy o ujawnianiu nie wystarczają. Badanie 175 państw pokazało, że około dwie trzecie z nich ma prawo o ujawnianiu, ale **mniej niż jedna trzecia udostępnia oświadczenia publicznie** — a korelacja z niższą postrzeganą korupcją występuje tylko wtedy, gdy ujawnienie jest **publiczne**, gdy identyfikuje źródła dochodu i konflikty interesów oraz gdy państwo jest demokracją. Rozszerzanie ustawodawstwa o ujawnianiu wiąże się z wyższą zdolnością kontroli korupcji w latach następnych — z efektem opóźnionym. [S28]

Decyzja projektowa	Rozstrzygnięcie w TechnoRepublice
Cel systemu	Zapobieganie konfliktowi interesów jako cel wiodący.
Zakres podmiotowy	Celowany: pełny dla poziomu A, rozszerzony dla B, podstawowy dla C.
Częstotliwość	Przy objęciu funkcji, corocznie oraz przy każdej zmianie okoliczności.
Kryteria weryfikacji treści	Publikowane; weryfikacja bieżąca, nie jednorazowa — system weryfikujący raz przed objęciem urzędu jest iluzoryczny.
Jawność	Publiczna dla poziomu A; do organu dla B; z ochroną danych osób trzecich i bezpieczeństwa osobistego.
Sankcje	Proporcjonalne, wykonalne i faktycznie egzekwowane; brak sankcji unieważnia cały system.
Drzwi obrotowe	Karencja dla poziomu A powiązana z obszarem właściwości; obowiązek zgody organu na zatrudnienie w podmiocie regulowanym; jawny rejestr rozstrzygnięć.

Ograniczenia po zakończeniu służby są słabo egzekwowane niemal wszędzie: prestiżowe resorty generują ruch do sektora prywatnego, brytyjska ustawa antykorupcyjna nie zawiera przepisu o drzwiach obrotowych, a francuski przepis karny o *pantouflage* jest egzekwowany nierównomiernie. Wniosek projektowy: karencja bez jawnego rejestru rozstrzygnięć i bez organu z realną zdolnością odmowy jest deklaracją.

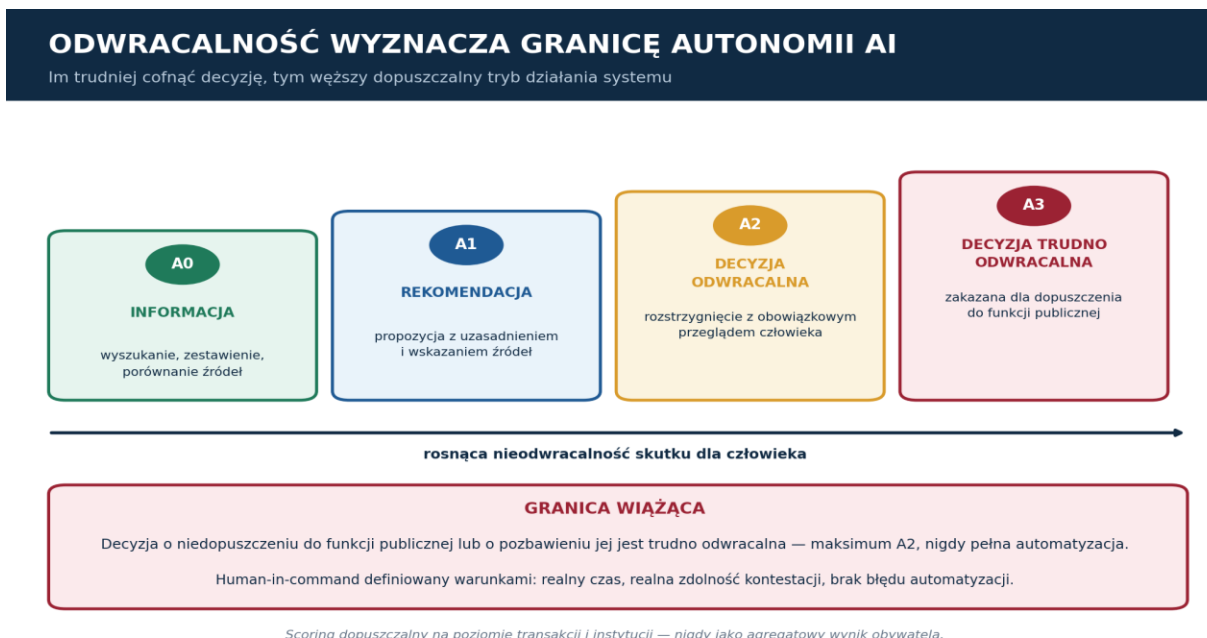
8. AI w ocenie kandydatów — granice i reżim

8.1. Bias replikuje się i skaluje

Właściwe pytanie projektowe nie brzmi „czy AI”, lecz „na której warstwie decyzji, z jaką odwracalnością, jaką kontestowalnością i jakim reżimem audytu”. Modele wytrenowane na danych historycznych nie usuwają uprzedzeń — replikują je i skalują.

Dowód	Wynik	Wniosek
Narzędzie do selekcji CV wycofane przez dużą firmę technologiczną	Model wytrenowany na dziesięciu latach zgłoszeń (w większości od mężczyzn) penalizował słowo „women's”.	Uprzedzenie wykryto przed wdrożeniem — co jest wyjątkiem, nie regułą.
Badanie selekcji CV przez modele językowe (ponad 3 mln porównań, 9 zawodów, 500+ CV)	Faworyzowanie imion kojarzonych z białymi mężczyznami w do 85,1% przypadków wobec 11,1% dla imion kojarzonych z kobietami; skrócenie CV zwiększa liczbę stronicznych wyników o 22,2%.	Skala uprzedzenia rośnie wraz ze zmniejszeniem informacji — czyli dokładnie tam, gdzie automatyzacja jest najkuszniejsza.
Audyt 18 dostawców narzędzi rekrutacyjnych	Tylko 7 wspomina o niekorzystnym wpływie, 3 wprost o regule czterech piątych; walidacja nieudokumentowana.	Rynek jest nieprzejrzysty; zamawiający nie może polegać na deklaracji dostawcy.
Meta-analiza 37 badań audytowych (243 202 fikcyjne aplikacje)	Brak istotnej statystycznie dyskryminacji płci na poziomie zagregowanym; skład płciowy zawodu jest predyktorem uprzedzenia; efekty przecinają się z rasą.	Agregat maskuje uprzedzenie; audyt musi patrzeć na przekroje, nie na średnią.

8.2. Cztery osie reżimu — taksonomia mechanizmów kontroli z AI

Rysunek 6. Odwracalność decyzji wyznacza dopuszczalny tryb autonomii AI.

Oś	Wymiary	Zastosowanie w MIS
1. Rola w pętli	Wyprzedzająca (predykcja ryzyka, wstępna selekcja) zwrotna (audyt integralności, sygnały ostrzegawcze, kontrola zgodności) metapoziom (rewizja kryteriów, kodeksu, ontologii oceny).	Rola zwrotna dopuszczalna szeroko; wyprzedzająca — wyłącznie jako materiał do rozmowy; metapoziom — tylko jako propozycja dla organu.
2. Tryb autonomii i odwracalność	A0 informacja → A1 rekomendacja z uzasadnieniem → A2 decyzja odwracalna z przeglądem → A3 decyzja trudno odwracalna z eskalacją.	Decyzja o niedopuszczeniu do funkcji publicznej lub o pozbawieniu jej jest trudno odwracalna, więc maksimum to A2 — nigdy pełna automatyzacja.
3. Reżim audytowalności	Logowanie pełnego przebiegu; dossier modelu (cel, ewaluacja, monitoring, wersjonowanie, wyzwalacz istotnej zmiany modelu); audyt uprzedzeń przez niezależnego audytora; kontestowalność z realnym środkiem naprawczym.	Audyt rozszerzony poza klasyczne kategorie o wiek, niepełnosprawność, ciężę i efekty przecinające się.
4. Poziom podmiotu	Scoring transakcji i instytucji — dopuszczalny. Scoring osób jako agregatowy „wynik obywatela” — niedopuszczalny.	Wsparcie AI dopuszczalne wyłącznie dla konkretnej, kontestowalnej decyzji o dopuszczeniu do konkretnej funkcji.

Zasada wiążąca

Im mniej odwracalna decyzja o dopuszczeniu do funkcji i im bliżej mechaniki władzy, tym węższy dopuszczalny tryb autonomii AI, tym silniejszy wymóg kontestowalności z realnym środkiem naprawczym i tym mocniejszy reżim niezależnego audytu.

Human-in-command definiowany jest warunkami, nie obecnością człowieka: realnym czasem na przegląd, realną zdolnością zakwestionowania wyniku i udokumentowanym brakiem błędu automatyzacji. Nadzór, który sprowadza się do podpisu pod rekomendacją systemu, nie jest nadzorem.

8.3. Sygnały ostrzegawcze działają na transakcjach, nie na ludziach

Rozróżnienie to jest fundamentem zakazu scoringu obywateli. Metody wykrywania ryzyka integralności są skuteczne i sprawdzone — ale na poziomie **transakcji i instytucji**. Zamówienia publiczne stanowią około 12% PKB i około 29% wydatków rządowych w państwach OECD; to tam ryzyko jest mierzalne obiektywnie, bo istnieją dane transakcyjne i jawne formuły.

Sygnał	Treść
RF1	Pozycje poniżej wartości referencyjnych lub kwoty tuż poniżej progu zatwierdzenia
RF2	Dzielenie zakupu na kwoty poniżej progu
RF3	Brak konkurencji — pojedyncza oferta
RF4	Aneksy podnoszące wartość zamówienia tuż poniżej kolejnego progu
RF5	Udzielenie zamówienia wykonawcy z listy sankcyjnej
RF6	Płatności przed podpisaniem umowy
RF7	Nierealne terminy realizacji

Wnioski praktyczne z wdrożeń są konkretne: w jednym z państw system analizy danych zamówieniowych doprowadził do 120 spraw karnych i odzyskania 77 mln USD w pierwszym roku oraz ponad 630 spraw i 647 mln USD zidentyfikowanych szkód w kolejnym cyklu. Sygnały ostrzegawcze **nie dowodzą korupcji** — uruchamiają postępowanie. Ta różnica jest granicą, za którą narzędzie analityczne stałoby się wyrokiem.

Dlaczego scoring obywateli jest wykluczony

Systemy „kredytu społecznego” bywają opisywane nieprecyzyjnie — w praktyce nie istnieje tam jeden trzycyfrowy wynik dla obywatela — ale skutki są realne: miliony osób objętych zakazami korzystania z usług, ułatwienia biurokratyczne dla osób „wysoko ocenionych”.

Bez względu na konstrukcję techniczną, mechanizm łączący niepowiązane zachowania w ocenę dostępu do praw znosi domniemanie uczciwości i zamienia obywatela w przedmiot administrowania. TechnoRepublika wyklucza go **konstytucyjnie**, a nie regulaminowo — bo tylko ranga konstytucyjna wytrzyma presję kryzysu.

8.4. Audyt algorytmiczny i jego granice

Reguła czterech piątych — wskaźnik selekcji dla grupy niższy niż cztery piąte wskaźnika grupy o najwyższym wskaźniku traktowany jako dowód niekorzystnego wpływu — jest użytecznym, lecz niewystarczającym narzędziem. **Zgodność z regułą nie gwarantuje braku nierównego skutku.** Audyt oparty wyłącznie na wynikach nie wykrywa uprzedzeń w danych treningowych, w zmiennej celu ani w interfejsie.

Obserwacja z praktyki regulacyjnej	Znaczenie
Audyty przeprowadzono dla około 2% dużych firm, mimo że ponad 98% używa systemów wspierających rekrutację.	Obowiązek bez egzekucji daje „zgodność zerową”.
Wśród 386 pomiarów wskaźnika wpływu 96% przekraczało próg 0,8, a 20% miało braki danych — głównie dla grup najmniej licznych.	Braki danych mogą maskować naruszenia; audyt musi raportować kompletność.
Udokumentowano „pranie audytem” i dobieranie metody do pożądanego wyniku.	Niezależność audytora musi być zdefiniowana ustawowo, a nie kontraktowo.
Publikacji podlega jedynie podsumowanie audytu, bez wymaganego progu.	TechnoRepublika publikuje pełny raport z wyjątkiem ściśle uzasadnionych informacji chronionych.

Skuteczne podejście jest interdyscyplinarne: psychologia pracy, prawo i informatyka razem. Katalog mitygacji wykraczających poza pomiar nierównego skutku obejmuje nadzór etyczny, kontrolę zmiennych zastępczych, jakość i reprezentatywność danych, monitoring dryfu pojęcia, szkolenie przeciw błędowi automatyzacji oraz udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami.

8.5. Ramy prawne — minimum europejskie i polski standard wyższy

Źródło	Treść istotna dla MIS	Stanowisko TechnoRepubliki
Rozporządzenie (UE) 2024/1689 (AI Act)	Systemy z Załącznika III — zatrudnienie, rekrutacja, dostęp do usług publicznych — są systemami wysokiego ryzyka: zarządzanie ryzykiem, jakość danych, rejestrowanie, nadzór. Derogacja dla systemów nie wpływających istotnie na wynik decyzji.	Minimum, nie sufit. Derogacja stosowana wąsko: test „stopniowanego wpływu” — waga decyzyjna, odwracalność skutku, przejrzystość, sprawczość użytkownika. [S6]
RODO, art. 22 i motyw 71	Zakaz decyzji opartych wyłącznie na zautomatyzowanym przetwarzaniu; motyw obejmuje „praktyki e-rekrutacji bez interwencji człowieka”. Prawo do wyjaśnienia następczego pozostaje nierozstrzygnięte.	Standard krajowy przyznaje prawo do wyjaśnienia następczego wprost, bez czekania na wykładnię.
Art. 47c ustawy o Krajowej Administracji Skarbowej	Zezwala na zautomatyzowane podejmowanie decyzji, w tym profilowanie wywołujące skutki prawne, i wprost wyłącza art. 22 RODO dla organów KAS.	Wyłączenie do uchylenia albo do obudowania gwarancjami procesowymi: informacja, wyjaśnienie, dostęp do logiki, odwołanie. [S29]
Rada Europy — konwencja ramowa o AI	AI a prawa człowieka, demokracja i praworządność.	Przyjęta jako rama interpretacyjna dla oceny wpływu systemów na powinności i prawa. [S7]

Ostrzeżenie: „rządy prawa” a „rządy przez kod”

Sześć zasad państwa prawa — legalność, pewność prawa, zakaz arbitralności, równość, kontrola sądowa, podział władz — nie przekłada się bezstratnie na „prawo wbudowane w projekt”. Kodyfikacja „gubi się w tłumaczeniu”, bo pojęcia prawne są celowo nieostre.

Występuje przy tym paradoks: kod zniechęca urzędnika do odstępstwa od normy, więc także do zachowań korupcyjnych — ale kosztem elastyczności, która bywa warunkiem sprawiedliwości w przypadku nietypowym. Dlatego MIS koduje **procedurę**, a nie **ocenę**.

8.6. Kontestowalność z realnym środkiem naprawczym

Wyjaśnialność sama w sobie nie jest gwarancją — a wyjaśnienia potęgują zarazem obawy prywatnościowe. Instrumentem właściwym jest **kontestowalność**: otwartość systemu na interwencję tych, których dotyczy. Kandydat i organ muszą móc zrozumieć, zakwestionować i zainterweniować. Największą luką dzisiejszych ram jest brak **realnego środka naprawczego** — możliwości nie tylko zakwestionowania wyniku, ale doprowadzenia do jego zmiany i naprawy szkody.

- Kandydat otrzymuje pełną informację o udziale systemu AI w procedurze, o danych wejściowych i o wadze, jaką rekomendacja miała dla rozstrzygnięcia.
- Kandydat może zażądać ponownej oceny przez osobę, która nie zatwierdzała pierwotnego wyniku.
- Kwestionowanie danych wejściowych zawiesza bieg terminu i wymusza korektę rejestru źródłowego, jeśli dane były błędne.
- Uwzględnione odwołanie skutkuje nie tylko zmianą rozstrzygnięcia, ale obowiązkową analizą przyczyny systemowej i publikacją zmiany procedury.
- Rozstrzygnięcie odmowne zawiera zrozumiałe uzasadnienie i wskazuje imiennie osobę, która je podjęła.
- Odmowa uzasadniona wyłącznie wynikiem systemu jest z mocy prawa nieważna.

Badania eksperymentalne wskazują, że legitymacja rozstrzygnięć wspieranych automatycznie rośnie wraz z przejrzystością i z **zachowaniem dyskrekcji ludzkiej**, przy czym efekt jest silniejszy wśród samych urzędników niż wśród obywateli. Istnieje też ryzyko przeciwne — awersji do algorytmu — które nakazuje wprowadzać wsparcie AI stopniowo i z jawnym opisem jego roli. [S30]

Czego nie wolno robić z danymi kandydata

Nie wolno prowadzić przesiewowego badania stanu zdrowia, w tym zdrowia psychicznego jako elementu procedury dopuszczenia. Nawet gdy narzędzie wykazuje wysoką zgodność z oceną eksperta, autorzy takich badań wprost zastrzegają, że wyników **nie należy interpretować jako diagnozy klinicznej** — a zabezpieczenia przed użyciem kadrowym zwykle nie istnieją.

Nie wolno używać danych o wypełnianiu powinności obywatelskich w celu innym niż ten, dla którego zostały zebrane, ani łączyć oświadczeń majątkowych, rejestrów interesów i danych transakcyjnych w ogólny profil ryzyka osoby poza konkretną, kontestowalną decyzją.

9. Instytucje standardu

9.1. Zasada czterech funkcji

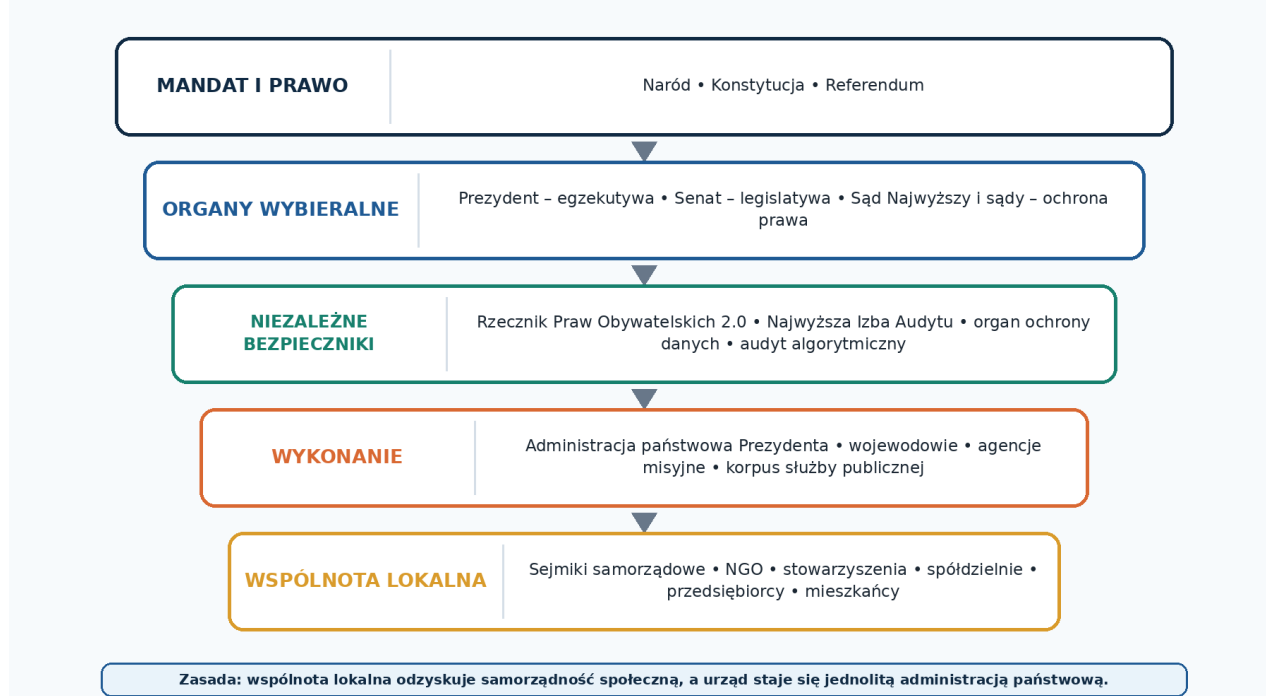
Ochrona praw i egzekwowanie powinności wymagają rozdzielenia czterech funkcji: ustanawiania norm, wykonywania usług, rozstrzygania sporów oraz niezależnej kontroli. Instytucja, która jednocześnie projektuje system, używa go, ocenia własne wyniki i rozpatruje skargi, tworzy konflikt interesów. W przypadku standardu oceny kandydatów zasada ta jest szczególnie krytyczna: **organ, który dopuszcza do funkcji, nie może być zależny od tego, kto na te funkcje powołuje.**

Funkcja	Główny strażnik	Rezultat
Ustanawiać	Naród w referendum i Senat	Karta Powinności, Karta Praw Egzekwowalnych, standardy, granice AI, budżet praw
Wykonywać	Prezydent, wojewodowie, agencje i korpus administracyjny	Usługi, decyzje, ciągłość, naprawa
Rozstrzygać	Sąd Najwyższy, sądy powszechne i administracyjne	Kontrola legalności, proporcjonalności i środki ochrony; kontrola rozstrzygnięć MIS
Dopuszczać do funkcji	Komisja Rękojmi i Standardów Publicznych	Certyfikacja, certyfikacja warunkowa lub odmowa - z publikowanym uzasadnieniem
Kontrolować	RPOiC, Izba Kontroli Państwowej, organ ochrony danych, audyt AI	Skargi, kontrole systemowe, publiczne raporty, sankcje
Reprezentować wspólnotę	Sejmiki samorządowe, NGO, stowarzyszenia i mieszkańcy	Priorytety lokalne, monitoring, inicjatywa, deliberacja

Mapa strażników praw przedstawia wielopoziomowy system ochrony praw i powinności, w którym odpowiedzialność nie jest skupiona w jednym organie, lecz rozłożona między mandat Narodu, władzę publiczną, niezależną kontrolę, aparat wykonawczy i wspólnoty lokalne.

MAPA STRAŻNIKÓW PRAW

Od mandatu Narodu do lokalnej wspólnoty i niezależnego audytu

Rysunek 7. Docelowa mapa strażników praw i powinności TechnoRepubliki.

Punktem wyjścia jest Naród, który poprzez Konstytucję i referendum nadaje mandat całemu systemowi i określa granice działania państwa. Na drugim poziomie znajdują się organy wybieralne: Prezydent jako egzekutywa, Senat jako legislatura oraz Sąd Najwyższy i sądy jako instytucje ochrony prawa — ich zadaniem jest stanowienie, wykonywanie i interpretowanie reguł w ramach demokratycznego mandatu. Trzeci poziom tworzą niezależne bezpieczniki, takie jak Rzecznik Praw Obywatelskich 2.0, Najwyższa Izba Audytu, organ ochrony danych i audyt algorytmiczny; mają one kontrolować władzę, wykrywać nadużycia i zapewniać obywatelowi realną możliwość zakwestionowania działania administracji lub systemu AI.

Czwarta warstwa to wykonanie, czyli jednolita administracja państwowa Prezydenta, wojewodowie, agencje misyjne i korpus służby publicznej. To właśnie tutaj prawa i powinności mają zostać przełożone z norm konstytucyjnych na konkretne usługi, decyzje, terminy i mierzalne rezultaty. Piąty poziom — wspólnota lokalna — nie jest administracyjnym przedłużeniem państwa, lecz przestrzenią samorządności społecznej: obejmuje sejmiki samorządowe, NGO, stowarzyszenia, spółdzielnie, przedsiębiorców i mieszkańców. Konstrukcja mapy rozdziela zatem administrację publiczną od samorządności społecznej: urząd staje się częścią jednolitej egzekutywy państwa, natomiast wspólnota lokalna odzyskuje funkcję reprezentowania interesów, organizowania współpracy i kontroli od dołu.

Całość tworzy układ, w którym prawo płynie z mandatu Narodu w dół do wykonania, a kontrola i informacja zwrotna powinny wracać ku górze, co ma zapobiegać zarówno bezsilności instytucji, jak i koncentracji władzy bez nadzoru. Najważniejsza zasada mapy brzmi więc: sprawne państwo ma być jednolite w wykonaniu, ale pluralistyczne i rozproszone w kontroli, reprezentacji interesów i ochronie praw obywatela.

9.2. Komisja Rękojmi i Standardów Publicznych

Komisja jest jedyną nową instytucją, jakiej wymaga formuła naczelna. Jej mandat jest wąski i precyzyjnie ograniczony, bo organ o szerokim mandacie weryfikacyjnym staje się prędzej czy później narzędziem walki politycznej.

Element ustroju Komisji	Rozwiązanie
Skład	Członkowie powoływani w otwartych procedurach: część przez Senat, część przez Sąd Najwyższy, część przez samorządy zawodów zaufania publicznego; kadencja nieodnawialna.
Mandat	Wyłącznie dopuszczanie do funkcji poziomu A i B, prowadzenie rejestru rękojmi i weryfikacja oświadczeń. Bez uprawnień śledczych i bez kompetencji karnych.
Procedura	Trzy fazy: rejestracja → sprawdzenie → certyfikacja. Wyniki: certyfikacja, certyfikacja z okresem próbnym, odmowa z zakresem i terminem oraz warunkami reintegracji.
Gwarancje kandydata	Prawo do informacji o zarzutach, wystuchania, przedstawienia dowodów, reprezentacji i odwołania do Sądu Najwyższego.
Jawność	Publikowane uzasadnienie każdego rozstrzygnięcia poziomu A; roczny raport z anonimizowaną statystyką rozstrzygnięć i uchyleń.
Zabezpieczenie przed nadużyciem	Zakaz oceniania afiliacji politycznej, poglądów i przekonań; obowiązek umorzenia postępowania opartego wyłącznie na przynależności; odpowiedzialność członków Komisji za rozstrzygnięcie rażąco bezpodstawne.
Test niezależności	Sposób powołania, długość kadencji, gwarancje przeciw naciskom zewnętrznym i zewnętrzne postrzeganie niezależności — badane cyklicznie przez niezależnego audytora.

Ryzyko meta-regulacji

Reżimy certyfikacji przydatności działają przez trzy elementy: mapowanie i przypisanie kluczowych odpowiedzialności, certyfikację przydatności dla każdego stanowiska odpowiedzialności oraz kodeks postępowania. Odnawianie certyfikacji jest w tych reżimach coroczne, a dzielenie ról między kilka osób — zakazane.

Ostrzeżenie doświadczonych nadzorców: **przekazanie odpowiedzialności za proces regulacyjny podmiotom regulowanym oznacza przekazanie im także części rozliczalności**. Komisja nie może więc opierać się na samoocenie instytucji — musi mieć własną zdolność weryfikacyjną.

9.3. Prezydent, Senat, Sąd Najwyższy

Prezydent kieruje jednolitą egzekutywą państwową i odpowiada za zdolność administracji do wykonywania praw i tworzenia warunków wypełniania powinności w całym kraju. Jednoznaczne centrum odpowiedzialności nie znosi kontroli — przeciwnie, pozwala obywatelowi, Senatowi, sądom i audytorom ustalić, kto odpowiada za nieskuteczne wykonanie.

- ustanawia misje wykonawcze w granicach ustaw i budżetu;
- powołuje kierownictwo agencji oraz wojewodów **wyłącznie spośród osób certyfikowanych przez Komisję Rękojmi**, według jawnych kryteriów kompetencyjnych;
- utrzymuje minimalne państwo żywotne i ciągłość usług;
- zapewnia wspólne standardy danych, EZD, cyberbezpieczeństwa i AI;
- publikuje kwartalny pulpit praw, powinności, wyników i ryzyk;
- wykonuje decyzje sądów i rekomendacje naprawcze niezależnych organów.

Stuosobowy Senat TechnoRepubliki tworzy krótsze, czytelniejsze i technologicznie wykonalne prawo. Każdy projekt ustawy przechodzi ocenę wpływu na prawa obywatelskie, na warunki wypełniania powinności, na bezpieczeństwo, dane, koszty administracyjne i dostępność dla grup wrażliwych.

- uchwała Kartę Powinności Obywatelskich i Kartę Praw Egzekwowalnych;
- zatwierdza budżet realizacji praw oraz raport wykonania;
- prowadzi publiczne wystuchania kandydatów poziomu A oraz systemów AI wysokiego wpływu;
- powołuje część członków niezależnych organów kontroli w otwartych procedurach;
- może zawiesić skalowanie systemu, który przekroczył próg KRI;
- ustanawia klauzule przeglądowe i terminy wygaśnięcia eksperymentalnych regulacji.

Sądowa kontrola rozstrzygnięcia opartego na klauzuli rękojmi nie może kończyć się na pytaniu, czy organ zachował procedurę. Sąd ocenia również legalność celu, jakość dowodu, możliwość indywidualnej oceny, proporcjonalność, równość, uzasadnienie, rolę człowieka i realność odwołania. Margines swobody oceny organu pozostaje — ale jest zrównoważony obowiązkiem publikowanego uzasadnienia, które sąd może zbadać.

9.4. Organy kontroli

Rzecznik Praw Obywatelskich i Cyfrowych otrzymuje zdolność techniczną do badania systemów AI, dostęp do logów, możliwość żądania wyłączenia funkcji oraz prowadzenia postępowań zbiorowych w sprawach systemowego naruszenia praw. Izba Kontroli Państwowej łączy klasyczny audyt legalności i gospodarności z audytem wyniku, równości, odporności i ryzyka algorytmicznego oraz z **audytem systemu integralności** — czyli oceną dojrzałości instytucji, a nie oceną osób.

Sześć warunków skuteczności organu antykorupcyjnego

Niekorumpowalność; niezależność operacyjna; kompleksowe ustawodawstwo; adekwatna kadra i finansowanie; bezstronna egzekucja; wola polityczna.

Organy spełniające wszystkie sześć są skuteczne; organy o wąskim mandacie, łagodnych karach i bliskości egzekutywy — nie. Napięcie jest strukturalne: rząd jako mocodawca ma trudność zapewnienia, że organ kontrolny działa w interesie publicznym przy niedoskonałym nadzorze. Rozwiązaniem jest rozproszenie mocodawstwa: powoływanie przez różne organy w różnych cyklach.

9.5. Rozliczalność i jej unikanie

Rozliczalność to relacja, w której aktor ma obowiązek wyjaśnić i uzasadnić swoje postępowanie, forum może zadawać pytania i wydawać osąd, a aktor może ponieść konsekwencje. Ma dwa składniki: **obowiązek odpowiadania** oraz **zdolność egzekwowania**. Sama odpowiedzialność informacyjna bez sankcji jest niepełna.

Typ rozliczalności	Kierunek	Instrument w TechnoRepublice
Pionowa	Wobec obywateli	Wybory, referendum, jawność Karty Kandydata, wystąpienia publiczne
Pozioma	Wzajemna kontrola organów	Senat wobec egzekutywy, Sąd Najwyższy wobec Komisji Rękojmi, Izba Kontroli wobec wszystkich
Diagonalna	Społeczeństwo obywatelskie i media aktywujące instytucje poziome	Prawo do inicjatywy audytowej, publiczny rejestr, dostęp do danych, ochrona sygnalistów

Unikanie rozliczalności

Wybrani politycy używają zasady podziału władz jako tarczy — kierując krytykę do urzędników niewybieralnych, a więc nierozliczalnych wyborczo. W równowadze mocodawca, czyli wyborca, jest regularnie wprowadzany w błąd. Liczy się nie **separacja** władz, lecz ich **równowaga**.

Podobnie działa „przeciążenie rozliczalnością”: wiele nakładających się forów umożliwia przerzucanie winy. Dlatego Karta Kandydata wymaga wskazania **zakresu odpowiedzialności**, **jaki kandydat przyjmuje** — a jej publikacja czyni późniejsze przerzucanie winy sprawdzalnym.

9.6. Prawo obywateli do dobrych organów wybieralnych

Prawo do wyboru nie kończy się w chwili wrzucenia karty do urny. Obywatel ma prawo do organów o zrozumiałych kompetencjach, realnej odpowiedzialności, jawnych interesach, kompetentnym zapleczu i możliwości pokojowej korekty. System, w którym wyborca nie potrafi ustalić, kto odpowiada za wynik, osłabia suwerenność Narodu.

Standard	Treść
Jednoznaczny mandat	Obywatel wie, za jaki obszar i wynik odpowiada organ.
Bezpośrednia legitymacja	Kluczowe organy uzyskują mandat w wyborach lub referendum.
Jednokadencyjność	Jedna pełna kadencja ogranicza pokusę podporządkowania decyzji reelekcji i przyspiesza krążenie elit.
Otwartość kandydowania	Jasne wymogi, dostęp do debaty, jawne finansowanie i brak monopolu aparatu partyjnego.
Certyfikacja rękojmi	Kandydat przechodzi procedurę poziomu A przed rejestracją; wynik i uzasadnienie są jawne przed głosowaniem.
Kompetencja	Kandydat przedstawia profil kompetencyjny, zespół, cele, konflikty interesów i plan pierwszych 100 dni.
Rozliczalność	Publiczne KPI, odpowiedzi na audyt, cykliczne wysłuchania i możliwość inicjatywy referendalnej.
Ciągłość państwa	Przekazanie urzędu, archiwum decyzji, otwarte dane i obowiązkowy raport końcowy.

Trzy wybieralne centra TechnoRepubliki to Prezydent jako jednolita egzekutywa, stuosobowy Senat jako legislatura oraz Sąd Najwyższy w projektowanym składzie dziewięciu sędziów. Bezpośredni wybór sędziów najwyższego organu sądowego jest rozwiązaniem ustrojowo kontrowersyjnym i wymaga szczególnie silnych zabezpieczeń przed kampanijną popularyzacją prawa: kwalifikacji wstępnej przez niezależny panel kompetencyjny, jawnych wysłuchań, nieodnawialnej kadencji, zakazu finansowania przez podmioty procesowe oraz obowiązku wyłączenia w konflikcie interesów.

Ostrzeżenie z badań nad selekcją kandydatów

Umiarkowana demokratyzacja selekcji kandydatów poprawia organizację partii, ale **radikalna — otwarte prawybory — niszczy spójność, osłabia jakość reprezentacji i sprzyja kartelizacji**: zwykli członkowie okazują się bardziej ulegli wobec liderów niż aktywiści średniego szczebla. Metody selekcji kandydatów same z siebie nie poprawiają reprezentacji opisowej.

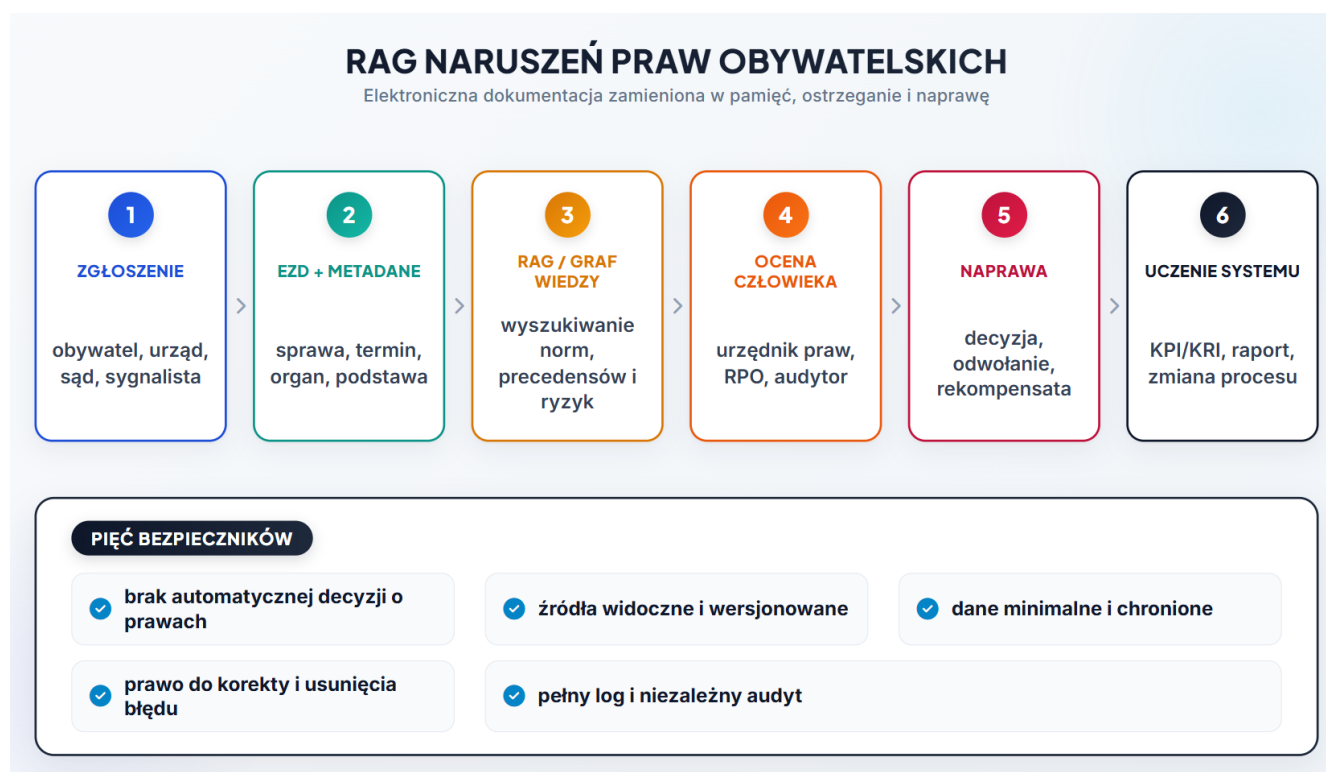
Wniosek dla projektu: otwartość kandydowania należy zwiększać przez **jawność kryteriów i certyfikację rękojmi**, a nie przez samo poszerzanie selektoratu.

Referendum nie może być plebiscytem organizowanym wyłącznie przez władzę. Powinno posiadać procedurę inicjatywy obywatelskiej, rzetelny opis skutków, równy dostęp do argumentów, kontrolę finansowania, odporność na treści syntetyczne i możliwość głosowania bezpiecznego technologicznie. AI może pomagać w porządkowaniu argumentów i symulacji skutków, ale nie może personalizować przekazu politycznego ani przewidywać, kogo należy skłonić do konkretnej odpowiedzi.

10. Infrastruktura wykonawcza

10.1. Od archiwum dokumentów do pamięci powinności i praw

Elektroniczne zarządzanie dokumentacją powinno stać się podstawowym modelem prowadzenia spraw w administracji. Każdy dokument, czynność, termin, wersja, decyzja, odwołanie i naprawa otrzymują zestandaryzowane metadane. Dzięki temu państwo nie tylko przechowuje dokumenty, lecz może rozumieć przebieg spraw i uczyć się na własnych błędach. Strategia Cyfryzacji Państwa przyjęta w 2026 r. zakłada upowszechnienie EZD, redukcję spraw papierowych, integrację systemów oraz wykorzystanie AI przy zachowaniu nadzoru i możliwości interwencji człowieka. [S9–S10]

Rysunek 8. Pętla RAG naruszeń praw i niewykonanych powinności państwa.

RAG — generowanie wspomagane wyszukiwaniem — łączy model językowy z kontrolowanym wyszukiwaniem w zatwierdzonych źródłach. Odpowiedź nie powstaje z samej pamięci modelu: system najpierw pobiera właściwe przepisy, orzeczenia, instrukcje, decyzje, raporty audytowe i podobne sprawy, a dopiero potem tworzy propozycję analizy wraz z cytowanymi źródłami.

10.2. Warstwy dostępu

Warstwa	Zawartość	Dostęp
Publiczna	Przepisy, standardy usług, anonimowe orzeczenia, wskaźniki, raporty, metodyki, uzasadnienia rozstrzygnięć Komisji Rękojmi poziomu A.	Otwarty dostęp.
Obywatela	Akta własnej sprawy, status, log, użyte systemy, uzasadnienie i odwołanie.	Silna tożsamość i pełny ślad dostępu.
Operacyjna	Dokumenty urzędowe, precedensy, ryzyka, instrukcje, dane procesowe.	Dostęp zadaniowy i najmniejsze uprawnienia.
Wrażliwa	Zdrowie, bezpieczeństwo, dane biometryczne, tajemnice prawnie chronione.	Separacja, szyfrowanie, zgody i kontrola dwuosobowa.
Audytowa	Niezmienne logi, wersje modeli, wyniki testów, incydenty i korekty.	Niezależny audyt; brak możliwości edycji przez operatora.

10.3. Minimalne metadane sprawy

- identyfikator sprawy, prawa, powinności i usługi, których dotyczy;
- organ oraz imienny właściciel odpowiedzialności;
- podstawa prawna, wersja przepisów i standard usługi;
- daty wpływu, czynności, zawieszeń, decyzji i odwołań;
- źródła danych oraz status ich jakości;
- systemy AI uczestniczące w sprawie, wersje modeli i zakres użycia;
- interwencje człowieka i uzasadnienie odstępstwa od rekomendacji;
- wynik, skutek dla obywatela, koszt, rekompensata i działania naprawcze;
- kategoria incydentu, KRI oraz powiązanie z podobnymi przypadkami.

10.4. Ochrona przed halucynacją i błędnym precedensem

- Odpowiedź RAG bez źródła nie może być podstawą decyzji.
- System rozróżnia prawo obowiązujące, projekt, orzeczenie, interpretację i materiał historyczny.
- Źródła są wersjonowane; cytowanie nieaktualnej normy generuje alert.
- Model nie tworzy precedensu. Wiążące znaczenie ma wyłącznie akt lub orzeczenie uprawnionego organu.
- Wynik o niskiej pewności lub konflikt źródeł jest automatycznie eskalowany do człowieka.
- Dane obywatela nie mogą zasilać treningu modelu bez wyraźnej podstawy i zabezpieczeń.

10.5. Rejestr Interesów i Rejestr Rękojmi

Rejestr	Zawartość	Zasada działania
Rejestr Interesów	Karty Kandydata, oświadczenia majątkowe, deklaracje interesów, wybrane opcje rozwiązania konfliktu, decyzje karencyjne.	Jawność dla poziomu A; weryfikacja bieżąca, nie jednorazowa; kryteria weryfikacji publikowane.
Rejestr Rękojmi	Rozstrzygnięcia Komisji: certyfikacje, certyfikacje warunkowe, odmowy z zakresem i terminem; uchylene sądowne.	Uzasadnienia publikowane; statystyka roczna z podziałem na kategorie stanowisk; brak jakichkolwiek danych o osobach nieubiegających się o funkcję.
Rejestr Systemów AI	Systemy publiczne, ich rola, dane, ocena wpływu, nadzór, wyniki, incydenty, audyty, plan wyjścia.	Wpis warunkiem legalnego użycia; brak wpisu wyklucza zastosowanie wysokiego wpływu.

Zakaz łączenia rejestrów w profil osoby

Trzy rejestry są rozdzielone technicznie i prawnie. Zapytanie łączące dane z Rejestru Interesów, danych transakcyjnych i danych o wypełnianiu powinności w jeden profil ryzyka osoby jest dopuszczalne **wyłącznie** w ramach konkretnego, wszczętego i kontestowalnego postępowania o dopuszczenie do konkretnej funkcji — z pełnym logiem zapytania i informacją dla osoby, której dotyczy. Poza tym przypadkiem łączenie jest zakazane, a każde zapytanie jest incydem.

10.6. Obywatelskie Konto Kompetencji

Każdy obywatel otrzymuje cyfrowe i dostępne analogowo Konto Kompetencji, zawierające kwalifikacje, mikropoświadczenia, doświadczenie zawodowe, służbę społeczną, mentoring i gotowość do zadań kryzysowych. **Konto należy do obywatela; państwo nie tworzy na jego podstawie oceny lojalności ani scoringu społecznego.** Konto jest instrumentem powinności kompetencji i zarazem dowodem, że państwo wypełniło swoją część umowy.

- powszechny bon na reskilling w obszarach AI, cyber, energii, zdrowia, przemysłu, opieki i usług lokalnych;
- mikropoświadczenia uznawane przez administrację, uczelnie i pracodawców;
- walidacja doświadczenia seniorów i kompetencji zdobytych poza formalną edukacją;
- portfel projektów i zadań publicznych zamiast wyłącznie dyplomów;
- prawo do bezpłatnego doradcy kompetencyjnego i planu przejścia zawodowego;
- ochrona przed automatycznym odrzuceniem kandydata przez system rekrutacyjny.

SOJUSZ 2G: GENERACJA Z + SENIORZY

Dwa klucze do jednej decyzji: tempo i odpowiedzialność

Rysunek 9. Sojusz 2G jako infrastruktura transformacji.

10.7. Model dual-key i sojusz pokoleń

W zespołach transformacyjnych decyzja o skalowaniu rozwiązania wymaga dwóch kluczy. Młody lider technologiczny potwierdza wykonalność, interoperacyjność i tempo. Doświadczony mentor potwierdza bezpieczeństwo, konsekwencje, ciągłość i zgodność z prawami. Różnica zdań jest zapisywana w logu, a decyzja eskalowana do właściciela misji. Program 2G odrzuca paternalizm wobec seniorów i dekoracyjne traktowanie młodych: seniorzy otrzymują wynagradzane role mentorów, audytorów dostępności i opiekunów pamięci instytucjonalnej, a Generacja Z — realną odpowiedzialność za mierzalne zadania i ścieżkę awansu opartą na wyniku.

Obszar	Klucz technologiczny	Klucz doświadczenia
Projekt usługi	Gen Z: prototyp, UX, automatyzacja	Senior: przypadki graniczne, język, dostępność
Model AI	Gen Z: dane, testy, integracja	Senior: sens kryteriów, skutki i błąd automatyzacji
Polityka publiczna	Gen Z: symulacje i nowe kanały	Senior: pamięć instytucjonalna i konsekwencje długie
Odporność lokalna	Gen Z: łączność, mapy, drony, aplikacje	Senior: sieci społeczne, opieka, zasoby i zaufanie
Ocena kandydatów	Gen Z: analiza danych, spójność procedury, wykrywanie anomalii	Senior: ocena proporcjonalności, kontekstu i wagi czynu

11. Gotowość organizacyjna administracji

11.1. Standardu nie wdraża aplikacja — wdraża go zdolna organizacja

Największym błędem transformacji cyfrowej jest przekonanie, że zakup narzędzia zastąpi zmianę odpowiedzialności, kompetencji i procesu. Administracja zdolna do przestrzegania praw i egzekwowania standardu dopuszczenia potrzebuje ludzi rozumiejących prawo, dane, bezpieczeństwo, doświadczenie użytkownika i ograniczenia AI. Potrzebuje także czasu na weryfikację, jasnych ścieżek eskalacji i ochrony pracownika, który zatrzymuje ryzykowny system.

Poziom	Charakterystyka	Warunek przejścia
0. Papier i silosy	Brak pełnego śladu, wiele rejestrów, brak właściciela procesu.	Zakaz automatyzacji decyzji.
1. Cyfrowy dokument	EZD działa, lecz dane i procesy nie są ujednolicone.	Inwentaryzacja praw, powinności, danych i systemów.
2. Proces mierzalny	Właściciel, termin, standard usługi, KPI i obsługa odwołania.	Pilotaże AI tylko w zadaniach odwracalnych.
3. AI wspomagająca	RAG, asystenci, alerty i monitoring z human-in-command.	Ocena wpływu, rejestr i audyt.
4. Administracja ucząca się	Analiza wzorców naruszeń, korekta procedur, porównywalność regionów.	Publiczne pulpity i audyt systemowy.
5. Państwo odporne	Ciągłość, tryb awaryjny, suwerenne dane, wielodostawca, ćwiczenia.	Stała weryfikacja, red team i przegląd konstytucyjny.

11.2. Osiem zdolności administracji

- Przywództwo praw i powinności.** Każda jednostka posiada członka kierownictwa odpowiedzialnego za prawa obywatelskie i za warunki wypełniania powinności, nie tylko za zgodność formalną.
- Właściciele procesów.** Sprawa ma prowadzącego od potrzeby obywatela do wyniku, także gdy uczestniczy wiele agencji.
- Korpus kompetencji.** Prawo, UX, dane, AI, cyberbezpieczeństwo, audyt i komunikacja prostym językiem są kompetencjami podstawowymi.
- Dane i dokumentacja.** EZD, metadane, jakość, retencja, wersjonowanie, katalog API i graf wiedzy.
- Bezpieczna technologia.** Architektura zero trust, monitoring, backup, tryb ręczny, plan wyjścia i odporność energetyczna.
- Odwołanie i naprawa.** Szybka ścieżka korekty, rekompensata, analiza przyczyn i obowiązek zmiany procesu.
- Uczenie i audyt.** KPI/KRI, testy, red team, porównania regionalne, audyt zewnętrzny i publiczna odpowiedź kierownictwa.
- System integralności.** Kodeks postępowania, kanał zgłaszania nieprawidłowości z ochroną zgłaszającego, procedura dyscyplinarna, cykliczny pomiar dojrzałości kultury etycznej.

11.3. Role krytyczne

Rola	Odpowiedzialność
Właściciel prawa	Odpowiada za minimalny standard i budżet realizacji prawa.
Właściciel powinności	Odpowiada za warunki, bez których obywatel nie może wypełnić powinności: kanał, termin, zrozumiałość, dostępność analogową.
Właściciel procesu	Odpowiada za wynik sprawy od początku do końca.
Oficer praw obywatelskich	Bada ryzyka, skargi, nierówności i zgodność wdrożeń.
Oficer integralności	Prowadzi rejestr interesów jednostki, doradza w konfliktach, obsługuje kanał zgłoszeń, przygotowuje dane do audytu systemu integralności.
Data steward	Odpowiada za jakość, minimalizację, pochodzenie i dostęp do danych.
Właściciel modelu AI	Utrzymuje dokumentację, testy, wersje, monitoring i plan wyłączenia.
Human reviewer	Podejmuje niezależną ponowną ocenę decyzji wspieranej AI; ma czas, kompetencję i realną władzę zmiany wyniku.
Audytory algorytmiczni	Ocenia model, dane, proces, wynik i wpływ na grupy.
Mentor 2G	Łączy kompetencje technologiczne młodych z doświadczeniem seniorów.

11.4. Ocena okresowa bez patologii

Polski system ocen okresowych w służbie cywilnej jest punktowy i opisowy, ma szeroki katalog kryteriów z pewną swobodą doboru oraz mechanizm sprzeciwu; dwukrotna ocena negatywna rodzi skutki ustawowe. Konstrukcja jest poprawna, ale nie została poddana ewaluacji skuteczności — to jest realna luka badawcza. Projektując ocenę, trzeba świadomie unikać znanych patologii.

Patologia	Mechanizm	Przeciwdziałanie
Pobłażliwość / surowość	Systematyczne zawyżanie lub zaniżanie ocen przez oceniającego.	Kalibracja między oceniającymi; lekki przegląd przełożonego wyższego szczebla.
Efekt aureoli	Jedna cecha rzutuje na ocenę wszystkich wymiarów.	Ocena wymiar po wymiarze, ze skalami behawioralnie zakotwiczonymi.
Tendencja centralna	Unikanie ocen skrajnych, spłaszczenie rozkładu.	Wymóg uzasadnienia oceny środkowej; ocena opisowa obok punktowej.
Gaming	Wysiłek przesuwany się ku temu, co mierzalne, kosztem tego, co ważne.	Mieszanie mierników wyniku i procesu; rotacja mierników; kontrola jakości próbki.
Ocena 360° użyta decyzyjnie	Użycie do awansu i płacy niszczy szczerłość, rodzi cynizm i nieuczestnictwo.	Ocena 360° wyłącznie jako narzędzie rozwojowe , nigdy jako podstawa decyzji kadrowej.

11.5. Zamówienia publiczne bez utraty kontroli

- Państwo kupuje zdolność i wynik, a nie wyłącznie licencję.
- Kod, modele i dane mają opisane prawa dostępu, audytu, przeniesienia i zakończenia współpracy.
- Kontrakt obejmuje cały cykl życia: wdrożenie, monitoring, incydenty, aktualizacje, migrację i wyłączenie.
- Dostawca ujawnia podwykonawców, pochodzenie komponentów i zależności krytyczne.
- Brak dostępu do logów, testów i wersji modelu wyklucza zastosowanie wysokiego wpływu.
- Każde wdrożenie ma wariant awaryjny niezależny od jednego dostawcy.
- Audytor systemu nie może być jego dostawcą, podwykonawcą utrzymania ani jednostką podporządkowaną właścicielowi wyniku.

12. KPI, KRI, publiczny rejestr i niezależny audyt

12.1. Nie mierzymy liczby pism ani lojalności obywateli

Wskaźniki nie mogą redukować człowieka do tabeli. Ich rolą jest ujawnienie, czy państwo realizuje minimalny standard, czy stwarza warunki wypełniania powinności, gdzie powstaje nierówność, jakie ryzyko rośnie i kto ma podjąć korektę. Każdy wskaźnik posiada definicję, źródło, właściciela, częstotliwość, próg ostrzegawczy i działanie po przekroczeniu.

PUBLICZNY PULPIT PRAW

KPI pokazują wynik. KRI ostrzegają przed krzywdą i przechwyceniem.

KPI DOSTĘPU

- czas sprawy
- odsetek spraw online i analogowo
- pomoc człowieka
- spełnienie standardu usługi

KPI SPRAWIEDLIWOŚCI

- skuteczne odwołania
- różnice między grupami
- zrozumiałość uzasadnień
- naprawa szkody

KRI ALGORYTMICZNE

- brak wyjaśnienia
- bias i drift modelu
- nadmierne poleganie na AI
- nieautoryzowane użycie danych

KRI SYSTEMOWE

- awaria usługi
- uzależnienie od dostawcy
- incydent cyber
- koncentracja decyzji
- brak planu wyjścia

PUBLICZNY REJESTR: SYSTEM • CEL • DANE • WŁAŚCICIEL • WYNIK • RYZYKO • INCYDENT • AUDYT

Rysunek 10. Publiczny pulpit praw i powinności: wynik i ryzyko.

12.2. Zestaw KPI

Kod	Wskaźnik	Definicja	Przekrój
KPI-01	Czas do pierwszej odpowiedzi	Mediana i 90. percentyl	Usługa / region / kanał
KPI-02	Czas do wyniku	Mediana, 90. i 99. percentyl	Rodzaj sprawy
KPI-03	Spełnienie standardu	% spraw zakończonych wynikiem zgodnym ze standardem	Prawo / grupa
KPI-04	Dostęp do człowieka	% żądań obsłużonych przez kompetentną osobę w terminie	Kanał / wiek
KPI-05	Zrozumiałość	% osób rozumiejących uzasadnienie w teście użytkownika	Język / niepełnosprawność
KPI-06	Skuteczność odwołania	% decyzji zmienionych oraz czas korekty	Organ / system
KPI-07	Naprawa szkody	Czas do rekompensaty lub przywrócenia prawa	Typ naruszenia
KPI-08	Równość wyników	Różnice po kontroli czynników legalnych	Grupy / regiony
KPI-09	Dostępność usługi	Uptime, dostęp analogowy i dostępność cyfrowa	Usługa krytyczna
KPI-10	Reskilling	% uczestników uzyskujących nową kwalifikację i pracę	Wiek / region
KPI-11	Udział 2G	% zespołów misji z rzeczywistym modelem dual-key	Agencja / program
KPI-12	Koszt efektu	Koszt jednostkowy osiągniętego rezultatu	Program / region
KPI-13	Otwartość naboru	% stanowisk obsadzonych w otwartym i konkurencyjnym naborze	Poziom stanowiska / organ
KPI-14	Kompletność Kart Kandydata	% kandydatów z pełnym pakietem ujawnień przed rozstrzygnięciem	Poziom A / B
KPI-15	Terminowość weryfikacji	Mediana czasu od złożenia Karty do rozstrzygnięcia	Komisja / kategoria stanowisk
KPI-16	Warunki wypełnienia powinności	% powinności z opisanym kanałem, terminem i dostępem analogowym	Powinność
KPI-17	Dobrowolna zgodność podatkowa	Udział zobowiązań rozliczonych bez czynności egzekucyjnych	Grupa podatników
KPI-18	Dojrzałość systemu integralności	Wynik cyklicznego pomiaru ośmiu wymiarów kultury etycznej instytucji	Instytucja

12.3. Zestaw KRI

Kod	Ryzyko	Miara	Reakcja
KRI-01	Decyzje bez pełnego śladu	% spraw bez logu danych, modelu lub osoby zatwierdzającej	0 dla decyzji wysokiego wpływu
KRI-02	Brak wyjaśnienia	% skarg potwierdzających niezrozumiałe lub pozorne uzasadnienie	alarm przy trendzie wzrostowym
KRI-03	Nierówność wyników	Różnica błędu lub odmowy między grupami	próg ustalany dla usługi
KRI-04	Błąd automatyzacji	% decyzji powielających rekomendację bez udokumentowanej oceny	audyt próbki
KRI-05	Dryf modelu	Spadek jakości, zmiana danych lub kontekstu	zawieszenie po przekroczeniu
KRI-06	Incydent danych	Naruszenie poufności, integralności lub nieuprawniony dostęp	natychmiastowa eskalacja
KRI-07	Uzależnienie od dostawcy	Brak eksportu danych, dokumentacji lub trybu ręcznego	brak skalowania
KRI-08	Koncentracja uprawnień	Agent lub osoba łączy projekt, zatwierdzenie i audyt	obowiązek rozdzielenia
KRI-09	Wykluczenie kanałowe	Wzrost niezatartwionych spraw osób bez kanału cyfrowego	korekta dostępności
KRI-10	Ryzyko ciągłości	Brak testu awaryjnego, backupu, energii lub RTO/RPO	zawieszenie usługi krytycznej
KRI-11	Erozja standardu dopuszczenia	% powołań poza otwartym naborem; % rozstrzygnięć bez publikowanego uzasadnienia	wstrzymanie powołań do czasu korekty
KRI-12	Weryfikacja pozorna	% oświadczeń majątkowych faktycznie zweryfikowanych treściowo	próg minimalny ustawowy
KRI-13	Instrumentalizacja weryfikacji	% rozstrzygnięć odmownych uchylonych przez sąd; koncentracja odmów w czasie lub wobec jednego środowiska	przegląd składu Komisji i procedury
KRI-14	Luka zdolności po weryfikacji	Spadek zdolności orzeczniczej lub wykonawczej instytucji po fali rozstrzygnięć	wstrzymanie i plan uzupełnienia kadr
KRI-15	Nadużycie łączenia danych	Liczba zapytań łączących rejestry poza wszczętym postępowaniem	0 — każde zapytanie jest incydem

12.4. Publiczny Rejestr Systemów i Naruszeń

Sekcja rejestru	Minimalna zawartość
Identyfikacja	Nazwa systemu, wersja, dostawca, właściciel publiczny, podstawa prawna.
Cel i zakres	Jaką funkcję pełni, których praw i powinności dotyczy, kto jest objęty.
Dane	Kategorie, źródła, retencja, jakość, dane wrażliwe, transfery.
Rola AI	Informacyjna, rekomendacyjna, automatyzacyjna; tryb autonomii A0–A3; zakazane zastosowania.
Ocena wpływu	Prawa, powinności, bezpieczeństwo, równość, środowisko, praca, grupy wrażliwe.
Nadzór człowieka	Kto, z jaką kompetencją, w jakim czasie i z jakim uprawnieniem może zmienić lub zatrzymać wynik.
Wyniki	KPI, KRI, dokładność, błędy, różnice grupowe, dostępność, kompletność danych.
Incydenty	Opis, skutek, liczba osób, naprawa, rekompensata i zmiana procesu.
Audyt	Audytory, zakres, data, ustalenia, odpowiedź kierownictwa, status zaleceń.
Plan wyjścia	Eksport danych, zastąpienie dostawcy, tryb ręczny i archiwizacja.

12.5. Niezależny audyt pięciu warstw

Warstwa	Pytanie audytowe
Prawo	Legalność celu, kompetencja, proporcjonalność, prawa i środki ochrony.
Proces	Właściciel, terminy, wyjątki, odwołanie, dostępność i obciążenie obywatela.
Technologia	Dane, model, bezpieczeństwo, logi, dryf, odporność i zależności.
Wynik	Skuteczność, równość, koszt efektu, szkody, korzyści i wpływ długoterminowy.
Integralność	Dojrzałość systemu integralności instytucji: jasność, wzorzec kierownictwa, wykonalność, wsparcie, przejrzystość, możliwość dyskusji, sankcjonowalność.

Raport jest publikowany z wyjątkiem ściśle uzasadnionych informacji chronionych. Tajemnica handlowa nie może uniemożliwiać sądowni, Rzecznikowi i audytorowi zbadania działania systemu publicznego. Warto pamiętać ostrzeżenie z badań nad kontrolą społeczną: **przejrzystość nie przekłada się automatycznie na rozliczalność** — związek zachodzi wtedy, gdy oba systemy są zaprojektowane tak, by się wzajemnie wspierać. Informacja bez „zębów” bywa ignorowana.

Podejście strategiczne zamiast taktycznego

Interwencje wyłącznie informacyjne, oparte na założeniu, że sama publikacja danych uruchomi działanie zbiorowe, dają wyniki mieszane. Podejścia **strategiczne** — wiele skoordynowanych taktyk, środowisko sprzyjające działaniu zbiorowemu i reformy państwa zwiększające responsywność, czyli „głos plus zęby” — są znacznie skuteczniejsze.

Dowody są konkretne: monitoring społeczny klinik obniżył śmiertelność niemowląt o 33% i podniósł liczbę wizyt o 20%; audyty odgórne połączone z groźbą upublicznienia wyników wobec społeczności obniżyły przeciek funduszy o 8 punktów procentowych. Ostrzeżenie przeciwne: nadmierna formalizacja kontroli społecznej mnoży punkty weta i „neutralizuje alerty, zanim przełożą się na sankcje”.

13. Polska mapa drogowa

Rysunek 11. Etapowa mapa wdrożenia.

13.1. Pierwsze 100 dni — zbudować język i widzialność

- powołanie Zespołu Karty Powinności i Praw Obywatelskich TechnoRepubliki;
- inwentaryzacja praw, powinności, usług, organów, systemów AI i istniejących środków odwoławczych;
- mapa stanowisk wysokiego ryzyka i wysokiego wpływu — podstawa zakresu podmiotowego MIS;
- projekt wzoru Karty Kandydata i jawnych kryteriów rozstrzygania;
- projekt wspólnego modelu metadanych naruszeń praw i niewykonanych powinności państwa;
- standard Karty Systemu AI i Karty Agenta publicznego;
- uruchomienie trzech pilotaży RAG: świadczenia, zdrowie oraz skargi administracyjne;
- publiczny baseline czasu, błędów, odwołań, dostępności, nierówności i otwartości naboru;
- projekt ustawy o publicznej AI, rejestrze i prawie do wyjaśnienia.

13.2. Miesiące 3–12 — zbudować instytucje i bezpieczniki

- ustawowe przywrócenie otwartego i konkurencyjnego naboru na wyższe stanowiska;
- ustawowe ustanowienie Komisji Rękojmi i Standardów Publicznych wraz z gwarancjami proceduralnymi i drogą odwoławczą do Sądu Najwyższego;
- ustawowe ustanowienie Rejestru Interesów, Rejestru Rękojmi i Publicznego Rejestru Systemów AI;
- wzmocnienie Rzecznika o laboratorium danych i audytu algorytmicznego;
- powołanie niezależnej funkcji audytu publicznej AI przy najwyższym organie kontroli;
- wdrożenie obowiązkowej oceny wpływu na prawa i powinności dla systemów publicznych wysokiego wpływu;
- uruchomienie Akademii Służby Publicznej 2G oraz certyfikacji human reviewer;
- wdrożenie publicznego pulpitu KPI/KRI, w tym wskaźników otwartości naboru;
- obowiązkowe plany wyjścia, trybu ręcznego i ciągłości dla systemów krytycznych.

13.3. Lata 1–3 — przejść od pilotażu do państwa uczącego się

- EZD jako podstawowy model dokumentowania spraw w całej administracji;
- pełne wdrożenie MIS na poziomie A, a następnie B; publikacja uzasadnień i statystyk;
- integracja RAG z zatwierdzonym grafem prawa, orzecznictwa i standardów usług;
- porównywalne dashboardy wojewódzkie i obowiązek działań po przekroczeniu progów;
- powszechne Obywatelskie Konta Kompetencji i bon reskillingowy;
- cykliczny pomiar dojrzałości systemu integralności we wszystkich instytucjach poziomu A;
- zintegrowane usługi wokół zdarzeń życiowych i zasada once-only;
- system rekompensaty i szybkiej naprawy szkód administracyjnych;
- roczne publiczne wystuchanie stanu praw i powinności obywatelskich.

13.4. Lata 3–5 — ujednolicić wykonanie i uruchomić wspólnoty

- przekształcenie rozproszonego aparatu urzędów samorządowych w jednolitą administrację państwową Prezydenta;
- ustawowe określenie mandatu wojewodów jako regionalnych właścicieli wyniku;
- utworzenie Sejmików samorządowych jako organów reprezentacji wspólnot, bez rozbudowanego aparatu wykonawczego;
- przeniesienie usług do państwowych platform i agencji z zachowaniem dostępności lokalnej;
- obowiązkowy audyt przejęcia funkcji, kadr, danych, majątku i zobowiązań;
- mechanizmy anti-capture: jawność interesów, rotacja, otwarte konkursy i monitoring koncentracji;
- wdrożenie karencji po zakończeniu funkcji wraz z jawnym rejestrem rozstrzygnięć.

13.5. Lata 5–8 — mandat konstytucyjny Narodu

- publiczna konwencja konstytucyjna z udziałem obywateli, ekspertów, Gen Z, seniorów i wspólnot lokalnych;
- ocena dotychczasowych pilotaży oraz niezależny audyt skutków dla praw, powinności i bezpieczeństwa;
- uchwalenie przez Senat Karty Powinności Obywatelskich i Karty Praw Egzekwowalnych;
- konstytucyjne zakotwiczenie zakazu scoringu obywateli i standardu dopuszczenia do funkcji;
- referendum konstytucyjne poprzedzone równym dostępem do argumentów i ochroną integralności informacyjnej;
- harmonogram wejścia w życie, przepisy przejściowe i ochrona praw nabytych;
- obowiązkowy przegląd po pełnej kadencji i okresowy audyt konstytucyjny.

13.6. Kryteria bram etapowych

Brama	Pytanie przed skalowaniem
Wartość	Czy obywatel otrzymał lepszy, szybszy lub bezpieczniejszy wynik?
Prawo	Czy system wzmacnia godność, równość, odwołanie i kontrolę człowieka?
Powinność	Czy obywatel może łatwiej wypełnić powinność niż przed zmianą?
Bezpieczeństwo	Czy zmniejszono podatność, zależność i czas odtworzenia?
Interoperacyjność	Czy dane, proces i tożsamość działają między instytucjami?
Kompetencje	Czy ludzie potrafią kontrolować system bez dostawcy?
Ekonomia	Czy koszt efektu jest uzasadniony i jawny?
Audyt	Czy niezależny podmiot potwierdził wynik i ryzyka?
Odwracalność	Czy możliwe jest zatrzymanie, cofnięcie i naprawa szkody?
Zdolność	Czy po zmianie instytucja nie utraciła zdolności wykonawczej?

14. Znaczenie gospodarcze i strategiczne

14.1. Integralność jako infrastruktura zaufania i inwestycji

Państwo, które potrafi chronić prawa i wiarygodnie dobierać ludzi do funkcji publicznych, tworzy przewidywalność niezbędną dla inwestycji długoterminowych. Przedsiębiorca wie, że decyzja administracyjna ma termin i odwołanie. Pracownik wie, że algorytm rekrutacyjny podlega kontroli. Pacjent wie, kto odpowiada za system kliniczny. Inwestor wie, że o zamówieniu nie rozstrzygnie niejawne powiązanie. Zaufanie nie jest miękkim dodatkiem — obniża koszt transakcyjny gospodarki.

Zależność ta jest udokumentowana: weberowska struktura administracji wiąże się ze wzrostem gospodarczym, a merytoryczny nabór z niższą korupcją i wyższą zdolnością państwa. Jednocześnie wielkie programy reform służby cywilnej finansowane przez instytucje międzynarodowe nie przynoszą mierzalnego efektu, gdy ograniczają się do przepisów bez zmiany bodźców. **Standard dopuszczenia działa wtedy, gdy zmienia to, co się opłaca.**

14.2. Prawa i powinności sektorowe jako popyt na polskie technologie

Sektor	Prawo i powinność generujące popyt	Zdolności przemysłowe i usługowe
Energia	Prawo do ciągłości i przystępnej energii; powinność gotowości kryzysowej	Mikrosieci, BESS, OZE, wodór, cyfrowe sterowanie, cyberbezpieczeństwo
Zdrowie	Prawo do dostępu i bezpieczeństwa pacjenta; powinność solidarności	Medtech, diagnostyka, interoperacyjne dane, AI kliniczna pod nadzorem
Administracja	Prawo do dobrej usługi i wyjaśnienia; powinność rzetelności danych	EZD, DPI, RAG, tożsamość, płatności, polskie modele językowe
Służba publiczna	Prawo dostępu na jednakowych zasadach; powinność służby	Systemy naboru i weryfikacji, rejestry interesów, audyt algorytmiczny, narzędzia wystuć publicznych
Praca	Prawo do reskillingu; powinność kompetencji	Edtech, symulatory, mikropoświadczenia, narzędzia wspierające pracownika
Bezpieczeństwo	Prawo do odporności; powinność obrony	Drony, sensory, łączność, software, dual-use, systemy kryzysowe
Mobilność	Prawo do dostępnego transportu	ITS, kolej, pojazdy autonomiczne z odpowiedzialnością, logistyka
Informacja	Prawo do wolności poznawczej; powinność informacyjna	Oznaczanie treści, detekcja manipulacji, media provenance, civic tech

14.3. Powinności jako element odstraszenia i odporności

Spółeczeństwo, które ufa procedurom, zna kanały informacji, potrafi działać cyfrowo i analogowo oraz ma dostęp do energii, zdrowia i łączności, jest trudniejsze do zastraszenia i dezintegracji. Ochrona praw zwiększa gotowość obywatelską, ponieważ obywatel broni państwa, które traktuje go podmiotowo. Powinność działa w drugą stronę: obywatel, który zna swoją rolę w kryzysie i ma wskazaną ścieżkę jej wypełnienia, jest zasobem, a nie przedmiotem ewakuacji. **Obrona to nie tylko broń. To prąd, lekarz, dane, praca, lokalna wspólnota i państwo, które działa pod presją.** [S4]

Polska może zbudować przewagę w rozwiązaniach GovTech, RegTech, cyberbezpieczeństwie, EZD, RAG prawnym, audycie algorytmicznym, dostępności cyfrowej i systemach odporności — a także w obszarze dotąd niezagospodarowanym: **sprawdzalnym standardzie integralności służby publicznej w erze AI**. Produkt, który działa w wymagającym systemie publicznym TechnoRepubliki, może stać się eksportowym standardem dla Europy Środkowej.

Hasło końcowe

WOLNY OBYWATEL. ODPORNA WSPÓLNOTA. SPRAWCZE PAŃSTWO. AI POD KONTROLĄ.
POWINNOŚĆ JEST OSNOWĄ. ZASŁUGA I UCZCIWOŚĆ SĄ WARUNKIEM WŁADZY.

15. Sprzeczności i napięcia nierozstrzygnięte

Rzetelność dokumentu programowego mierzy się tym, czy nazywa własne słabe punkty. Poniższe napięcia nie mają dziś rozstrzygnięcia opartego na dowodach; każde z nich jest równocześnie pozycją agendy badawczej.

Napięcie	Na czym polega	Kierunek rozwiązania przyjęty prowizorycznie
Powinność prima facie a egzekwowalność	Jak operacjonalizować „troskę o dobro wspólne” bez popadania w ocenianie obywateli.	Norma programowa plus miernik odwrócony: mierzymy warunki, nie ludzi.
Przymus a dobrowolność	Zasada fair play uzasadnia przymuszanie beneficjentów; nadmiar kontroli obniża dobrowolną zgodność.	Priorytet dla zgodności dobrowolnej; kontrola jako narzędzie ostatnie.
Uznaniowość a przewidywalność	Rękojmia jest celowo klauzulą nieostrą; ceną jest brak jednolitych standardów nawet w jednym zawodzie.	Mierzalność przeniesiona z wyniku na procedurę.
Weryfikacja a czystka	Ta sama procedura bywa instrumentem walki politycznej.	Zakaz oceny afiliacji; ciężar dowodu; sądowa kontrola; KRI-13 jako czujnik nadużycia.

Napięcie	Na czym polega	Kierunek rozwiązania przyjęty prowizorycznie
Integralność jako fikcja	„Nie ma ludzi idealnych” — stąd konstrukcja nieskazitelności względnej.	Ocena progu przydatności, nie doskonałości.
Zasługa a reprezentatywność	System zasługi wchłania cele reprezentatywności, które bywają z nim w napięciu.	Cele dodatkowe deklarowane jawnie i mierzone osobno.
Ex ante a ex post	Test przydatności przed dopuszczeniem jest predykcją niesprawdzalną.	Domknięcie oceną następczą na obiektywnych faktach.
Zdolność a oczyszczenie	Masowa weryfikacja tworzy luki kadrowe i grupę niezadowolonych (spadek zdolności sądów o 54%).	KRI-14 i wstrzymanie procedury przy spadku zdolności.
Przejrzystość a rozliczalność	Informacja bez „zębów” bywa ignorowana lub tłumiona.	Publikacja powiązana z obowiązkiem reakcji i terminem.
Paradoks instytucjonalizacji kontroli	Formalizacja mnoży punkty weta i neutralizuje alerty.	Ograniczony mandat Komisji; prosta procedura; jeden organ odwoławczy.
Percepcja a pomiar obiektywny	Indeksy percepcji zakładają jednorodność korupcji; pomiar „faktyczny” też jest konstrukcją.	Równoległe stosowanie obu i jawne raportowanie rozbieżności.
Zaufanie: warunek czy skutek	Zaufanie napędzane jest aferami i percepcją, nie tylko realnym wynikiem.	Standard traktowany jako inwestycja długoterminowa, nie narzędzie doraźne.
Trafność a wyjaśnialność AI	Modele trafniejsze bywają nieprzejrzyste; nadzorca nie rozpozna błędu.	Ograniczenie trybu autonomii do A2 i obowiązkowa kontestowalność.
Efektywność a równość w AI	Reguła czterech piątych skłania do optymalizacji wyłącznie pod próg.	Audyt wielowarstwowy zamiast pojedynczego wskaźnika.
Nadzór realny a pozorny	Błąd automatyzacji i „przybijanie pieczętki” dotyczą także decydentów.	Human-in-command definiowany warunkami; KRI-04 jako czujnik.
Scoring integralności a domniemanie uczciwości	Sygnały ostrzegawcze nie dowodzą niczego, a uruchamiają postępowania.	Sygnał wyłącznie na poziomie transakcji i instytucji; nigdy jako profil osoby.

Agenda badawcza — pięć pozycji priorytetowych

1. Zwalidowana skala ciągła integralności jednostki: dziś istnieją wyłącznie progi binarne, brak psychometrii testów uczciwości w polskim kontekście publicznym i brak progów ilościowych (jakie odchylenie majątku od dochodu stanowi sygnał, jaki udział procentowy jest istotnym konfliktem).
2. Model łączenia wyniku zdolności z wynikiem integralności — kanon mówi tylko o „minimum w każdej kategorii” i „trudnych kompromisach”.
3. Metodyka operacyjna audytu algorytmicznego przez najwyższy organ kontroli — dziś są postulaty bez procedury.
4. Ramy kontestowalności z realnym środkiem naprawczym dla kandydata wobec decyzji wspieranej AI.
5. Ewaluacja polskiego systemu ocen okresowych w służbie cywilnej oraz skuteczności rotacyjnych mechanizmów anty-capture — badań brak.

16. Karta wzajemnych zobowiązań

16.1. Dziesięć zobowiązań państwa wobec obywatela

- 1** Państwo powie Ci prostym językiem, jakie masz prawo i jaką masz powinność, jaki jest standard i kto odpowiada.
- 2** Nie będziesz krążyć między urzędami. Jedna sprawa otrzyma jednego właściciela i pełny status.
- 3** Każda Twoja powinność będzie miała wskazany kanał, termin i sposób wypełnienia — także bez komputera.
- 4** Zawsze dowiesz się, czy w Twojej sprawie użyto AI, danych profilujących lub automatycznej rekomendacji.
- 5** Decyzja wpływająca istotnie na Twoje prawa będzie miała odpowiedzialnego człowieka, zrozumiałe uzasadnienie i skuteczne odwołanie.
- 6** Nie utracisz prawa do usługi z powodu wieku, niepełnosprawności, miejsca zamieszkania lub braku kompetencji cyfrowych.
- 7** Twoje dane będą używane w minimalnym zakresie, z określonym celem, terminem i śladem dostępu — i nigdy nie zostaną złożone w ogólny wynik Twojej wiarygodności.
- 8** Państwo będzie publikować wyniki, ryzyka, incydenty i sposób naprawy — nie tylko komunikaty sukcesu.
- 9** Każdy, kto ubiega się o władzę nad Tobą, ujawni swój majątek, interesy i dotychczasowe postępowanie, zanim je otrzyma.
- 10** Żaden system technologiczny nie będzie silniejszy od Konstytucji, sądu, audytu i prawa Narodu do jego zatrzymania.

16.2. Dziesięć powinności obywatela wobec wspólnoty

- 1 Nie będę działać na szkodę wspólnoty, której zawdzięczam bezpieczeństwo i prawa.
- 2 Będę przestrzegać prawa — i sprzeciwię się prawu, które łamie prawa podstawowe.
- 3 Poniosę swoją część ciężarów publicznych i nie będę korzystać z dobra wspólnego, nie wnosząc udziału.
- 4 Będę gotów do obrony i do działania w kryzysie w zakresie, jaki wskaże mi państwo.
- 5 Będę podawać prawdziwe dane i nie będę używać automatyzacji do obejścia obowiązków.
- 6 Będę utrzymywać kompetencje pozwalające mi korzystać z praw i wypełniać powinności.
- 7 Nie będę świadomie rozpowszechniać treści fałszywych ani nieoznaczonych treści syntetycznych.
- 8 Odpowiem za skutki użycia narzędzi AI wobec innych ludzi tak, jak za działanie własne.
- 9 Zatroszczę się o osoby zależne, o wspólnotę lokalną i o stan środowiska, który zostawię po sobie.
- 10 Jeśli przyjmę funkcję publiczną, poddam się weryfikacji, ujawnię interesy i przyjmę zaostrzony standard postępowania.

Prawa obywatelskie nie są kosztem transformacji technologicznej. Powinności obywatelskie nie są jej ceną. Razem są warunkiem jej legitymizacji, jakości i trwałości. TechnoRepublika ma być państwem, w którym rozwój zaawansowanej gospodarki, przemysłu i usług zwiększa ludzką podmiotowość, doświadczenie pokoleń staje się zasobem strategicznym, a droga do władzy prowadzi przez zastęgę i uczciwość — nie przez majątek i znajomości.

Aneks 1. Słownik pojęć, terminów i skrótów

Słownik obejmuje pojęcia użyte w dokumencie. Terminy obcojęzyczne podano w brzmieniu oryginalnym tam, gdzie polski odpowiednik nie jest ustalony.

A1.1. Pojęcia ustrojowe i etyczne

Pojęcie	Znaczenie
Powinność obywatelska	Nakaz postępowania nałożony na jednostkę przez państwo lub wynikający z umowy społecznej; prawna i etyczna przeciwwaga praw i wolności. W dokumencie używane zamiennie z „obowiązek obywatelski”.
Norma programowa	Konstrukcja normy określającej cel-powinność, przy której adresat sam dobiera optymalny zespół działań i zaniechań. Właściwa forma ujęcia obowiązku konstytucyjnego.
Prima facie (zobowiązanie)	Zobowiązanie wiążące „na pierwszy rzut oka”, ustępujące wobec obowiązku silniejszego. Powinność obywatelska ma taki charakter.
Dobro wspólne	Zasada normatywna art. 1 Konstytucji RP, z której można wywodzić treść obowiązków; ryzykiem jest użycie jej jako zakłącia zastępującego argument.
Wymóg szczególności (particularity requirement)	Wymaganie, by teoria zobowiązania politycznego wyjaśniała, dlaczego obowiązek wiąże wobec <i>tego właśnie</i> państwa.
Fair play (zasada uczciwego udziału)	Beneficjent niewykluczanego dobra publicznego ma obowiązek wnieść udział; jazda na gapę zagraża dostarczaniu dobra.
Samarytanizm	Naturalny obowiązek pomocy; sam nie wskazuje własnego państwa, więc wymaga uzupełnienia zasadą fair play.
Ujęcie przynależnościowe (associative)	Obowiązek jako konstytutywny dla bycia członkiem wspólnoty politycznej, nie wynik aktu woli.
Obywatelskie nieposłuszeństwo	Świadome naruszenie prawa w imię prawa podstawowego; rewers powinności, nie jej zaprzeczenie.
Fiscal citizenship (obywatelstwo fiskalne)	Ujęcie obowiązku podatkowego jako umowy społecznej, w której podatnik jest partnerem, beneficjentem i klientem; widoczne w dobrowolnym wypełnianiu zobowiązań.
Slippery slope framework	Model klimatu podatkowego jako funkcji dwóch osi: zaufania do władz i siły władz. Wysokie zaufanie daje zgodność dobrowolną; sama siła — wymuszoną.
Tax morale	Wewnętrzna motywacja do płacenia podatków; koreluje z jakością instytucji i demokracją bezpośrednią.

Pojęcie	Znaczenie
Public Service Motivation (PSM)	Predyspozycja do reagowania na motywy zakorzenione w instytucjach publicznych; cztery wymiary: przyciągnięcie do tworzenia polityk, zaangażowanie w interes publiczny, współczucie, poświęcenie.
Noble cause corruption	Korupcja szlachetnego celu — łamanie reguł „dla dobrej sprawy”; ciemna strona silnej motywacji służby publicznej.
Kultura obywatelska	Zrównoważona mieszanka postaw parafialnych, poddańczych i uczestniczących; warunek stabilności ustroju.
Sojusz 2G	Współpraca dwóch generacji — Generacji Z i seniorów — jako infrastruktura transformacji; realizowana m.in. przez model dual-key.
Model 3A	Metoda TechnoSanacji: Antycypacja — Absorpcja — Adaptacja.
TechnoSanacja / TechnoRepublika	TechnoSanacja to droga (program naprawy państwa), TechnoRepublika — cel (ustrój docelowy).

A1.2. Pojęcia oceny i weryfikacji

Pojęcie	Znaczenie
Merit & Integrity Scoring (MIS)	Jawny, ustawowy standard dopuszczenia do funkcji wybieralnych i wysokich stanowisk państwowych; ocena zdolności i integralności w dwóch momentach, z decyzją człowieka pod nadzorem.
Vetting (weryfikacja)	Ocena integralności w celu ustalenia przydatności do zatrudnienia publicznego; prowadzona przypadek po przypadku, na obiektywnych faktach.
Integralność (integrity)	Postępowanie zgodne z międzynarodowymi standardami praw człowieka i etyki zawodowej, w tym rzetelność finansowa.
Zdolność (capacity)	Wykształcenie, doświadczenie i uzdolnienie do pełnienia funkcji; na poziomie organizacyjnym — liczebność, struktura i skład.
Lustracja	Wykluczenie ze względu na afiliację z poprzednim reżimem; różna od weryfikacji.
Czystka (purge)	Działanie wymierzone w ludzi za przynależność, nie za indywidualną odpowiedzialność.
Review / reappointment	Dwa reżimy weryfikacji: przegląd osoby urzędującej (ciężar dowodu na organie, prawo do wysłuchania) oraz ponowny nabór po rozwiązaniu instytucji (ciężar dowodu na kandydacie).
Rękojmia	Ustawowa przesłanka dopuszczenia: cechy charakteru oraz dotychczasowe zachowanie dające gwarancję prawidłowego wykonywania funkcji.

Pojęcie	Znaczenie
Nieskazitelnosc charakteru	Klauzula generalna obejmujaca m.in. uczciwosc w zyciu prywatnym i zawodowym, odpowiedzialnosc za slowa i czyny, odwage cywilna, samokrytycyzm.
Nieskazitelnosc materialna / formalna	Wewnetrzna, nieocenialna z zewnatrz / zewnetrzna, oparta na sprawdzalnych zachowaniach. Tylko formalna moze byc przedmiotem dowodzenia.
Nieposzlakowana opinia	Odpowiednik reknojmi stosowany m.in. wobec komornikow.
Fit and proper	Anglosaski standard przydatnosci do funkcji zaufania publicznego; w nadzorze finansowym realizowany przez coroczna certyfikacje.
Zasada zastugi (merit principle)	Dobor wykluczajacy patronaz i zapewniajacy neutralnosc polityczna sluzby.
System zastugi (merit system)	Zbiór reguł realizujacych zasade zastugi, z czasem wchlaniajacy cele dodatkowe.
Merytokracja (ideologia)	Uzasadnienie nierownosci formula „inteligencja plus wysitek”; odrzucona jako nieprzekladalna na administracje.
Patronaz / klientelizm / nepotyzm	Obsadzanie stanowisk wg lojalnosci, znajomosci lub pokrewienstwa; opisywane jako „wzglezny altruizm” — narzedzie redukcji ryzyka przez obsadzajacego.
Konflikt interesow	Konflikt miedzy obowiazkiem publicznym a interese prywatnym urzednika, mogacym nieprawidlowo wplynac na wykonywanie obowiazkow. Postacie: rzeczywisty, pozorny, potencjalny.
Blind trust	Powierzenie majatku niezaleznemu zarzadowi bez wiedzy i wplywu wlasciciela; jedna z opcji rozwiązania konfliktu interesow.
Illicit enrichment	Nieuzasadnione wzbogacenie — przyrost majatku bez pokrycia w ujawnionych dochodach.
Revolving door / pantouflage	Przechodzenie z funkcji publicznej do sektora regulowanego (i odwrotnie); ograniczane karencja.
Cooling-off (karencja)	Okres, w którym byty funkcjonariusz publiczny nie moze podjac zatrudnienia w obszarze swojej dawnej wlasciwosci.
Klauzula pozoru	Nakaz unikania dzialan stwarzajacych wrazenie naruszenia prawa lub standardow, oceniany z perspektywy rozsadnej osoby znajacej istotne fakty.
Zasady Nolana	Siedem zasad zycia publicznego: bezinteresownosc, integralnosc, obiektywizm, rozliczalnosc, otwartosc, uczciwosc, przywodztwo.
Infrastruktura etyczna	Zestaw elementow systemu integralnosci podzielony na trzy funkcje: poradnictwo, zarzadzanie, kontrola.
National Integrity System (NIS)	Metoda oceny filarów instytucjonalnych panstwa: legislatura, egzekutywa, sadownictwo, sektor publiczny, organy scigania, komisja wyborcza, ombudsman, NOK, agencje antykorupcyjne, partie, media, spoleczenstwo obywatelskie, biznes.

Pojęcie	Znaczenie
Corporate Ethical Virtues (CEV)	Skala ośmiu wymiarów kultury etycznej organizacji: jasność, zgodność przełożonych, zgodność kadry najwyższej, wykonalność, wsparcie, przejrzystość, możliwość dyskusji, sankcjonowalność.
Test uczciwości: overt / covert	Testy jawne (pytania wprost o postawy) i ukryte (oparte na cechach osobowości); ukryte są odporniejsze na udawanie.
SJT (Situational Judgment Test)	Sytuacyjny test osądu — zestaw sytuacji z wariantami reakcji; w wersji integralnościowej przewyższa jednowymiarowe skale.
STAR / PBDI	Metoda wywiadu behawioralnego: sytuacja — zadanie — działanie — rezultat.
BARS	Skale behawioralnie zakotwiczone — opisy poziomów wykonania przez konkretne zachowania.
Assessment centre	Ośrodek oceny — zestaw zadań symulacyjnych; najwyższa trafność predykcyjna wśród metod selekcji.
Rozliczalność (accountability)	Relacja, w której aktor ma obowiązek wyjaśnić i uzasadnić postępowanie, forum może pytać i osądzać, a aktor ponieść konsekwencje. Składniki: obowiązek odpowiadania i zdolność egzekwowania.
Rozliczalność pionowa / pozioma / diagonalna	Wobec obywateli / wzajemna kontrola organów / społeczeństwo obywatelskie aktywujące instytucje poziome.
Voice plus teeth	Zasada, że głos obywatelski działa tylko w połączeniu ze zdolnością sankcjonowania.
Sandwich strategy	Wzajemnie wzmacniające się koalicje reformatorów oddolnych i odgórnych.
GRECO	Grupa Państw Przeciwko Korupcji Rady Europy; runda IV dotyczy posłów, sędziów i prokuratorów, runda V — funkcji wykonawczych najwyższego szczebla.

A1.3. Pojęcia cybernetyczne i systemowe

Pojęcie	Znaczenie
Pętla sprzężenia zwrotnego	Układ, w którym wynik działania wraca do regulatora jako informacja korygująca kolejne działanie. Powinności obywatelskie są wejściem tej pętli.
Regulator	Podsystem sterujący, dążący do utrzymania zmiennych istotnych w zakresie dopuszczalnym. W dokumencie: państwo wobec zaburzeń otoczenia.
Wariety (różnorodność)	Liczba rozróżnialnych stanów układu. Prawo wymaganej różnorodności: regulator musi mieć repertuar reakcji nie uboższy niż repertuar zaburzeń.

Pojęcie	Znaczenie
Sterowalność	Zdolność doprowadzenia układu do zadanego stanu dostępnymi zmiennymi sterującymi.
Obserwowalność	Zdolność odtworzenia stanu układu na podstawie dostępnych pomiarów. Konkurs na stanowisko jest czujnikiem obserwowalności.
Opóźnienie w pętli	Czas między zaburzeniem a reakcją regulatora; każde przerwanie odpowiedzialności je wydłuża.
Emergencja	Powstawanie własności całości nieredukowalnych do własności elementów; dobro wspólne ma taki charakter.
Sieć bezskalowa	Sieć o rozkładzie stopni wierzchołków typu potęgowego; odporna na uszkodzenia losowe, wrażliwa na celowe uderzenie w węzeł centralny.
Kapitał społeczny	Zasób relacji, norm wzajemności i zaufania umożliwiające działanie zbiorowe.
Free-riding (jazda na gapę)	Korzystanie z dobra publicznego bez wnoszenia udziału; zagrożenie dla dostarczania dobra, nie prywatna sprawa jednostki.
Instytucjonalizacja nieufności	Kontrola i audyt jako funkcjonalna nieufność; nadmiar mechanizmów kontroli obniża zaufanie i sprawność.
Selectorate theory	Model, w którym przetrwanie przywódcy zależy od proporcji dóbr prywatnych dla selektoratu i dóbr publicznych dla ogółu; szeroka koalicja wygrywająca sprzyja dobrom publicznym.
Krążenie elit	Wymiana składu warstwy rządzącej; mierzona m.in. długością sprawowania funkcji.
Anti-capture	Mechanizmy przeciw przejęciu instytucji przez zorganizowany interes: jawność, rotacja, otwarte konkursy, monitoring koncentracji.

A1.4. Pojęcia sztucznej inteligencji, danych i audytu

Pojęcie	Znaczenie
Human-in-command	Standard nadzoru, w którym człowiek ma kompetencję, czas, informacje i realną władzę zatrzymania systemu. Definiowany warunkami, nie obecnością.
Automation bias	Błąd automatyzacji — skłonność do przyjmowania rekomendacji systemu bez własnej oceny.
Selective adherence	Wybiórcze stosowanie rekomendacji systemu zgodnie z uprzedzeniem decydenta.
Algorithmic aversion	Awersja do algorytmu — odrzucanie rekomendacji maszynowej mimo jej wyższej trafności.

Pojęcie	Znaczenie
Kontestowalność (contestability)	Otwartość systemu na interwencję osób, których dotyczy: możliwość zrozumienia, zakwestionowania i zmiany wyniku.
Recourse (realny środek naprawczy)	Możliwość doprowadzenia do zmiany rozstrzygnięcia i naprawy szkody, nie tylko jego zakwestionowania.
Tryby autonomii A0–A3	A0 informacja; A1 rekomendacja z uzasadnieniem; A2 decyzja odwracalna z przeglądem; A3 decyzja trudno odwracalna z eskalacją.
Graduated influence	Test stopniowanego wpływu systemu na decyzję: waga decyzyjna, odwracalność skutku, przejrzystość, sprawczość użytkownika.
RAG (Retrieval-Augmented Generation)	Generowanie wspomagane wyszukiwaniem: model językowy odpowiada na podstawie pobranych, zatwierdzonych źródeł, z cytowaniem.
Halucynacja modelu	Wygenerowanie treści niemającej pokrycia w źródłach; w administracji niedopuszczalna jako podstawa decyzji.
Dryf (drift)	Spadek jakości modelu wskutek zmiany danych lub kontekstu działania.
Zmienna zastępcza (proxy)	Cecha skorelowana z atrybutem chronionym, prowadząca do nierównego traktowania mimo jego formalnego pominięcia.
Reguła czterech piątych (4/5)	Wskaźnik selekcji dla grupy niższy niż 80% wskaźnika grupy najwyższej traktowany jako dowód niekorzystnego wpływu; zgodność z regułą nie gwarantuje braku nierównego skutku.
Impact ratio	Iloraz wskaźników selekcji między grupami; podstawa audytu uprzedzeń.
Audit washing	Pranie audytem — użycie formalnie przeprowadzonego audytu do legitymizacji systemu bez rzeczywistej weryfikacji.
Null compliance	Zgodność zerowa — spełnianie obowiązku audytowego przez znikomy odsetek podmiotów wobec powszechności praktyki.
Dossier modelu	Dokumentacja systemu: cel, dane, ewaluacja, monitoring, wersjonowanie, wyzwalacz istotnej zmiany modelu.
Red flags (sygnały ostrzegawcze)	Wskaźniki ryzyka integralności obliczane na danych transakcyjnych; nie dowodzą naruszenia, lecz uruchamiają postępowanie.
Citizen scoring / social credit	Agregatowy wskaźnik wiarygodności obywatela; w projekcie zakazany konstytucyjnie.
Zero trust	Architektura bezpieczeństwa bez domniemania zaufania do sieci wewnętrznej; weryfikacja każdego dostępu.
Once-only	Zasada jednokrotnego przekazywania danych administracji przez obywatela.

Pojęcie	Znaczenie
Prawa-by-design	Projektowanie systemów tak, by legalność, minimalizacja, wyjaśnialność, kontestowalność, równość, odwracalność, bezpieczeństwo i suwerenność były wbudowane.

A1.5. Skróty

Skrót	Rozwinięcie
ADM	Automated Decision-Making — zautomatyzowane podejmowanie decyzji
AEDT	Automated Employment Decision Tool — narzędzie zautomatyzowanej decyzji kadrowej
AI Act	Rozporządzenie (UE) 2024/1689 w sprawie sztucznej inteligencji
ATS	Applicant Tracking System — system obsługi zgłoszeń rekrutacyjnych
BESS	Battery Energy Storage System — magazyn energii
CBA	Centralne Biuro Antykorupcyjne
CEV	Corporate Ethical Virtues — skala cnót etycznych organizacji
CPI	Corruption Perceptions Index — indeks percepcji korupcji
DPI	Digital Public Infrastructure — cyfrowa infrastruktura publiczna
DPIA	Data Protection Impact Assessment — ocena skutków dla ochrony danych
DSC KPRM	Departament Służby Cywilnej Kancelarii Prezesa Rady Ministrów
ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
EZD	Elektroniczne Zarządzanie Dokumentacją
GRECO	Group of States against Corruption — Grupa Państw Przeciwko Korupcji
GUS	Główny Urząd Statystyczny
KAS	Krajowa Administracja Skarbowa
KPA	Kodeks postępowania administracyjnego
KPI	Key Performance Indicator — kluczowy wskaźnik efektywności
KRI	Key Risk Indicator — kluczowy wskaźnik ryzyka
MIS	Merit & Integrity Scoring — standard oceny zasługi i integralności
NIS	National Integrity System — krajowy system integralności
NIST	National Institute of Standards and Technology
NOK / SAI	Najwyższy organ kontroli / Supreme Audit Institution
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OHCHR	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
PSM	Public Service Motivation — motywacja służby publicznej
QoG	Quality of Government — jakość rządzenia
RAG	Retrieval-Augmented Generation

Skrót	Rozwinięcie
RODO	Rozporządzenie (UE) 2016/679 o ochronie danych osobowych (GDPR)
RPO / RPOiC	Rzecznik Praw Obywatelskich / Rzecznik Praw Obywatelskich i Cyfrowych
RTO / RPO (techn.)	Recovery Time Objective / Recovery Point Objective — docelowy czas i punkt odtworzenia
SAF-T	Standard Audit File for Tax — jednolity plik kontrolny
SJT	Situational Judgment Test — sytuacyjny test osądu
SMCR	Senior Managers and Certification Regime — brytyjski reżim certyfikacji kadry kierowniczej w nadzorze finansowym
STIR	System Teleinformatyczny Izby Rozliczeniowej
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
UNCAC	United Nations Convention against Corruption
WGI	Worldwide Governance Indicators
XAI	Explainable Artificial Intelligence — wyjaśnialna sztuczna inteligencja
2G	Dwie generacje — Generacja Z i seniorzy (sojusz pokoleń)

Aneks 2. Bibliografia i materiały źródłowe

Oznaczenia [S1]–[S30] odnoszą się do wykazu materiałów strategicznych. Sekcje B2.2–B2.8 zawierają wybór pozycji naukowych i instytucjonalnych, na których oparto uzasadnienia rozdziałów 1–15. Materiały internetowe zweryfikowano w lipcu 2026 r. Wnioski programowe są syntezą autora i nie są stanowiskiem instytucji źródłowych.

B2.1. Materiały strategiczne i programowe [S1]–[S30]

[S1] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. — w szczególności art. 1, 60, 61, 82–86, 153 ust. 1

[S2] TechnoSanacja.pl — Postulaty: dziewięć reform ustrojowych

[S3] TechnoSanacja.pl — Struktura: państwo odpowiedzialnych agentów

[S4] Narodowa Strategia Bezpieczeństwa TechnoRepubliki Polskiej — dokument programowy TechnoSanacji

[S5] Destylat: prawa obywatelskie TechnoRepubliki do bezpieczeństwa i dobrobytu cywilizacyjnego w erze AI

[S6] Rozporządzenie (UE) 2024/1689 — Artificial Intelligence Act (w życie 1.08.2024, pełne stosowanie 2.08.2026), art. 6(2)–6(3), Załącznik III

[S7] Rada Europy — Konwencja ramowa o AI, prawach człowieka, demokracji i praworządności

[S8] GUS — Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2024 i 2025 r.

[S9] Strategia Cyfryzacji Państwa do 2035 r., M.P. 2026 poz. 620

[S10] Ministerstwo Cyfryzacji / NASK — Elektroniczne Zarządzanie Dokumentacją EZD RP

[S11] Komisja Europejska — Europejska deklaracja praw i zasad cyfrowych

[S12] OECD — Governing with Artificial Intelligence (2025)

- [S13] NIST — Artificial Intelligence Risk Management Framework 1.0
- [S14] Struktura Multi-Agentowa TechnoRepubliki Polskiej — dokument programowy TechnoSanacji
- [S15] System Informacyjny TechnoRepubliki Polskiej — dokument programowy TechnoSanacji
- [S16] Polityka społeczna, promocja talentów i polityka senioralna TechnoRepubliki — dokumenty programowe
- [S17] T. Liżewski, Europejska filozofia praw człowieka a konstytucyjna formuła obowiązków człowieka i obywatela (2018); Z. Ziemiński — koncepcja normy programowej
- [S18] Przegląd: Powinności obywatelskie oraz Public Service Merit & Integrity Scoring w TechnoRepublice AI — synteza 2448 recenzowanych pozycji, 17 klastrów tematycznych
- [S19] Ustawa o służbie cywilnej z 21.11.2008 (art. 4, 71, 81–83, 89); nowelizacja z 30.12.2015 (Dz.U. 2016 poz. 36); wniosek RPO do Trybunału Konstytucyjnego
- [S20] Sprawozdania i analizy dotyczące spraw toeslagenaffaire (NL), SyRI i Robodebt jako katastrof referencyjnych automatyzacji decyzji
- [S21] OHCHR, Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States — Vetting: an Operational Framework (2006)
- [S22] CEELI Institute, Guidelines on Alternatives to Extraordinary Judicial Vetting (2025); analizy skutków vettingu w Albanii 2016–2024
- [S23] OECD, Managing Conflict of Interest in the Public Service — Guidelines and Country Experiences (2003) oraz Toolkit (2005)
- [S24] Zarządzenie Nr 70 Prezesa Rady Ministrów z 6.10.2011 w sprawie wytycznych w zakresie przestrzegania zasad służby cywilnej oraz zasad etyki korpusu służby cywilnej (M.P. Nr 93, poz. 953)
- [S25] OECD, Recommendation of the Council on Public Integrity (2017); Public Integrity Handbook (2020); Public Integrity Indicators
- [S26] Orzecznictwo polskie dotyczące rękojmi i nieskazitelności charakteru: II SA/Wa 4535/03, VI SA/Wa 1863/16, II GSK 1825/12; wyrok TK z 18.10.2010 (notariusze)
- [S27] Ustawa z 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (t.j. Dz.U. 2024 poz. 248); art. 24h ustawy z 8.03.1990 o samorządzie gminnym
- [S28] Rada Europy, Rekomendacja R(2000)10 — Model Code of Conduct for Public Officials oraz Toolkit for Drafting Codes of Conduct (2023); UNCAC art. 7–8
- [S29] Ustawa o Krajowej Administracji Skarbowej, art. 47c (wprowadzony ustawą z 21.02.2019) — wyłączenie art. 22 RODO dla organów KAS
- [S30] GRECO, Fourth Evaluation Round — Third Interim Compliance Report, Poland (przyjęty 22.11.2024, publikowany 15.01.2025)

B2.2. Powinności obywatelskie i teoria zobowiązania politycznego

- R. Martin, *Political Obligation* (2018) — przegląd podstaw zobowiązania i test praw niegodziwych.
- M. Lessnoff, rec. *The Principle of Fairness and Political Obligation* (2005) — trzy warunki fair play; rozróżnienie Rawlsa: obligation a duty.
- *A Critical Assessment of George Klosko's Version of the Principle of Fair Play* (2019).
- *Duties of Samaritanism and Political Obligation* (2008) — problem szczególności.
- *A Realist Membership Account of Political Obligation* (2023) — ujęcie przynależnościowe.
- T. Liżewski, *Europejska filozofia praw człowieka a konstytucyjna formuła obowiązków człowieka i obywatela* (2018).
- P. Strzelczyk, *Dobro wspólne jako naczelna zasada Konstytucji RP* (2009).

B2.3. Obrona Ojczyzny, obowiązek fiskalny, motywacja służby publicznej

- M. Staśkiewicz, *Obowiązek obrony Ojczyzny w świetle polskich regulacji prawnych* (2024).
- P. Kaarkoski, T. Häkkinen, *Legitimacy of Conscription in Democracy* (2023) — pobór wymagający ciągłej legitymizacji; przypadki Szwecji i Finlandii.
- *Legislation on conscription: comparative analysis* (2013); *Effects of selective conscription on the labour market and education: Evidence from Sweden* (2026).
- A. Sandu, *Local Taxes Between Obligation and Fiscal Citizenship* (2022) — definicja umowy fiskalnej.
- E. Kirchler, E. Hoelzl, I. Wahl, *Enforced versus voluntary tax compliance: the slippery slope framework* (2008); *The determinants and measurement of trust in tax authorities* (2015).
- B. Torgler, K. Murphy, badania nad tax morale (2004) — obalenie modelu czysto odstraszającego Allingham–Sandmo (1972).
- *Dever Fundamental de Conformidade Tributária* (2022) — podatek jako obowiązek fundamentalny.
- J. Perry, L. Wise, *The Motivational Bases of Public Service* (1990); J. Perry (1996) — cztery wymiary PSM; *Antecedents and Outcomes of PSM — A Review of the Research Field* (2020); *The dark side of public service motivation — noble cause corruption* (2025).
- *Assessing Civic Competency and Engagement in Higher Education* (2015) — narzędzia pomiaru CIVED, ICCS, CCCI-2.

B2.4. Weryfikacja, rękojmia, merytokracja

- OHCHR, *Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States — Vetting: an Operational Framework* (2006).
- PILPG, *Core Elements of Vetting Commissions* (2017/2024) — kryteria weryfikacji, architektura komisji.
- C. Horne, *Transitional Justice: Vetting and Lustration* (2018) — rozróżnienie vetting/lustracja/czystka.
- CEELI Institute, *Guidelines on Alternatives to Extraordinary Judicial Vetting* (2025).
- A. Bulica, *Lessons from Albania's Judicial Vetting for Transitional Societies* (2026).
- G. Ławnikowicz, S. Pilipiec, *Nieskazitelnosc charakteru i nieposzlakowana opinia w prawie prawniczych samorządów zawodowych* (2016).
- M. Wikiński, *Odmowa wpisu na listę radców prawnych na podstawie przestanki rękojmi* (2020).
- M. Slabbert, *The Requirement of Being a „Fit and Proper” Person for the Legal Profession* (2011).
- *The Senior Managers and Certification Regime in UK practice and global context* (2025).
- *What is Meritocracy? A Critical Review* (2025) — merit system a merytokracja jako ideologia.
- P. Evans, J. Rauch, *Bureaucracy and Growth* (1999); C. Dahlström, V. Lapuente, J. Teorell, *The Merit of Meritocratization* (2011).
- M. Cortázar i in., *Merit-based Selection of Public Managers: Better Public Sector Performance?* (IDB, 2016) — empiria Chile i Peru.
- C. Schuster, *When the Victor Cannot Claim the Spoils: Institutional Incentives for Professionalizing Patronage* (IDB, 2016).
- M. Samol, *Zmiana modelu służby cywilnej po nowelizacji ustawy o służbie cywilnej* (2016).
- F. Larraburu, F. Panizza, B. G. Peters, *Roles, trust and skills: a typology of patronage appointments* (2018).

B2.5. Integralność, zasady etyczne, konflikt interesów

- Committee on Standards in Public Life, *The Seven Principles of Public Life* (1995) oraz raporty późniejsze: *Upholding Standards* (2021), *Leading in Practice* (2023), *Early Warning Signs* (2024).
- D. Oliver, *What price the Nolan principles for public office holders* (2021) — krytyka braku sankcji.
- OECD PUMA, *Principles for Managing Ethics in the Public Service / Developing a Sound Ethics Infrastructure* (1996/1998) — funkcje guidance, management, control.
- OECD, *Recommendation of the Council on Public Integrity* (2017); *Public Integrity Handbook* (2020); *Public Integrity Indicators*; *Public Sector Integrity: A Framework for Assessment* (2005).
- OECD, *Behavioural Insights for Public Integrity* (2018); *Analytics for Integrity* (2019).
- OECD, *Managing Conflict of Interest in the Public Service* (2003) + *Toolkit* (2005); *Managing Post-Public Employment Conflict of Interest* (2003).
- Rada Europy, Rekomendacja R(2000)10 — *Model Code of Conduct for Public Officials*; *Toolkit for Drafting Codes of Conduct* (2023).
- 5 CFR 2635 — *Standards of Ethical Conduct for Employees of the Executive Branch* (14 zasad, klauzula pozoru).
- Transparency International, *National Integrity System — Background and Methodology* (2011).
- M. Kaptein, *The shortened Corporate Ethical Virtues (CEV) scale — measurement invariance* (2018).
- *Using Overt and Covert Items... Susceptibility to Faking* (Vidotto i in., 2018); *Content Validation of a Situational Judgment Test of Managers' Integrity* (Rafique, Ghazal, 2022).
- S. Djankov, R. La Porta, F. Lopez-de-Silanes, A. Shleifer, *Disclosure by Politicians* (2009) — 175 państw; Vargas, Schlutz (2016) — 91 państw, 1996–2012.
- StAR Initiative (Bank Światowy / UNODC), *Public Office, Private Interests: Accountability through Income and Asset Disclosure* (2013).
- M. Czyżniewski, analiza 1500 oświadczeń majątkowych radnych z 2024 r.
- ADB, *Integrity Risks and Red Flags* — seria sektorowa (2023).

B2.6. Rozliczalność, dobre rządzenie, kontrola społeczna

- M. Bovens, *Analysing and Assessing Accountability: A Conceptual Framework* (2007); A. Schedler — answerability i enforcement.
- G. O'Donnell — rozliczalność pozioma; A. Lührmann i in. (2020) — rozliczalność diagonalna.
- K. Schwarz, *A Master of Two Servants: The Effect of Separation of Powers on Public Accountability and Social Welfare* (2020).
- J. Fox, *Social Accountability: What Does the Evidence Really Say* (GPSA WP No. 1, 2014) — tactical vs strategic, „voice plus teeth”, sandwich strategy.
- M. Björkman, J. Svensson, *Power to the People* (2009) — monitoring społeczny klinik w Ugandzie; B. Olken (2007) — audyty i groźba upublicznienia w Indonezji.
- M. Ali, M. Pirog, *Social Accountability and Institutional Change: The Case of Citizen Oversight of Police* (PAR, 2019).
- *Diagonal accountability for the control of corruption: citizen oversight initiative in Ecuador* (2026) — paradoks instytucjonalizacji.
- U4 Anti-Corruption Resource Centre, *Does more transparency improve accountability?* (2018).

- T. Mendel / UNESCO, *Freedom of Information: A Comparative Legal Survey* (2008); OECD, *Recommendation of the Council on Open Government* (2017).
- C. Arndt, *Governance Indicators* (2009) — krytyka WGI; B. Rothstein, J. Teorell — QoG i zasada bezstronności.
- G. Hajnal, A. Bartha, R. Martin, *Varieties of Corruption? A Typology of Country-Level Corruption Patterns* (2025); M. Fazekas — Corruption Risk Index.
- J. Quah, badania nad skutecznością agencji antykorupcyjnych — sześć warunków (2007).
- A. Dobrowolski i in., *Do nepotism and cronyism have payoff boundaries?* (2022).

B2.7. Kultura polityczna, zaufanie, selekcja elit, zarządzanie kadrami

- G. Almond, S. Verba, *The Civic Culture* (1963) — typologia kultury politycznej.
- *Does Political Trust Matter? A Meta-analysis on the Consequences of Trust* (2022/2024) — 61 badań, 329 współczynników, 3,6 mln obserwacji.
- M. Torcal, P. Christmann, *Responsiveness, Performance and Corruption: Reasons for the Decline of Political Trust* (2021).
- S. Peltzman, *The long decline of trust in democratic institutions* (2026) — szeregi GSS 1973–2018.
- P. Sztompka; A. Sobiech, *Zaufanie do władz publicznych. Efekt zaklinania deszczu a instytucjonalizacja nieufności* (2017).
- R. Hazan, G. Rahat — inkluzywność selektoratu; P. Pennings, R. Hazan, *Democratizing Candidate Selection: Causes and Consequences* (2001).
- V. Pareto, G. Mosca, R. Michels — teoria elit; B. Bueno de Mesquita — selectorate theory.
- P. Kulas, K. Wielecki (red.), *Elites of Post-Transformation* (2024), rozdz. M. Bartkowski, *Polish Political Elites — An Unfinished Project*.
- S. Vollmuth, *Approaches and Instruments of Civil Servant Performance Appraisal in European Countries* (2016) — ocena celowa a kryterialna.
- *UK Civil Service Competency Framework 2012–2017* — dziesięć kompetencji w trzech klastrach.
- S. Pilbeam, M. Corbridge, *People Resourcing* (2006) — tabela trafności metod selekcji; *The Contributing Components Analysis on the Predictive Validity of the Structured Interview* (2013).
- G. Genicot, A. Mansoor, G. Mansuri, *Hierarchy and Performance Pay: Experimental Evidence from the Public Sector* (NBER WP 34825, 2026) — nadzór nad nadzorującymi.
- J. Leslie / Center for Creative Leadership, *360-Degree Feedback: Best Practices to Ensure Impact* (2011).
- KPRM DSC, *Oceny okresowe w służbie cywilnej* (2016); rozporządzenie PRM z 4.04.2016.

B2.8. Sztuczna inteligencja w ocenie kandydatów i integralności

- M. Raghavan, S. Barocas, J. Kleinberg, K. Levy, *Mitigating Bias in Algorithmic Hiring: Evaluating Claims and Practices* (FAT* 2020) — audyt 18 dostawców.
- K. Wilson, A. Caliskan, *Gender, Race, and Intersectional Bias in Resume Screening via Language Model Retrieval* (AIES 2024).
- Park, Oh, *Getting a Foot in the Door: A Meta-Analysis of U.S. Audit Studies of Gender Bias in Hiring* (2025) — 243 202 aplikacje.
- Gerchick i in., *Auditing the Audits: Lessons from Local Law 144* (FAccT 2025); Hilliard i in., *Bias audit laws: how effective are they?* (2024); ForHumanity, *NYC Local Law 144 — Bias Audits for AEDT* (2023).

- Uniform Guidelines on Employee Selection Procedures (1978) — reguła czterech piątych; wytyczne EEOC (2022, 2023).
- L. Nannini, *From Categorical to Contextual: Interpreting High-Risk Classification under the EU AI Act* (AIES 2025) — koncepcja graduated influence.
- R. Caruana, *Regulating Automated Decision-Making in the EU: Article 22 GDPR and the Internal Market* (2025); wyrok TSUE SCHUFA, C-634/21 (2023).
- Open Contracting Partnership, *Red Flags in Public Procurement: A guide to using data to detect and mitigate risks* (2024).
- Hillo, Vento, Erkkilä, *Algorithmic Governance: Experimental Evidence on Citizens' and Public Administrators' Legitimacy Perceptions of ADM* (2025).
- P. Bucholski, *Zautomatyzowane przetwarzanie danych — organy KAS a ochrona praw podatników* (2025).
- *From Rule of Law to Algorithmic Rule by Law* (Cambridge University Press, 2024).
- *AI-driven active sourcing in recruitment: addressing contestability in automated hiring systems* (2025).
- *China's Social Credit System: The Construction of Moral Governance* (2022).

Polska, wrzesień 2026 r. — materiał udostępniony na licencji Creative Commons — Uznanie autorstwa.

